

Průvodce

začleňováním
žáků

s odlišným
mateřským
jazykem

Michala Bernkopfová
Barbora Nosálová

Kristýna Titěrová
Tereza Vágnerová
Jana Vávrová

PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Průvodce začleňováním žáků s odlišným mateřským jazykem

Pro základní školy

Michala Bernkopfová
Barbora Nosálová
Kristýna Titěrová
Tereza Vágnerová
Jana Vávrová

Zvýšení kvality vzdělávání žáků, rozvoje klíčových
kompetencí, oblastí vzdělávání a gramotností
Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, 2019

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace vznikla v rámci projektu Zvýšení kvality vzdělávání žáků, rozvoje klíčových kompetencí, oblastí vzdělávání a gramotností, reg. č. CZ.02.3.68/0.0/0.0/16_011/0000664 (2017–2019), financováno z Evropských sociálních fondů, řešiteli projektu jsou Univerzita Karlova, Masarykova univerzita, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Technická univerzita v Liberci a META, o.p.s.

Publikace je určena ke vzdělávacím účelům.

© META, o.p.s. – Společnost pro příležitosti mladých migrantů
ISBN 978-80-88171-24-9

(META, o.p.s. - společnost pro příležitosti mladých migrantů; pdf)

Poděkování

Děkujeme všem pedagogům a ředitelům škol za inspirativní náměty, které s námi sdíleli v rámci našich seminářů a metodické podpory. Bez nich by tato publikace nemohla vzniknout. Velké poděkování patří také školám, které se s námi podělily o své zkušenosti se systemizací jazykové podpory a s adaptací a socializací nově příchozích žáků s odlišným mateřským jazykem. Děkujeme Masarykově ZŠ z Plzně, ZŠ Marjánka z Prahy 6, FZŠ Tábořská z Prahy 4, ZŠ Lupáčova z Prahy 3 a ZŠ Curie z Prahy 1. Věříme, že dobrá praxe všech těchto pedagogů inspiruje mnohé další.

Průvodce

začleňováním
žáků

s odlišným
mateřským
jazykem

PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Obsah

Úvod	8
1. Kdo jsou žáci s odlišným mateřským jazykem?	11
2. Získávání gramotnosti v druhém (dalším) jazyce	18
Teorie získávání vícejazyčnosti Jima Cumminse	19
Jak učit čtení a psaní ve druhém jazyce?	24
3. Příprava na příchod dítěte s OMJ	27
4. Přijetí do školy a spolupráce s rodinou	32
Zápis do školy	33
Přijetí do vyššího ročníku	36
Zařazení do ročníku	41
Komunikace s rodiči	44
5. Adaptace a socializace dítěte s OMJ	49
Adaptace nového žáka v prvních dnech a týdnech	50
Dlouhodobá práce s dítětem a se třídou	56
6. Zajištění výuky češtiny jako druhého jazyka	62
Jazyková diagnostika a rozřazení do skupin	63
Organizace výuky ČDJ	70
Začínáme se zajišťováním výuky ČDJ	71
Již máme určité zkušenosti a chceme výuku ČDJ systematizovat	74
Základy výuky ČDJ	80

7. Zapojení žáka s OMJ do běžné výuky	89
Podpora akademického jazyka	89
Co učitelům pomáhá zapojit žáka do výuky?	91
Jak můžeme výuku více systematizovat?	94
Pedagogická diagnostika	95
Jak sepsat funkční plán podpory	97
Hodnocení	100
12 principů pro systematické a úspěšné zapojení žáků s OMJ	102
 8. Přílohy	 109
Předpoklady pro efektivní inkluzi žáka s OMJ	110
Checklist přijetí do školy	116
Přijímání na střední školy pro žáky s OMJ	118
Plán jazykové podpory	121
Individuální vzdělávací plán	129
Plán pedagogické podpory	134
Příprava a výuka žáků s OMJ – checklist	139
Modelové školy	142
Přehled podpůrných opatření	149

Úvod

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

v rukou držíte našeho **Průvodce začleňováním žáků s OMJ pro základní školy**. Jedná se v pořadí již o 18. publikaci, kterou pro pedagogy vydáváme. Jejím cílem je zřehlednit, a zejména usnadnit ředitelům a učitelům základních škol proces začleňování žáků s odlišným mateřským jazykem (OMJ) do ZŠ.

První dvě kapitoly jsou spíše teoretické. Cílem první z nich je přiblížit situaci a potřeby žáků s OMJ a vymezit základní pojmy. Ve druhé kapitole se věnujeme tématu *Získávání gramotnosti ve druhém (dalším) jazyce*, vzhledem k tomu, že publikace vznikla v rámci projektu *Zvýšení kvality vzdělávání žáků, rozvoje klíčových kompetencí, oblastí vzdělávání a gramotností*, kde jsme měli během tří let příležitost spolupracovat s vysokými školami a základními školami, které se do projektu zapojily, a také s budoucími pedagogy v rámci *Společensví praxe*. Projekt se zaměřoval na rozvoj gramotností a klíčových kompetencí. Přestože jsme se zabývali zejména tématem čtenářské gramotnosti, napříč jednotlivými tématy jsme komunikovali také s pedagogy z dalších oblastí (matematická gramotnost, informační gramotnost, sociální a občanské kompetence a vzdělávací oblast *Člověk a příroda*). Opakovaně se při tom ukazovalo, že pedagogům často chybí praktické informace, které samotné podpoře gramotnosti ve výuce předcházejí. Jinými slovy: než začneme rozvíjet čtenářskou, matematickou a přírodovědnou gramotnost, musíme nově přichodící dítě z ciziny dobře přijmout, vytvořit mu bezpečné prostředí, aby se cítilo dobře, musíme ho naučit česky, a pak teprve můžeme rozvíjet gramotnosti a klíčové kompetence. Rozhodli jsme se proto zpracovat tuto publikaci jako shrnutí našich dosavadních zkušeností s tématem začleňování, výuky češtiny a inkluze ve výuce shromážděných za více než deset let.

V jednotlivých praktických kapitolách publikace se tak věnujeme tématům od přípravy na samotný příchod žáka, spolupráce a komunikace s rodiči, včetně rozhodujícího momentu přijetí žáka a jeho zařazení do ročníku, přes adaptaci a socializaci žáka jako nezbytné podmínky pro učení se novému jazyku a zažívání školního úspěchu, až k zajištění výuky češtiny jako druhého jazyka, a teprve v poslední kapitole se zabýváme zapojením žáků do běžných hodin výuky, plánováním výuky a hodnocením.

Začleňování dětí s OMJ není na mnoha školách nic nového. Počet dětí s OMJ, a tím pádem i jejich podíl na školách, se každoročně zvyšuje, stejně jako se za poslední roky našťěstí rozšířily také možnosti škol na jejich potřeby adekvátně reagovat. Z těchto důvodů dnes již existuje velké množství škol, které jsou na pomyslné cestě k dobře zvládnutému procesu začlenění i podpory ve výuce poměrně daleko. Zároveň však stále existuje celá řada škol, které přijetí a následnou podporu řeší úplně poprvé, nebo po delší době, to vše navíc v situaci, kdy se legislativní možnosti a procesy významně proměnily. Proto jsme se rozhodli Průvodce koncipovat tak, aby v něm našli informace jak ti, pro které je toto téma nové, tak i pokročilí pedagogové a ředitelé škol, kteří hledají inspiraci nebo chtějí podporu systematizovat. Při psaní jsme předpokládali, že nebudete Průvodce číst od začátku až do konce, ale vyhledáte si témata, která potřebujete.

I z těchto důvodů jsou kapitoly členěné specifickým způsobem. Na základě kazuistiky a jejího shrnutí se dostáváme do tématu formou doporučení konkrétních kroků. Ty jsou doplněny o specifické situace typu *Na co nezapomenout* a *Co dělat, když...* a součástí příkladů konkrétní dobré praxe jsou doporučení ohledně systematictějších způsobů podpory. Celý Průvodce je koncipován velmi prakticky, obsahuje množství příkladů dobré praxe a osvědčených postupů, které školy již léta využívají a které jsme si spolu s pedagogy z poradenství sami mnohokrát vyzkoušeli. Konkrétně se v Průvodci zabýváme prací s dětmi, které s češtinou začínají, ovšem jeho součástí jsou i doporučení pro práci s pokročilejšími žáky.

Přestože všechna doporučení vycházejí z legislativního rámce, v příručce legislativu využíváme pouze jako základ pro praktické tipy, přičemž čtenář najde konkrétní paragrafy v poznámkách pod čarou. Současná legislativa navíc stále ponechává některé konkrétní situace, do nichž se školy i žáci dostávají, bez jednoznačných výkladů a ustanovení. Proto se ve vybraných případech musíme odvolávat na cenné zkušenosti, zdravý rozum a nejlepší zájem dítěte, který je vždy na prvním místě.

Ačkoli školský zákon jasně vztahuje pojem „žáci“ k základnímu a střednímu vzdělávání a pojem „děti“ k předškolnímu vzdělávání, v Průvodci používáme oba pojmy jako synonyma. Žák je pro nás vždy

především dítětem, které má své individuální potřeby a se kterým pracujeme nejen podle toho, co nám ukládá zákon, ale zejména empaticky a podle našeho nejlepšího vědomí a svědomí. Mluvíme-li o výuce a podpoře při ní, většinou používáme výraz *žák*, zatímco v případech, kdy se více zaměřujeme na pohodu dítěte a jeho potřeby socializace, používáme spíše výraz *dítě*. Nejde však o striktní rozlišení.

Průvodce v závěru doplňují přílohy (komplexní přehled podpůrných opatření, plány podpory, check-listy apod.), které dále rozvíjejí podněty z jednotlivých kapitol, kde na vybrané přílohy upozorňujeme.

Věříme, že se nám podařilo zpracovat ucelenou publikaci, která vás provede na mnohdy nelehké cestě podpory dětí s OMJ, a že vám tuto cestu usnadníme a zpřijemníme a inspirujeme vás při vaší důležité práci. Naším společným cílem jsou děti, které se v ČR cítí doma a s láskou a radostí vzpomínají na svou základní školu. Smyslem této publikace je zejména podpořit vás, jejich pedagogy!

Za tým autorek

Kristýna Titěrová
programová ředitelka META, o.p.s.

1. Kdo jsou žáci s odlišným mateřským jazykem?

Bilgun, Mongolsko, 14 let

Do Česka přijel v deseti letech za rodiči, kteří pracují v továrně. Bratr a zbytek rodiny zůstali v Mongolsku. Žije v malé vesnici ve středních Čechách, dojíždí do školy do sousední obce. Byl prvním cizincem ve škole, který vůbec neuměl česky. Ze začátku si kromě nového prostředí musel také znovu vybudovat vztah se svými rodiči a zároveň se mu velmi stýskalo po babičce, která ho v Mongolsku vychovala. Po čtyřech letech docházky do školy, kdy už se mu podařilo najít si mezi spolužáky kamarády, má však stále velký problém vyjádřit své myšlenky v češtině ústně i písemně a úspěšně se zapojit do výuky.

Andrea, USA, 12 let

Andrea má maminku Češku, otce Američana. Narodila se v USA, maminka na ni od narození mluvila jen anglicky. Má dvojí občanství. Česky se učila jen o prázdninách, kdy jezdila za svou babičkou do Prahy. Když jí bylo dvanáct let, celá rodina se přestěhovala do ČR. Andrea začala chodit do školy. Rozumí jen velmi málo, a kromě svého odlišného mateřského jazyka se potýká i s odlišným způsobem výuky.

Duc, Česko, 10 let

Duc se narodil v Náchodě. Jeho rodiče pochází z Vietnamu, v Česku žijí již patnáct let. Podnikají v potravinářství a žijí v Praze. Duc chodil do mateřské školy s českými dětmi. Česky komunikuje celkem dobře, v MŠ se s dětmi dorozuměl, ale na ZŠ se ztrácí, nerozumí úkolům, slovním úlohám apod. Doma používají pouze vietnamštinu.

Maria, Sýrie, 8 let

Přijela se svými rodiči a dvěma sourozenci do ČR v době, kdy v její zemi již několik let trvala válka. Matka má české občanství, protože její babička byla Češka, která do Sýrie odešla za prací. Občanství ČR má tedy i Maria a další sourozenci – proto se rozhodli odjet právě do Česka. Česky však matka neumí, a tedy ani její děti. Děti umí dobře anglicky, což jim usnadňuje komunikaci s některými učiteli i spolužáky.

Každé z těchto dětí je výjimečné a má svůj unikátní životní příběh. Jejich různé životní cesty samozřejmě není možné redukovat na pár příkladů uvedených výše. Naším cílem je pouze načrtnout několik typických situací, se kterými se při své práci s dětmi s odlišným mateřským jazykem ve školách setkáváme, a na jejich základě tuto skupinu žáků popsat a obecně charakterizovat.

Přestože se legislativa i další dokumenty snaží tyto žáky vměstnat do určitých kategorií či skupin, děti a jejich příběhy ukazují, že se často těmito škatulkám vymykají. Je Maria Češka nebo Syřanka? Co Duc, který tady žije celý život, je to cizinec? A jak dlouho bude ještě cizincem Bilgun? Potřebují skutečně všichni žáci s cizím státním občanstvím podporu ve škole? A jak je na tom český občan, který dlouhodobě pobýval v zahraničí? Je vždy schopen se plnohodnotně zapojit do výuky? A mají všichni nárok na to samé, nebo jejich podporu rozlišujeme podle nějakého klíče?

Pojmy a legislativa

Hlavním cílem této publikace je popsat, jakým způsobem podporovat děti s odlišným mateřským jazykem ve školách, jak s podporou začít, jak si ji nastavit a následně systematizovat. Než však přistoupíme k praktickým kapitolám, rádi bychom nabídli utřídění pojmů, které se v souvislosti s těmito dětmi či žáky používají.

V této publikaci převažuje pojmenování **děti/žáci s odlišným mateřským jazykem** (OMJ), které jsme začali používat před několika lety. V Česku stále převažující označení **žák cizinec** (případně **žák-cizinec**) nepovažujeme za vhodné. Nejen proto, že jak ukazují výše zmíněné medailonky, do skupiny dětí s podobnými potřebami nespadají vždy pouze „cizinci“, tedy děti cizích státních příslušníků. Nelíbilo se nám ani označení cizinec jako takové. Předpokladem

zapojení dětí do výuky a do společnosti vrstevníků je totiž především to, aby se dítě cítilo bezpečně, dobře a vítané, jinými slovy, jako doma. A označení cizinec je pro nás v rozporu s touto potřebou a také vhodným přístupem, tedy přijetím dítěte a jeho inkluzí do výuky i kolektivu.

Pojmenování *žáci s odlišným mateřským jazykem* (OMJ) tak vyzdvihuje nejcharakterističtější atribut těchto dětí, který mají všichni společný a který zároveň poukazuje na potřebnost pedagogických intervencí, které s tímto rysem souvisí. Tedy odlišnost mateřského jazyka od vyučovacího jazyka a potřebu se vyučovací jazyk postupně naučit.

Současná legislativa (konkrétně školský zákon, § 20) používá stále označení *žáci cizinci* a upravuje jejich přístup ke vzdělání. V dalších kapitolách se dozvíme, jakým způsobem. Je však patrné, že do této kategorie nespadá ani Maria ani Andrea. Nově se do § 20 dostaly i „*osoby pobývajících dlouhodobě v zahraničí*“, což se našich dětí bude týkat teprve u přijímacích zkoušek na SŠ (ovšem žádného z nich se nedotkne zákonem deklarovaná úleva).

Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, řadí tyto žáky mezi žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, konkrétně pak mezi žáky s *potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu odlišných kulturních a životních podmínek*. V jednotlivých stupních podpůrných opatření pak tyto žáky s ohledem na dosaženou úroveň vyučovacího jazyka patří mezi žáky s *neznalostí vyučovacího jazyka* (3. stupeň PO) nebo žáky s *nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka* (2. stupeň PO).

Z hlediska kategorií cizinců pak žáci patří mezi:

- děti občanů EU a dalších států Evropského hospodářského prostoru;
- děti občanů tzv. třetích zemí (tedy zemí mimo EU a EHP);
- děti azylantů a žadatelů o mezinárodní ochranu;
- jak je však patrné, některé děti mohou mít dvojí občanství nebo občanství ČR.

Více o těchto kategoriích a typech pobytů naleznete na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/cizinci-legislativa>. Pro potřeby podpory na ZŠ a přístupu ke vzdělávání tyto kategorie základní škola prakticky nemusí řešit, uvádíme je jen pro přehled. Donedávna se podle těchto

¹ Tato kategorie má prozatím úlevy pouze u přijímacího řízení na SŠ a u maturitní zkoušky.

kategorií rozdělovaly finance v rozvojových programech (relevantní jsou např. v přístupu ke střednímu vzdělávání.)

Při diskuzích nad pojmenováním těchto žáků jsme vycházeli zejména ze zahraničí. V tabulce níže najdete označení těchto žáků, která se používají ve vzdělávacích systémech v zahraničí.

V amerických vzdělávacích systémech (USA², Kanada) se setkáváme s pojmy ELL (English Language Learners – *žáci učící se anglickému jazyku*) nebo ESL Learners (English as a Second Language Learners – *žáci s angličtinou jako druhým jazykem*). Rozdíl mezi těmito pojmy je předmětem dlouhodobé diskuse. Nám se líbilo rozlišení, které představuje Tobey Cho Bassoff³. Ten uvádí, že ELL se používá především za situace, kdy hovoříme o výuce těchto žáků začleněných do tříd hlavního vzdělávacího proudu, zatímco ESL se vztahuje na výuku žáků, kteří dochází do tříd specializovaných na výuku angličtiny jako druhého jazyka. V jiných diskusích se dozvídáme, že pojem ELL je politicky více korektní, protože pro některé žáky, kteří se po příchodu do USA začínají učit angličtinu, není angličtina druhým, ale třetím nebo i čtvrtým jazykem.

Ve Velké Británii se užívá jednotně pojem EAL Pupils (Students) – English as an Additional Language Pupils (Students) – tedy *žáci (studenti) s angličtinou jako dalším jazykem*.⁴

V Německu najdeme pojmenování Kinder und Jugendliche mit Migrationshintergrund – *děti a mládež s migrační zkušeností*.⁵ Je zajímavé, že pojem nevymezuje tuto skupinu jazykově. Skrývá se pod ním totiž každý, kdo: „se po roce 1949 přistěhoval do Německa, dále každý cizinec narozený v Německu a stejně tak každý, kdo se narodil v Německu a alespoň jeden z jeho rodičů je cizinec přistěhovalý po roce 1949.“⁶

² <http://www.cal.org/projects/create.html>

³ <http://teachersnetwork.org/ntol/howto/eslclass/eslell.htm>

⁴ <http://www.education.gov.uk/schools/pupilsupport/inclusionandlearnersupport/eal;>
<http://www.naldic.org.uk>

⁵ <http://www.foermig.uni-hamburg.de/web/de/all/home/index.html>

⁶ Statistisches Bundesamt Deutschland: Bevölkerung und Erwerbstätigkeit. Bevölkerung mit Migrationshintergrund – Ergebnisse des Mikrozensus 2005. 2007, Bevölkerung und Erwerbstätigkeit Bevölkerung mit Migrationshintergrund – Ergebnisse des Mikrozensus 2005, 2008.

Ve srovnání s výše jmenovanými zeměmi se v České republice této tematice věnujeme stále poměrně krátkou dobu. O pojmu, který by měl tuto skupinu žáků charakterizovat, se zatím příliš odborných diskusí nevede.

Přestože jsme si již dlouho vědomi, že ani označení žák s OMJ není zcela neproblematické⁷, pro potřeby této publikace se prozatím budeme držet pojmenování žáků jakožto žáků s OMJ. Zároveň pro výuku češtiny používáme označení *čeština jako druhý jazyk*, ačkoli ani tento pojem ještě není plně zavedený. Stále se totiž zaměřuje s pojmem *čeština jako cizí jazyk* (nebo *čeština pro cizince*). Rozdíl mezi češtinou jako cizím a druhým jazykem je však poměrně zásadní zejména co do zaměření a cíle výuky. Češtinu jako cizí jazyk se učí studenti např. v Polsku, Kanadě či Německu, nejčastěji na univerzitě se záměrem komunikovat v cizí zemi, tedy v ČR. Tedy podobně jako my se učíme anglicky či německy. Oproti tomu češtinu jako druhý jazyk se učí děti i dospělí, kteří v ČR již žijí a potřebují si ji osvojit na vysoké úrovni, aby se ve svém novém domově mohli plnohodnotně začlenit do společnosti. Čeština se pro ně postupně stává druhým (ale někdy i třetím či čtvrtým jazykem). Děti se musejí jazyk naučit, aby mohly fungovat ve školním prostředí a ve výuce. V tomto případě jde o jazyk, který je specifický a často velmi akademický. Nestačí jim tedy mluvit o tom, co rády dělají o víkendu, ale potřebují také umět popsat stavbu těla savce. A to je velká výzva pro ně i pro pedagogy.

Potřeby žáků s OMJ

Jak je patrné z medailonků výše, v naší publikaci se budeme věnovat vzdělávání dětí, které prochází nebo prošly jistou migrační zkušeností a jejichž komunikačním jazykem není čeština. Tyto děti často strávily velkou část svého života v jiné zemi, nebo se narodily v České republice, avšak rodičům jiné národnosti než české, a jazyk, kterým mluví doma, není čeština. Případně mohou také doma používat více jazyků, ale čeština mezi nimi není ten hlavní. Každé z dětí svou zkušenost prožívá a zpracovává odlišně, tedy s různými reakcemi a schopnostmi se v dané situaci orientovat, adaptovat a rozvíjet.

Přesto můžeme jejich potřeby i pocity do určité míry zobecnit.

⁷ Problematické je i samotné označení *mateřský jazyk*, pro někoho je vhodnější termín *domácí jazyk*, ovšem ani v tomto případě není jasné, co je oním cizím protipólem – to je patrné až z kontextu. Z pojmenování rovněž nevyplývá, že do této skupiny by mohly patřit české děti, které dlouho pobývaly v zahraničí a češtinu neovládají dostatečně, protože se v ní nevzdělávaly dostatečně dlouho nebo vůbec. Pokud však tyto děti dostatečně neovládají vyučovací jazyk, v našem pojetí do této skupiny patří.

Všechny děti přicházejí do školy, která vychází z českých vzdělávacích, kulturních i společenských tradic a kde je čeština vzdělávacím jazykem. To vše je pro ně nové.

Když jsem přijela do Čech, snad celý první rok jsem si připadala jako v bublině. Nemohla jsem z ní ven a nikdo do ní nemohl za mnou. I když jsem přes bublinu všechno viděla a slyšela, byla jsem úplně izolovaná. A nebylo to jenom jazykem, kterému jsem nerozuměla. Všechno bylo úplně jiné a neznámé. Pořád jsem se bála, že udělám něco špatně, směšně nebo prostě jinak. Tak jsem se radši neprojevovala vůbec.

Co děti většinou prožívají:

- různé, často protichůdné emoce (těší se i bojí zároveň);
- kulturní šok (projevující se např. zmateností, frustrací nebo i depresí, přirozenou reakcí je např. uzavření se do sebe a apatie, nebo naopak agrese);
- pocit vykořenění;
- izolace, osamělost;
- pocit bezmoci, zranitelnost;
- únava či dokonce vyčerpání;
- akademické problémy a neúspěšnost;
- tlak na asimilaci;
- vzdor či odmítání (přizpůsobit se, učit se nový jazyk).

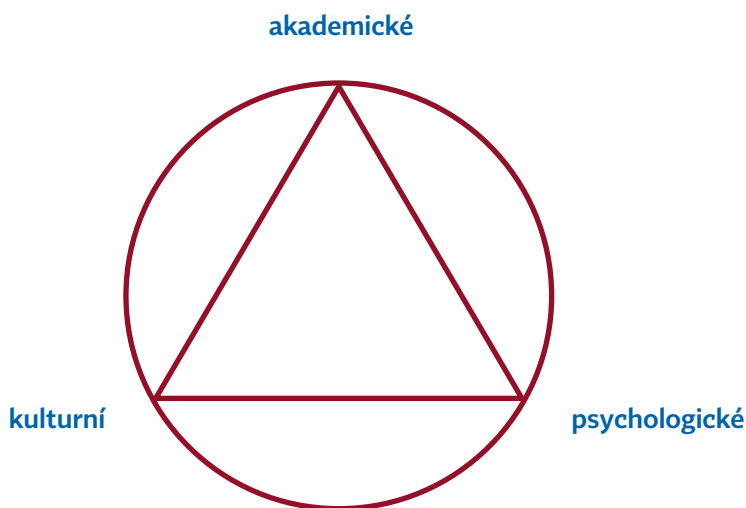
Někdy také děti zažívají sociální propad (život na ubytovně, časté střídání bydliště), žijí v nepodnětném prostředí kvůli pracovnímu přetížení rodičů, musejí se starat o mladší sourozence nebo pravidelně vypomáhat v provozovnách rodičů apod. Velmi častým jevem je (jako v případě Bilguna) rozpad rodin (děti musely opustit někoho ze svých blízkých) a formování zcela nových rodinných vztahů a vzorců, což je náročné samo o sobě i se znalostí komunikačního a vyučovacího jazyka. Podobně není výjimkou, že děti, které ve škole v rodné zemi bývaly úspěšné, se kvůli neznalosti češtiny ocitají na samém konci pomyslného žebříčku školní úspěšnosti a zažívají frustraci.

Co děti potřebují:

- cítit se vítané, v bezpečí a přijaté;
- navázat kontakty, vztahy, mít společné zážitky s ostatními;
- zažívat psychickou pohodu (jinak se nemohou učit a rozvíjet);
- mít na koho se obrátit (a vědět, že tak mohou učinit kdykoli);

- orientovat se (v prostoru, v čase, ale i v komunitě školy);
- mít trvale bezpečný prostor pro vyjádření svých pocitů a potřeb;
- naučit se přiměřeným reakcím v novém prostředí (jak se správně chovat);
- naučit se co nejdříve základní komunikaci (a tím navázat kontakt);
- rozvíjet mluvenou i psanou češtinu (a tím se stále více zapojovat);
- zažívat pocit úspěchu (dostávat úkoly, které mohou zvládnout);
- rozvíjet akademický jazyk (v daném kontextu a kontinuálně);
- rozvíjet i mateřský jazyk současně s vyučovacím jazykem (za podpory rodičů);
- postupně integrovat oba světy (původní i nový);
- cítit respekt k místu, odkud pochází, a na co jsou zvyklí.

Christina Igoa⁸ hovoří o 3 nutných intervencích:

Ze schématu je patrné, že základní intervencí je podpora kulturní a psychologická, teprve pak může následovat podpora akademická.

Kapitoly v této publikaci jsou koncipovány tak, abychom žádnou z těchto potřeb neopomíjeli.

⁸ Igoa, Cristina. The Inner World of the Immigrant Child. New York: St. Martin's Press, 1995.

2. Získávání gramotnosti v druhém (dalším) jazyce

Žáci s odlišným mateřským jazykem se pro úspěšné zvládnání výuky v české škole i pro bezproblémové zapojení do chodu školy pochopitelně potřebují naučit česky. Přestože proces učení se druhému jazyku může být podobný, jako když se učili svůj první jazyk, existují mnohé odlišnosti. Například při učení se novému jazyku mají už žáci s OMJ osvojený lingvistický systém, strukturu a pravidla mateřského jazyka. Navíc se nový jazyk začínají učit ve vyšším věku, než se přirozeně učili jazyk mateřský. Proto i výukové strategie budou jiné.

Běžný názor, že v čím nižším věku se člověk učí, tím lépe a rychleji se druhý jazyk naučí, nemusí být nutně pravdivý. Vnímání zvukové stránky jazyka v dětství může dětem přinést výbornou výslovnost a zdání plynulosti, ovšem starší studenti zase mají výhodu v tom, že jsou si více vědomi metalingvistických stránek jazyka, které jim umožní učit se rychleji a především systematictěji.

U mladších dětí jde vývoj dvojjazyčnosti ruku v ruce s celkovým rozvojem a poznáváním světa. Pro starší, kteří již mají rozsáhlejší vědomosti, znamená učení se novému jazyku hlavně osvojování si nových pojmenování pro již známé objekty, myšlenky a koncepty.

Žáci a jejich styly učení se v průběhu života mění. Šestileté dítě má úplně jiný způsob učení se druhému jazyku než patnáctileté. Pro žáky s OMJ je při prohlubování druhého jazyka zásadní znalost jazyka mateřského. To, jak moc jim znalost prvního jazyka pomáhá, závisí na míře jejich řečových dovedností, věku a dalších faktorech.

Mateřský jazyk většinou rozvíjíme velmi pozvolna a přirozeně (ten-to proces v podstatě nikdy nekončí), od pouhého poslechu a učení se porozumět až po první vyslovené hlásky, slabiky a slova. Poté následují slovní spojení a celé věty, a nakonec rozvinutá řeč, na kterou teprve po pěti až šesti letech navazuje osvojování si psané podoby slov a až po několika dalších letech i cílená produkce vlastních „autorských“ textů.

Na rozdíl od tohoto přirozeného procesu si musí nově přichodí žáci většinou téměř souběžně osvojovat mluvenou i psanou podobu jazyka, a kromě toho se od nich očekává, že se v tomto novém jazyce budou učit a budou i produkovat vlastní smysluplné a jazykově správné napsané texty. V čím vyšším věku do země přišli, tím složitější obsahy, texty a jazyk je čekají. Asi všichni tušíme, že je to na jednoho trochu moc... Co na to říkají teorie?

Teorie získávání vícejazyčnosti

Jima Cumminse

Kanadský pedagog a badatel J. Cummins⁹ vyvinul teorie a modely, které nám mohou pomoci pochopit vzájemné působení mezi jazykovým vývojem v kognitivní a v akademické oblasti. Cummins přejal a dotvořil tzv. teorii ledovce, aby odlišil **základní interpersonální komunikační schopnosti** (BICS – Basic Interpersonal Communicative Skills) od **kognitivních akademických jazykových dovedností** (CALP – Cognitive Academic Language Proficiency).

Komunikativní jazyk (konverzační plynulost) se vyvíjí jako první v běžných situacích komunikace s rodilými mluvčími, které probíhají v reálném kontextu.

Kognitivní jazyk je jazyk, který se vyvíjí skrze zkoumání, rozebírání myšlenek a řešení problémů. Ke kognitivnímu rozvoji jazyka dochází při klasifikaci, analýze, tvorbě hypotéz a při generalizaci. Zároveň se postupně vytváří schopnost používat abstraktní jazyk.

Akademický jazyk se vyznačuje používáním trpného rodu, kdy myšlenky a koncepty jsou činiteli, zapojováním slov s řeckými a latinskými kořeny, používáním metafor a personifikace, a co je nejdůležitější – používáním nominalizace (abstraktních podstatných jmen tvořených například ze sloves nebo přídavných jmen).

⁹ Excellence and Enjoyment: learning and teaching for bilingual children in the primary years, Unit 1: Planning and assessment for language and learning; DfES Publications, 2006

Teorie ledovce dle Cumminse

Na schématu znázorňujícím tuto teorii vidíme, že komunikační schopnosti se nacházejí na povrchu ledovce, tedy nad hladinou, a lze je zjistit celkem záhy. Naopak akademické a kognitivní dovednosti leží pod hladinou, a nejsou tedy ihned zřejmé. Schopnosti používat akademický a kognitivní jazyk jsou pro realizaci vzdělávacího potenciálu klíčové.

I ve škole používáme dva typy jazyka: **komunikační jazyk** (při běžné komunikaci dětí o přestávkách, v šatně, na obědě, při skupinové práci apod.) a **odborný jazyk** (porozumění slovní zásobě daného oboru, třídění informací, čtení učebnic, vyplňování testů, psaní zápisů, zkoušení). Každý z těchto jazyků má svá pravidla a specifika. Komunikační jazyk často vychází z kontextu dané situace, není tolik jazykově náročný, a proto je jeho ovládnutí snazší. Všechny děti nejprve rozvíjí svůj komunikační jazyk (tedy konverzační schopnosti), ovšem osvojit si odborný jazyk, který přispívá ke školní úspěšnosti, trvá mnohem déle. Obecně lze říci, že děti s OMJ, které se učí češtinu jako druhý jazyk, mohou **plynule konverzovat v češtině po dvou až třech letech** v závislosti na míře odlišnosti češtiny a mateřského jazyka (jiné teorie uvádějí dobu od půl roku do dvou let). Průměrně však těmto dětem trvá **pět až sedm**, a některým dokonce deset let, než své spolužáky doženou v odborném jazyce.

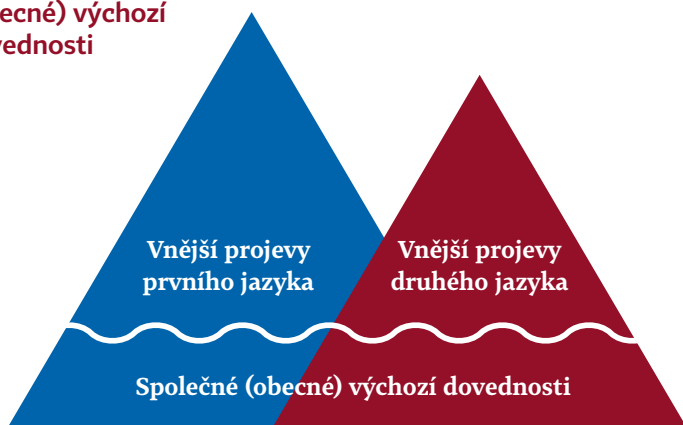
Získání schopnosti číst složitější texty, které obsahují (pro žáky s OMJ) neznámé kulturní souvislosti a používají odborný jazyk a které jsou zároveň důležité pro úspěšnost ve škole, trvá žákům s OMJ velice dlouho.

Teorie společné výchozí dovednosti

Teorii ledovce Cummins dále rozvinul v teorii **společné (obecné) výchozí dovednosti** (Common Underlying Proficiency) nebo také v **hypotéze vzájemné závislosti**, ve které je kladen důraz na protínající se dovednosti v obou jazycích, jež pomáhají rozvíjet kognitivní a akademické schopnosti.

Tato teorie poukazuje na vzájemnou propojenost konceptů, dovedností a jazykových znalostí, které jsou uloženy v tzv. centrálním operačním systému. Cummins tvrdí, že znalosti a dovednosti v gramotnosti získané v prvním jazyce se přenesou do druhého jazyka. Vizuálně je to prezentováno jako dva ledovce představující dva jazyky, které vyčnívají nad hladinu a sdílejí pod hladinou společné (obecné) výchozí dovednosti neboli operační systém. Oba jazyky jsou navenek oddělené, ale jsou podporovány sdílenými koncepty a znalostmi získanými učním, zkušenostmi a kognitivními a jazykovými schopnostmi žáka.

Teorie společné (obecné) výchozí dovednosti

Tento obrázek také ukazuje, jak se jazyková znalost ukládá v mozku. Dvojazyční žáci mají dovednosti v obou jazycích (výslovnost, slovní zásobu a gramatiku) uloženy nezávisle na sobě v pracovní paměti. Ta má přístup k dlouhodobé paměti, která není jazykově specifikována. Jinými slovy, používání jednotlivých jazyků vychází z pracovní paměti, zatímco koncepty jsou uloženy hlouběji.

Pražská hypotéza

Tzv. **pražská hypotéza** vychází z toho, že dítě potřebuje dosáhnout jisté úrovně dokonalosti nebo kompetence v prvním nebo druhém jazyce, aby mohlo plně využít výhody dvojjazyčnosti. Naopak, pokud jsou dovednosti v obou jazycích malé, znamená to, že není adekvátním způsobem rozvíjen ani jeden jazyk a dítě zůstává za svými vrstevníky velmi pozadu. Je zřejmé, že musí existovat alespoň minimální jazyková a konceptuální znalost v prvním jazyce, aby dítě mohlo přidat druhý jazyk a plně rozvinout dvojjazyčnost. Plně rozvinutá dvojjazyčnost znamená mít věkově odpovídající jazykové dovednosti v obou jazycích.

Tato hypotéza ukazuje, jak významný je u těchto žáků mateřský jazyk. Je proto důležité spolupracovat s rodiči na jeho prohlubování a trvat na tom, aby svoje děti učili mateřštinu a společně s dětmi četli. Upozorňujeme je, jakou pro děti bude mít obrovskou výhodu být v dnešní době plně gramotní ve dvou (či více) jazycích.

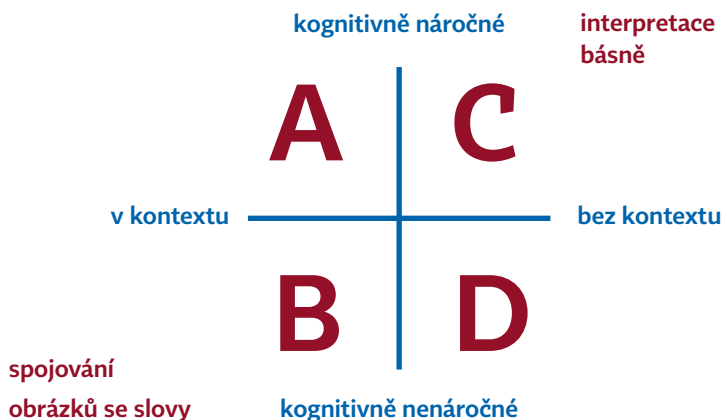
Model struktury úkolů pro žáky s OMJ

Cummins ve své teorii tedy rozdělil jazyk na **základní interpersonální komunikační schopnosti** a **kognitivní akademické jazykové dovednosti**. Ty pak zasadil do modelu, který ukazuje strukturu úkolů a výzev (jazykových i obecně výukových), kterým žáci s OMJ ve škole čelí. Z tohoto modelu je patrný vztah mezi kontextem, ve kterém se situace odehrává, a náročností úkolu, který žák musí řešit.

Horizontální osa ukazuje, nakolik se dané téma či úkol odehrává v kontextu. Nalevo jsou úkoly i výukový obsah pevně zasazené **do kontextu** reálné situace (například popis obrázku, hraní rolí, rozhovor v reálné situaci...) zatímco napravo jsou úkoly **bez spojitosti s kontextem** reálné situace. Tyto úkoly jsou založené hlavně na abstrahovaném jazykovém sdělení, tj. vycházejí pouze z podnětů daných mírou porozumění či ze samotné interpretace významu textu, promluvy apod. Může se například jednat o interpretaci odborného textu, básně, vyjádření názoru na celospolečenský problém atd. Jedná se tedy o úkoly, které se odehrávají pouze na slovní úrovni.

Vertikální osa ukazuje stupeň kognitivní náročnosti daného úkolu nebo učiva. Pohybuje se od aktivit, které nejsou příliš kognitivně náročné (dole), k činnostem vyžadujícím náročnější myšlenkové postupy, abstrahování, kategorizaci atd.

Model struktury mapující vztah mezi kontextuální podporou a kognitivními nároky při úkolech

Část B v modelu (kognitivně nenáročné úkoly v kontextu) je tedy vhodná pro úplné začátečníky (popis a přiřazování pojmů k obrázkům apod.). Učitelé by se však měli snažit co nejdříve přenést aktivity i do **části A**, tj. dávat žákům náročnější úkoly v kontextu (to znamená například na základě klíčového vizuálu popsat proces, postup, příčiny a následky atp.) A později i do **části C**, to znamená dávat žákům úkoly náročné a bez kontextu, tedy úkoly vycházející pouze z jazyka (pochopitelně přiměřené jazykovým možnostem žáků s OMJ). Odborníci varují před aktivitami v **části D** (bez kontextu a bez náročnosti, tj. bez výzvy), které pro žáky s OMJ nejsou vůbec vhodné (například vybarvování nebo přepisování textů bez porozumění).

Tento model zjednodušeně ukazuje tendenci výukového obsahu (nejen pro žáky s OMJ) postupně se odchýlit od kontextu a vyžadovat čím dál větší konceptuální porozumění. Pro žáky s OMJ je tento přechod možný či přímo nutný (jak pro jejich kognitivní posun, tak pro motivaci i radost z učení), ale vyžaduje podporu v podobě například již zmíněných klíčových vizuálů, které žákům pomohou učivo zasadit do smysluplného a srozumitelného rámce. Návod, jak tvořit klíčové vizuály a jak s nimi pracovat, najdete na stránkách Inkluzivní školy:

<https://www.inkluzivniskola.cz/graficka-vizualizace-obsahu>.

Jak učit čtení a psaní ve druhém jazyce?

Odborníci upozorňují na některé důležité aspekty, které je třeba mít na paměti, učíme-li číst a psát ve druhém jazyce. Goodman (1967)¹⁰ uvádí tři druhy vědomostí, díky kterým čtenář rozumí textům – sémantická vědomost (znalost světa), syntaktická znalost (znalost struktury jazyka) a znalost fonetiky (znalost vztahu mezi zvukem a písmenem). Další teorií, která se se čtením v druhém jazyce pojí, je **teorie schématu**. Čtení si zařazujeme do již existujících schémat o světě a o žánru. Díky těmto schématům textu rozumíme (už z titulku často poznáme, o co se jedná). Teorie schématu tedy předpokládá a vychází z kulturního předporozumění. Pokud ovšem znalost tématu nemáme (ať již kvůli neznalosti kultury, historických souvislostí či žánru), text nám nedává smysl nebo mu plně nerozumíme (i když třeba dobře rozumíme jazyku jako takovému). Mnoho textů nabývá smyslu, až když si ho nějakým způsobem vztáhneme k vlastním zkušenostem.

Na tyto teorie navazují také autoři Luke a Freebody (1990),¹¹ kteří pojmenovali čtyři komponenty čtenářského úspěchu. Úspěšní čtenáři potřebují podporu ve čtyřech propojených rolích, které při čtení zaujímají: *code breaker* (rozkryvač kódu), *text participant* (účastník textu), *text user* (uživatel textu), *text analyst* (analytik textu).

Všechny tyto složky čtenářských dovedností musejí být vyvážené. Nejedná se však o dovednosti, které se učíme postupně – měly by být součástí každé práce s textem.

Důsledky pro čtenáře s OMJ

Podle teorií Jima Cumminse platí, že když umíte číst v prvním jazyce, mnohem snáze se naučíte číst i v druhém jazyce. Ti, kdo se učí číst až ve druhém jazyce (tedy děti, které nastupují do první třídy a číst a psát se učí nejdříve v češtině, kterou se zároveň teprve učí), potřebují specifickou podporu. To znamená, že pokud do škol nastoupí děti v nízkém věku, nemají zdaleka vyhráno, protože se sice rychle naučí komunikovat, ale

¹⁰ Luque-Agulló, G. & González-Fernández, L. (2012). The Use of Newspapers for L2 Reading: Practical Activities. *Creative Education*, 3, 471–478. doi: 10.4236/ce.2012.34072.

¹¹ Firkins, Arthur The Four Resources Model: A Useful Framework for Second Language Teaching in a Military Context, *Technical Studies Institute Journal*, 2015

své čtenářské dovednosti nemají na čem stavět a budují si je v jazyce, který zatím pořádně neumí.

Většina knih se píše s předpokladem, že čtenář je obeznámen s kulturními aspekty příběhu a že mluvený jazyk ovládá na plynulé úrovni. Je jasné, že znalosti, které čtenář aktivuje při čtení textu, jsou pro porozumění obsahu klíčové. Když se děti učí číst, je důležité, aby si tyto nové a náročné dovednosti osvojovaly v kontextu obsahu, který je jim známý a je pro ně srozumitelný. Je tedy klíčové začínat s tím, co již umí, a postupně přidávat nové věci, které je třeba se naučit. To neznamená vyhýbat se knihám, jež obsahují neznámé věci (jak z jazykového, tak kulturního hlediska), ale záměrně *budovat* vědomosti potřebné pro porozumění textu. To, co učitel dělá *předtím*, než se kniha (text) čte (tzv. *předčtenářské aktivity*), je zcela zásadní.

Velice důležitá pro čtení je však pochopitelně znalost jazyka. Pokud neumíme dobře jazyk, je pro nás téměř nemožné předpovídat, co přijde dál. Například u věty „*Přestože svítila červená, auto...*“ se předpokládá, že každý doplní „*auto pokračovalo v jízdě*“ / „*jelo dál*“ ..., ale žák s OMJ v tomto případě větu doplnil „*auto zastavilo*“, protože neznal slovo *přestože*. Náповědy, které nám obecně pomáhají předpovídat obsah, u žáků s OMJ nemusí fungovat. Proto je dobré dát dětem před čtením příležitost seznámit se s jazykem, který kniha používá (hlavně s klíčovými slovy).

Plánování čtení: aktivity před, při a po čtení

Čtenářské aktivity by měly plnit dvě hlavní funkce:

1. pomoci čtenářům **porozumět konkrétnímu textu**, který zrovna čtou;
2. pomoci čtenářům **rozvinout dobré čtenářské strategie** pro čtení dalších textů.

Například vysvětlení všech neznámých slov před tím, než začnou text číst, pomůže čtenářům rozumět jednomu konkrétnímu textu, ale nepomůže jim to, až se příště setkají s textem, ve kterém se vyskytnou jiná neznámá slova. Naopak pokud dětem nabídneme strategie, co dělat v případě neznámých slov, pomůže jim to do budoucna.

Při plánování, jak s textem pracovat, je vhodné si rozdělit aktivity do tří částí:

1. co budeme dělat před čtením;
2. co bude učitel a děti dělat při čtení;
3. co budeme dělat, až knihu/text přečteme.

Nejprve je důležité se zamyslet nad tím, které části obsahu či jazyka jsou pro žáky s OMJ neznámé, tzn. podívat se na aspekty každodenního života, které nemusí být nově příchozím jasné (Vánoce, chování zvířat, oslava narozenin, návštěva ZOO apod.) – to vše je součástí dětských knih, a přesto to není pro všechny děti samozřejmé.

V jazyce sledujeme: spojky, předložky, příslovce, slovesa, časy, dlouhé věty nebo neznámá slovíčka, fráze atd.

Při výuce čtení a psaní bychom měli alespoň trochu simulovat přirozené učení se jazyku, od mluveného přes čtený text, až k psanému projevu.

Výuka psaní by tedy měla postupovat od prvotního společného či skupinového mluvení o tématu (aktivity před čtením, např. nad obrázky, videem, situací apod.), přes různorodé aktivity při čtení textu, a teprve nakonec by žák měl sám tvořit nějaký vlastní text. Čím více podpory žáci v průběhu dostanou (vysvětlení slovní zásoby, frází, práce se strukturou textu, spojovacími výrazy, začátky odstavců apod.), tím větší je pravděpodobnost porozumění textu a jeho následná interpretace.

Velmi dobře nám pomohou metody a aktivity Čtením a psaním ke kritickému myšlení. Více na stránkách http://www.kritickemysleni.cz/facelift_index.php.

Kontinuální model učení se obsahu a jazyku, který rozvíjí čtenářství i psaní ve druhém jazyce, jsme popsali také v publikaci *Jak jsme organizovali přípravný kurz*, která je ke stažení na stránkách www.inkluzivniskola.cz.

Zdroje a doporučená literatura

J. Cummins: Language, Power and Pedagogy – Bilingual Children in the Crossfire, Multilingual Matters, 2000.

P. Gibbons: Scaffolding Language, Scaffolding Learning: Teaching Second Language Learners in the Mainstream Classroom; Heinemann Educational Books, U.S., 2002.

Excellence and Enjoyment: learning and teaching for bilingual children in the primary years, Unit 1: Planning and assessment for language and learning; DfES Publications, 2006.

Working Paper 5: The Distinctiveness of EAL: A Cross-Curriculum Discipline. (1999) Watford: NALDIC.

3. Příprava na příchod dítěte s OMJ

Tenge je v Česku deset měsíců. Chodí do třetí třídy v malé škole nedaleko Prahy. Přestože je hodně komunikativní a velmi bystrý, nedaří se mu jazyk učit tak rychle, jak by sám chtěl a potřeboval. Nejvíc ho to omezuje při komunikaci se spolužáky. Tak rád by vyjádřil, že si chce s někým hrát, ale nejde to. Zvolil proto strategii, která se přímo nabízí. Komunikuje tělem. Když je mu někdo blízký, pořád je u něj, něco mu ukazuje, nebo se začíná naoko prát. Velmi ho frustruje, že se nemůže zapojit do běžné komunikace se spolužáky a řeší to agresivním chováním. A učitelé i děti začínají mít na Tengeho zlost.

Proto třídní učitelka pozvala do školy Tengovu maminku i s tlumočnickem. Na schůzce maminka představila vlastní verzi situace:

Tenge přijel za rodiči do Česka po šesti letech, během kterých žil v Mongolsku u své babičky. S rodiči se od svých tří let viděl jen několikrát, když přijeli domů podívat se na něj a na zbytek rodiny. Jeho nejbližším člověkem je babička, která ho vychovala.

Tenge tedy prožívá velmi těžké období. Hrozně se mu stýská po babičce i po kamarádech v Mongolsku. V Česku si zvyká na své rodiče a bratra, se kterými se vlastně moc nezná. Musí se učit cizí, velmi složitý jazyk. Navíc je pro něj těžké si najít nové kamarády, protože bydlí od školy i od spolužáků hodně daleko: na ubytovně, kde nejsou žádné stejně staré děti.

Po vyslechnutí příběhu ředitelka školy doporučila mamince, aby se Tenge zapojil do volnočasových aktivit školy a navrhla, že zahájí komunikaci s pedagogicko-psychologickou poradnou, aby Tengemu doporučila podpůrná opatření, zejména intenzivní výuku češtiny. Tengeho situace je současně velká výzva pro učitelku, která bude muset hodně citlivě pracovat s třídním klimatem. Bude třeba pečlivě vážit každou reakci na rvačku či strkanici, aby se Tenge neuzavíral vůči ní ani vůči dětem, ale aby ani děti neměly pocit nespravedlnosti, že ON si může dovolit všechno a ony ne. Porozumění, explicitní pravidla a spravedlnost. A především trpělivost. To jsou principy, kterými se budou muset všichni řídit.

Nástup nového dítěte s OMJ do školy je náročný nejen pro samotné dítě, ale také pro učitele a třídní kolektiv. V současné chvíli bohužel zatím neexistují jednotná pravidla či jednotný systém, jak dítě s OMJ ve škole podpořit. To vše se ale může velmi usnadnit, pokud se na příchod nového dítěte s OMJ dobře připravíme – získáme o něm co nejvíce informací, zjistíme, jaké jsou možnosti jeho podpory, a předem promyslíme, jak budeme postupovat. Velice důležitá je spolupráce celého pedagogického sboru a příprava třídního kolektivu, která často může rozhodnout o tom, jak se dítě bude v nové škole cítit, jak bude motivováno, jak se mu bude celkově dařit. Nesmíme zapomínat na to, že dítě přichází do školy často z velmi odlišného kulturního prostředí, že si možná prošlo traumatizující migrační zkušeností, že je zcela odtrženo od svých kamarádů, často i od části rodiny. Empatie a podpora ze strany učitelů a spolužáků je pro něj často nesmírně důležitá.

- Určíme pedagogického pracovníka, který bude odpovídat za inkluzivní proces nového žáka. Tím může být třídní učitel, výchovný poradce, školní psycholog, speciální pedagog, asistent pedagoga, školní koordinátor inkluze, učitel češtiny jako druhého jazyka (ČDJ) apod.
- Zejména pokud máme ve škole více žáků s OMJ, doporučujeme pověřit některou z výše uvedených osob, aby na škole trvale působila jako **koordinátor inkluze žáků s OMJ**. Možnosti financování tohoto koordinátora viz kapitola Organizace výuky ČDJ.
- **O novém dítěti s OMJ si zjistíme co nejvíce informací**, abychom se mohli na jeho příchod co nejlépe připravit. Zajímají nás informace o rodinném zázemí, zemi původu a okolnostech emigrace, znalostech češtiny a předešlém vzdělání dítěte. Zjišťujeme také, jaký je komunikační jazyk rodiny a dítěte, jak dlouho rodina pobývá v ČR a jestli dítě už absolvovalo vzdělávání v ČR.
- **Informujeme třídu o příchodu nového dítěte** – ostatní informujeme, jak se jmenuje, odkud pochází a o jakou zemi se jedná. Přitom se ale spíše soustředíme na to, co máme společné, a vyvarujeme se přílišnému zdůrazňování kulturních rozdílů. Dáme si pozor na to, abychom dítě oslovovali jménem, na které je zvyklé, a nezkomolili výslovnost.
- Společně se ve třídě zamyslíme nad tím, jaké komplikace může novému dítěti způsobovat jazyková bariéra a další okolnosti. Může to být v rámci třídnické hodiny, kdy se třídě věnuje třídní učitel, nebo s ní takto může pracovat i učitel ČDJ, speciální pedagog, výchovný poradce, metodik prevence či koordinátor inkluze.

Společně promyslíme, co bude nové dítě potřebovat vědět, čemu rozumět a co vyjadřovat a jak ho v tom můžeme podpořit. Například pro dítě s nulovou znalostí češtiny můžeme se třídou vyrobit:

- orientační pláněk školy;
 - komunikační kartičky (viz TIP níže);
 - dvojjazýčné štítky na označení důležitých míst ve škole v češtině i v rodném jazyce žáka (např. ředitelna, tělocvična, jídelna, toaleta) nebo na označení předmětů ve třídě (např. tabule, lavice, sešit, tužka).
- Dohodneme se žáky ve třídě **společná pravidla**, např. že na žáka mluvíme zřetelnou a spisovnou češtinou, pomáháme mu s pochopením zadaných úkolů, ověřujeme porozumění.
- Navrhujeme, aby se jedno až dvě děti staly **patrony** nového žáka a v prvních týdnech mu pomáhaly s orientací ve škole, ve výuce a ve školních povinnostech, případně se zapojením do mimoškolních aktivit.
- Podporujeme vytváření přátelských vazeb a respektující atmosféru ve třídě. K tomu nám mohou pomoci aktivity v rámci tzv. průřezových témat – viz <https://www.inkluzivniskola.cz/prurezovatemata>. Vytvoříme bezpečné prostředí, ve kterém se nový žák a jeho spolužáci budou cítit dobře, podporujeme spolupráci ve dvojicích nebo malých skupinkách.

TIP na usnadnění počáteční komunikace dítěte s ostatními:
Komunikační kartičky

Komunikační kartičky jsou obrázky, které znázorňují základní potřeby (např. mám hlad, žízeň, potřebuji na toaletu), základní slovní zásobu zaměřenou na školu (např. tužka, papír, třída, jídelna, svačina) a problematické situace (např. potřebuji pomoc, je mi špatně). Komunikační kartičky si můžete vyrobit, nebo si je od nás objednat.

Jak se na příchod dítěte připravit z hlediska organizace ve škole

- Určíme osobu, která bude za inkluzivní proces žáka odpovídat, jak již bylo uvedeno výše.
- **Informujeme všechny zaměstnance školy** (včetně školníka a kuchařek v jídelně), že do školy přijde nový žák, který nebude umět česky a bude potřebovat pomoc s orientací a podporu při komunikaci.
- Informujeme mimo jiné také metodika prevence, aby příchod nového žáka s OMJ zohlednil v **přípravě primárně preventivních programů**, zaměřených například na boj proti xenofobii a rasismu.
- **Pedagogickému sboru poskytneme informace/metodickou podporu**, jak žáka s OMJ zapojit do výuky jednotlivých předmětů. Více viz kapitola Zapojení dítěte s OMJ do běžné výuky.
- Připravíme si **soubor důležitých informací** pro dítě a rodiče, pokud možno v komunikačním jazyce rodičů. Zvážíme také zařazení dítěte do ročníku, více viz kapitola Spolupráce mezi rodinou žáka a školou.
- V případě potřeby zajistíme **tlumočníka** pro komunikaci s rodiči a **překlady důležitých školních dokumentů**, se kterými budeme potřebovat žáka a jeho zákonné zástupce seznámit.

Kontakty na tlumočnické služby najdete na stránkách:

<https://cizinci.npicr.cz/tlumoceni-a-preklady>;

<https://www.meta-ops.cz/kontakty-na-komunitni-tlumocniky>;

<https://icpraha.com/tlumoceni-a-doprovody>.

V regionech vám s komunikací s rodiči mohou pomoci také Integrovaná centra:

www.integracnicentra.cz.

Překlady školních dokumentů v různých jazykových verzích najdete na stránkách:

<https://www.inkluzivniskola.cz/informace-pro-rodice-jazykove-verze>; <https://cizinci.npicr.cz/tlumoceni-a-preklady>.

- Promyslíme si, **jakým způsobem zajistíme a zorganizujeme výuku ČDJ** pro žáka a z čeho ji budeme financovat. Více viz kapitola Organizace výuky ČDJ.

- **Zajistíme materiály na výuku ČDJ** (učebnice, pracovní listy apod.) i **na běžnou výuku** žáka s OMJ (základní pokyny v češtině, základní slovní zásoba jednotlivých předmětů, pracovní listy apod.).

Nezapomeňte!

Příchod nového dítěte je náročný nejen pro samotného žáka, ale také pro celou třídu, proto musíme třídu na novou situaci dobře připravit. Doporučujeme pracovat se třídou i nadále po nástupu nového žáka, například v rámci třídnických hodin.

Co dělat, když...

Nemáme zavedenou roli koordinátora integrace ani inkluze a nemáme z čeho zaplatit práci osoby, která bude nového žáka provázet integračním procesem?

Na první čtyři týdny po nástupu nového žáka lze získat finance od NIDV v rámci služby Adaptační koordinátoři do škol, viz <https://cizinci.npici.cz/adaptacni-koordinatori>. O tuto službu je nutné požádat bezprostředně po nástupu žáka do školy, nejlépe však ještě předtím, než nastoupí.

Přílohy:

Předpoklady pro efektivní inkluzi žáka s OMJ – s. 110

4. Přijetí do školy a spolupráce s rodinou

Komunikace a spolupráce školy s rodiči je nezbytná pro efektivní vzdělávání a výchovu všech dětí. U rodičů žáků s OMJ to však platí dvojnásob. A někdy nás to stojí dvojnásobné úsilí, protože si často s rodiči nerozumíme – nejen kvůli tomu, že nemáme společný jazyk, ale také z toho důvodu, že můžeme mít odlišná vzájemná očekávání a jiné školní zkušenosti. Pro úspěšné zapojení dítěte do vzdělávání je však třeba s rodiči kontakt navázat a trpělivě ho budovat. To je důležité pro integraci nově příchozích rodin cizinců obecně. Škola je mnohdy jednou z mála institucí, kde se mohou rodiče z ciziny přirozeně potkávat s lidmi z majority, navazovat vztahy a pomalu se zapojovat do společnosti. Čím víc je škola komunitním místem pro setkávání širší (rodičovské) veřejnosti, tím v tomto případě lépe.

Základním předpokladem pro dobrou spolupráci je vyjasnění si rolí jednotlivých aktérů, tedy rodičů, školy, případně dalších zapojených institucí podílejících se na rozvoji dítěte (DDM, ŠPZ apod.), a to ideálně na samém začátku. Klíčové je také předávání důležitých a praktických informací ze strany školy. Vzdělávací systém v různých zemích bývá velmi odlišný od toho našeho, rozdílná je i míra zapojení rodičů a jejich povinnosti (či práva), platí jiná pravidla. Proto je předání těchto informací opravdu nezbytné. Předejdeme tím mnoha nedorozuměním mezi školou a rodinou.

Komunikace a v ideálním případě i spolupráce s rodiči z odlišného jazykového a kulturního prostředí může škole naopak přinést mnohé benefity. Rodiče mohou s dětmi sdílet zajímavé zkušenosti, zpestřovat akce školy, například zajímavými kulinářskými výtvary nebo fotografiemi ze země původu, či mohou být vhodně zapojeni do výuky jako hosté s unikátní zahraniční zkušeností. Nejdůležitějším předpokladem efektivní komunikace mezi školou a rodiči dětí s OMJ je vzájemný respekt a vytvoření vlídného a bezpečného prostředí pro dítě i pro rodinu. Rodiče by se neměli setkávat s odmítnutím nebo neochotou podporovat jejich dítě.

Zápis do školy

Rodina z Bulharska s dcerou Bonkou (předškolačka) se přistěhovala do ČR. Otec zde již nějakou dobu žil sám v Plzni. Když za ním přijela do Čech rodina, našli si byt v Praze. Zde také rodiče chtěli, aby Bonka od září nastoupila do první třídy. Neměli však jasnou představu o tom, jak probíhá zápis do školy, co je k tomu potřeba, a proto se obrátili na neziskovou organizaci, aby jim pomohla se v českém vzdělávacím systému zorientovat. Chtěli pomoci s výběrem školy, zajistit pro Bonku výuku češtiny a poradit, jak se zapsat do školy.

Rodina následně vyplnila přihlášku k zápisu na své spádové škole, podala žádost o přijetí do ZŠ a dostavila se ve stanovený čas k zápisu. Mezitím Bonka docházela po dobu jednoho měsíce na výuku češtiny.

U zápisu vše proběhlo dobře. Bonka splnila zadané úkoly úspěšně, i když někdy s dovysvětlením zadání. Paní učitelka byla z dívky nadšená a sdělila rodičům, že se učí rychle, je bystrá, a setkání ukončila s tím, že se v září těší na viděnou.

O to více byli rodiče překvapeni, když dostali vyjádření, že Bonka na tuto základní školu není přijata, protože to není její spádová škola a kapacita školy je naplněna „spádovými“ dětmi. Rodiče se po poradě s komunitním pracovníkem sešli i s tlumočnickem s panem ředitelem dotyčné základní školy, aby si situaci vysvětlili. Ukázalo se, že problém je v tom, že potvrzení o trvalém pobytu má zatím pouze otec, a to v Plzni. Takže formálně Bonka spadá do školy v Plzni. Díky vstřícnosti pana ředitele se podařilo situaci vyřešit. Škola se domluvila s rodiči na dodání kopie nájemní smlouvy na byt, který skutečně užívají a který je ve spádové oblasti školy, a na brzkém vyřízení trvalého pobytu v Praze.

Často bývá situace se zápisem pro rodiče dětí s OMJ nepřehledná. Zvláště když přijeli do Čech teprve nedávno, a ještě nejsou v kontaktu se svou komunitou, pokud tu taková komunita existuje. V rámci komunity si většinou tyto informace poměrně rychle zjistí, ale ne vždy jsou to spolehlivé zdroje. Tedy pokud dítě nechodí do mateřské školy, kde jsou rodiče o náležitostech a termínech zápisu informováni, musí vše zjišťovat sami. Často jsou ale jejich informace neúplné nebo nesprávné. Většinou ani neví, kam se pro tyto informace obrátit. Proto někteří žádají o pomoc neziskové organizace.

Někdy dokonce ani samy školy přesně nevědí, jaké jsou podmínky pro přijetí žáka s OMJ, bez znalosti češtiny, bez vyřízení trvalého pobytu atd. V takových případech se i škola může obrátit na kraj, MŠMT nebo neziskové organizace (jako je META, o.p.s.), které jim pomohou se v situaci zorientovat.

- Je třeba, aby rodiče podali přihlášku do spádové školy nebo do školy, do které chtějí dítě zapsat. Pokud je pro ně formulář nesrozumitelný, můžeme jim s jeho vyplněním pomoci.
- Pro posouzení spádovosti¹² platí stejné podmínky jako pro občany ČR. V případě nenaplněné kapacity školy stačí doložit nájemní smlouvu v dané lokalitě. Pokud je kapacita školy naplněna, škola vyžaduje doklad o trvalém bydlišti v lokalitě – v takovém případě je třeba rodiče žáka s OMJ o této potřebě informovat s předstihem, aby si mohli potřebné potvrzení včas zajistit, a to na Odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR (tato procedura může trvat i tři měsíce a mohlo by tak dojít k prodlevě v nástupu k povinnému vzdělávání).
- Formálně je zápis žáků s OMJ stejný jako zápis českých žáků (zápis je společný). U dětí s OMJ je zápis současně příležitostí provést nejen pedagogickou, ale také jazykovou diagnostiku.
- Pokud dítě úspěšně absolvovalo zápis a kapacita školy není naplněna, dítě je automaticky přijato.
- V případě nepřijetí žáka z kapacitních důvodů musí škola vydat neprodleně písemné rozhodnutí a rodiče informovat o dalším postupu, stejně jako v případě ostatních dětí. U rodičů z ciziny navíc důsledně ověřujeme porozumění.
- U přijímání žáků s OMJ do ZŠ se řídíme stejnými pravidly a doporučeními jako u ostatních dětí.
- V případě potřeby zajistíme **tlumočníka** pro komunikaci s rodiči a **překlady důležitých školních dokumentů**, se kterými budeme potřebovat žáka a jeho zákonné zástupce seznámit.

Kontakty na tlumočnické služby najdete na stránkách:

<https://cizinci.npocr.cz/tlumoceni-a-preklady>;

<https://www.meta-ops.cz/kontakty-na-komunitni-tlumocniky>;

<https://icpraha.com/tlumoceni-a-doprovody>.

V regionech vám s komunikací s rodiči mohou pomoci také Integrovaná centra:

www.integracnicentra.cz.

¹² Podle odst. 5 § 36 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školského zákona) platí, že žák plní povinnou školní docházku v základní škole zřízené obcí nebo svazkem obcí se sídlem ve školském obvodu, v němž má žák místo trvalého pobytu, pokud zákonný zástupce nezvolí pro žáka jinou než spádovou školu.

Překlady školních dokumentů v různých jazykových verzích najdete na stránkách:

<https://www.inkluzivniskola.cz/informace-pro-rodice-jazykove-verze>; <https://cizinci.npicr.cz/tlumoceni-a-preklady>.

Nezapomeňte!

Odklad školní docházky se doporučuje ve stejných případech jako u českých žáků, tj. pokud se neprokáže jejich přiměřená tělesná a duševní vyspělost. Není vhodné odkládat vstup do ZŠ pouze kvůli jazykové bariéře.

Co dělat, když...

K zápisu se nedostaví zákonní zástupci dítěte, ale například „česká babička“ či příbuzný dítěte, který za rodiče jedná, ale nemá plnou moc? V takovém případě na nutnost komunikace se zákonnými zástupci upozorníme a pozveme je písemně do školy znovu. Může se jednat o pouhou neznalost.

Přijetí do vyššího ročníku

Hai, čtrnáctiletý chlapec, se přistěhoval do Čech za rodiči, kteří zde pracují. Přijel s nulovou znalostí češtiny, jeho rodiče česky také téměř nemluví a nerozumí. Bohužel nikdo z nich neovládá ani jiný světový jazyk. Chlapec přicestoval během podzimu, chvíli chodil na kurz češtiny, takže se naučil alespoň odpovídat na jednoduché otázky.

Rodiče mu vybrali školu, kterou jim doporučili jejich vietnamští kamarádi s tím, že tam chodí i jejich děti. Když však dorazili do školy se žádostí o přijetí, bylo jim sděleno, že Hai musí umět česky alespoň na komunikační úrovni. Škola žádost převzala, ale pak se dlouhou dobu neozývala. Proto se otec vydal do školy znovu, tentokrát se sociálním pracovníkem mluvícím vietnamsky. Ve škole tvrdili, že žádnou žádost od otce nepřijali a že žáka stejně nemohou přijmout, protože nemluví česky. Díky sociálnímu pracovníkovi se podařilo situaci vyřešit. Sociální pracovník vysvětlil, že legislativa neumožňuje žáka nepřijmout pouze z důvodu nedostatečné znalosti jazyka, a žádost byla na místě znovu předána.

Pokud dítě nastupuje do školy během školního roku, jsou obě strany (rodiče i škola) v situaci, kdy musí vše vyřešit velmi rychle. Pokud nejsou na tuto situaci připraveni a nemají s podobným případem žádnou zkušenost, mají na orientaci v problému jen velmi málo času. Je tak větší pravděpodobnost, že může dojít k různým nedorozuměním nebo prvotnímu odmítnutí. Proto doporučujeme předem zvážit, jak budeme v takových případech ve škole postupovat, a kdo bude mít jakou odpovědnost (více viz kapitola Příprava na příchod dítěte s OMJ).

Přestože situace při zápisu do první třídy a přijetí do vyššího ročníku mají mnoho společného, zásadní rozdíl je zde v čase, který má škola k dispozici pro přípravu na příchod nového žáka a případné rozhodování o zařazení žáka do ročníku. Přibývá situací, kdy rodiče dítěte kontaktují školu v průběhu školního roku a dítě nemluví česky vůbec nebo se dorozumí pouze na základní úrovni, jakkoli věkem spadá do vyšších ročníků. Ačkoli přijetí takového žáka znamená pro školu mnoho práce a nejde o zcela standardní situaci, v zásadě ale ředitel školy postupuje stejně jako při přijímání jakéhokoli jiného žáka do vyšších ročníků.

- Znalost češtiny není podmínkou pro přijetí do školy¹³ (všechny děti, na které se vztahuje povinná školní docházka, mají ke vzdělání na základní škole stejný přístup).
- Po podání žádosti je škola povinná písemně vyrozumět rodiče o jejím vyřízení; rozhodnutí vydává ředitel konkrétní základní školy bez zbytečného odkladu. Pokud nelze rozhodnutí vydat bez odkladně, pak jej vydává nejpozději do 30 dnů od zahájení řízení.
- Dítě by mělo nastoupit školní docházku v nejkratší možné době. A to i v případě, že rodina ještě nemá vyřízené všechny formality.
- Na první setkání s rodiči je dobré se předem připravit. Usnadní nám to předávání informací. Zároveň se vždy snažíme dělat vše pro to, aby to nebylo setkání poslední.
- Přijímací pohovor dává škole možnost **shromáždit o dítěti potřebné informace**, a zároveň poskytnout rodičům důležité informace o chodu a organizaci školy. Jako osnovu můžete využít náš *Checklist přijetí do školy*, který najdete v příloze.
- Pohovor by se měl uskutečnit **minimálně tři dny před samotným nástupem** do školy. Během něj je důležité rodiče ujistit, že informace, které škole předávají, jsou **důvěrného charakteru**. Tím zabráníme pocitům nejistoty a obavám, které mohou mít například azylantí a žadatelé o mezinárodní ochranu.

Co je dobré před pohovorem zvážit?

- **Kdo ze školy by měl být na prvním setkání přítomen?** Kromě ředitele je na místě i osoba zodpovědná za inkluzi žáků s OMJ, popřípadě žáků se specifickými vzdělávacími potřebami. Může to být **koordinátor, výchovný poradce** nebo **speciální pedagog**. Ideálně také **budoucí třídní učitel**.
- **Potřebujeme tlumočníka?**
- **Jaké informace chceme rodičům předat a jaké naopak chceme od rodičů získat?** Podrobný výčet nejdůležitějších informací najdete v příloze *Checklist přijetí do školy*, několik důležitých tipů i v odrážkách níže.
- **Jaká bude strategie začleňování žáka s OMJ do výuky?** Kdo bude učit **češtinu**, jak budeme žáka **podporovat** ve všech hodinách,

¹³ Podle §20 školského zákona mají všichni cizinci za stejných podmínek jako občané ČR přístup k základnímu vzdělávání, pokud pobývají na území České republiky.

jaké jsou **kurzy ČDJ** v okolí či jaké **doučování** může žák navštěvovat atd.

- Jakou roli by mohli hrát při **podpoře dítěte sami rodiče**? Co od nich budeme potřebovat?

Co si na schůzku připravit a co určitě s rodiči prodiskutovat?

Práva a povinnosti rodičů a žáků s OMJ jsou stejná jako u ostatních rodičů a dětí, ale abychom se vyhnuli nedorozuměním v souvislosti s odlišnou kulturou nebo zkušeností s jiným vzdělávacím systémem, doporučujeme rodičům předat veškeré základní a praktické informace, a to v jazyce, kterému rozumí.

- Připravíme si **přeložené informace** na základě *Checklistu přijetí do školy* (v příloze), které stáhneme na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/informace-pro-rodice-jazykove-verze>. Pokud rodiče komunikují jazykem, který není v seznamu, požádáme o překlad krajské pracoviště NIDV.
- Připravíme **seznam základních pomůcek**, které bude dítě nezbytně potřebovat koupit. Seznam pro jistotu i přeložíme nebo doplníme obrázky.
- Připravíme **důležité kontakty**, na koho a kdy se v jakých situacích obracet. Pokud rodiče nerozumí dostatečně česky, vyžádáme si od nich také kontakt na někoho, s kým můžeme komunikovat v nenadálých případech.
- Probereme s rodiči ve škole domluvený **postup začleňování**, možnosti podpory ze strany školy i rodiny. Budeme-li dítě uvolňovat z výuky na češtinu, necháme rodiče podepsat žádost podle § 50¹⁴ (viz kapitola Zajištění výuky češtiny jako druhého jazyka).
- Informujeme rodiče o **rozhodnutí o zařazení do ročníku** (například pokud jsme se rozhodli dát dítě o ročník níže, měli by s tím rodiče vyjádřit svůj souhlas) – více o tématu dále.
- Pokud je předem jasné, že bude dítě potřebovat i **podporu na základě doporučení z pedagogicko-psychologické poradny**, domluvíme s rodiči postup, předáme jim kontakt na poradnu, s níž

¹⁴ Podle § 50 školského zákona může ředitel školy ze zdravotních nebo jiných závažných důvodů uvolnit žáka na žádost jeho zákonného zástupce zcela nebo zčásti z vyučování některého předmětu; zároveň určí náhradní způsob vzdělávání žáka v době vyučování tohoto předmětu.

škola spolupracuje, i písemné informace o tom, co je ŠPZ a proč je jejich spolupráce důležitá (najdete přeložené opět na stránkách Inkluzivní školy).

- Seznámíme rodiče také s **plány podpory** a se **způsobem hodnocení** – vysvětlíme rodičům způsob klasifikace v české škole, protože ten může být odlišný od toho, na co jsou zvyklí, co očekávají (jiná stupnice hodnocení, jiná frekvence apod.), včetně praktických informací typu žákovská knížka či bakaláři.
- Můžeme rodičům předat i **mapku školy**, aby se oni i dítě během prvních dnů ve škole lépe orientovali. Zvláště pak **označíme místa**, kde se děti vyzvedávají, kde je ředitelna, kabinet třídního učitele apod.
- Zaměřujeme se i na předávání zdánlivě banálních informací, u kterých předpokládáme, že je všichni rodiče znají (přezůvky, svačiny, domácí úkoly). Rodiče mohou mít ze školství úplně jinou zkušenost a každá drobnost pro ně může být důležitá.

Jaké doklady a informace od rodičů získat?

Někdy je schůzka při přijímání do školy na dlouhou dobu také poslední schůzkou s rodiči vůbec. Proto se od rodičů snažíme získat co nejvíce důležitých informací. Pomohou nám udělat si lepší představu o dítěti a jeho potřebách, o rodině a jejich zvyklostech. Na co nezapomenout:

- **Rodný list dítěte, pas rodičů i dítěte, zdravotní pojištění.** Pozor na rodné číslo, děti ho někdy nemají a rodiče si o něj musí požádat na Ministerstvu vnitra ČR. Vyžádejte si toto číslo co nejdříve, budete ho potřebovat při odesílání školní matriky.
- **Kontakty na rodiče** včetně informace, jaký typ komunikace upřednostňují, v jakém jazyce a jakým způsobem (mailem, telefonicky, přes prostředníka).
- **Doklady a doložení předchozího vzdělávání** – informace, kde se dítě vzdělávalo, od kolika let, zda bylo vzdělávání přerušeno a na jak dlouho.
- Abychom věděli, na co navazujeme, požádáme rodiče o dokumentaci z předchozích škol (pro naši představu poslouží i žákovy sešity v mateřském jazyce). Zajímat by nás také mělo, jestli už dítě chodilo někde na češtinu.
- Zjistíme si, jak se **správně vyslovuje jméno dítěte**, případně jak chce být oslovováno. Nikdy nedáváme dětem vlastní přezdívky

nebo česká jména jen proto, že se nám jejich jméno špatně vyslovuje. Jméno je součástí identity dítěte!

- Požádáme rodiče o informace ohledně **okolností přestěhování** dítěte do ČR. Bylo například nějaký čas od rodičů odloučené, s kým bydlelo v zemi původu? Po kom se bude dítěti stýskat? Tyto informace jsou důležité pro získání představy o psychické pohodě dítěte. Často se totiž rodiny slučují po dlouhých letech nebo děti přijíždějí do nových rodinných systémů (rozvody rodičů, nevlastní rodiče či sourozenci) a prožívají tak náročné období, kterým se ještě více násobí obtíže s adaptací na novou zemi.
- Další tipy, na co se nezapomenout rodičů zeptat, najdete na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/informace-od-rodicu>.

Nezapomeňte!

Všechny informace a požadavky předáváme v písemné podobě (TIS-KACE), v jazyce žáka nebo v jazyce, který někdo z rodičů dobře ovládá. Pokud budou v češtině, formulujeme je jasně, jednoduše a raději vytiskneme. **Není vhodné předávat informace psané psacím písmem.**

Na setkání s rodiči si vyhradíme **dostatek času** a naladíme se na setkání s lidmi z odlišného kulturního prostředí. K očekáváním a zkušenostem rodiny přistupujeme s respektem, ale zároveň nastiňujeme pravidla fungování české školy.

Co dělat, když...

Rodiče nemohou doložit doklad o dosavadním vzdělávání, případně o ukončeném vzdělání, například proto, že odcházeli ze země narychlo a nemají ještě všechny doklady nebo je ztratili?

V takovém případě je doklad o školní historii možné nahradit čestným prohlášením zákonných zástupců.

Dítě není účastníkem veřejného zdravotní pojištění (nemá kartičku pojišťovny)?

Určitě bude mít komerční pojištění. Pokud však nemá žádné pojištění, není to pro školu problém, protože ze zákona¹⁵ musí být každý pacient ošetřen, pokud se jedná o neodkladné případy ohrožující život či vedoucí k závažnému zhoršení zdravotního stavu. Tudíž není třeba se obávat problémů v souvislosti s tím, jaký typ zdravotního pojištění dítě má. Nejnutnější případy kryje i pojištění školy.

Zařazení do ročníku

Korejský chlapec Kim byl pro nedostatečnou znalost českého jazyka zařazen o dva roky níže, než kam patřil věkem i dosaženým vzděláním. Takové zařazení mu ale nepomohlo, protože neměl intenzivní jazykovou podporu a výuka nebyla přizpůsobena jeho potřebám. Češtinu si proto neosvojil a učivo nezvládal. Vzhledem k tomu, že ani jeho hodnocení nebylo uzpůsobeno jeho možnostem a snaze, kvůli špatnému prospěchu musel opakovat ročník. Nyní je mu 17 let (horní hranice, kdy je možné se na ZŠ vzdělávat) a teprve ukončuje 8. třídu. Nemůže tedy reálně ukončit základní vzdělání a má problém s výběrem oboru a s přechodem na střední stupeň vzdělávání.

Zařazení do ročníku je jednou ze zásadních otázek, kterými se škola zabývá, když žák s OMJ přichází z jiné školy. V případě, že přestupuje z jiné české školy, je situace poměrně jasná. Zařazení do ročníku je dáno ukončeným ročníkem na předchozí škole

V případech, kdy dítě přichází ze školy v zahraničí, ředitel školy často rozhodne zařadit žáka o několik ročníků níže. Důvodem rozhodnutí bývá často snaha pomoci dítěti zvládnout vyučovací jazyk a mít na to více času. Setkáváme se i s tím, že žák je sice zařazen do odpovídajícího ročníku, ale chodí na vybrané předměty (nejčastěji na češtinu) o několik ročníků níže. **Bohužel předpoklad, že se dítě naučí v nižším ročníku snáze češtinu, je mylný. Ani v první či druhé třídě není výuka přizpůsobená potřebám začátečníka v češtině. A to ani tehdy, když je učivo hodně jednoduché a názorné. Naše zkušenost i zahraniční praxe ukazují, že nejúčinnější nástroj pro začlenění žáka s OMJ je intenzivní jazyková podpora a individuální přístup.**

Důležitým argumentem pro zařazení do věkem odpovídajícího ročníku je také velká potřeba **socializace s vrstevníky**. S mladšími dětmi se nově přichodí nebude cítit dobře, nebude mít společná témata, jen těžko bude navazovat rovnocenné kamarádské vztahy, což může negativně ovlivnit i jeho motivaci k učení a obecně k integraci do českého prostředí. Navíc

¹⁵ Podle odst. 3 § 48 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, nesmí poskytovatel odmítnout přijetí pacienta do péče nebo ukončit péči o něj, jde-li o pacienta, kterému je třeba poskytnout neodkladnou péči, jde-li o porod nebo jde o zdravotní služby, které jsou nezbytné z hlediska ochrany veřejného zdraví nebo ochrany zdraví při práci, dále jde-li o krizové situace nebo výkon ochranného léčení nařízeného soudem.

je taková situace po psychické stránce náročná pro všechny děti ve třídě a toto rozhodnutí může negativně ovlivnit i celkové klima třídy.

- Zjistíme věk žáka a podle vysvědčení nebo jiné školní dokumentace také počet absolvovaných ročníků.
- Zjistíme si informace o vzdělávacím systému, ze kterého žák přichází (začátek a konec povinné školní docházky, systém klasifikace a jeho kompatibilitu s naším – tyto informace najdete například na našich stránkách: <https://www.inkluzivniskola.cz/migrace/databaze-kompatibility-vzdelavacich-systemu-dale-jen-dbkvs>.
- Na základě těchto informací zařazujeme do odpovídajícího ročníku (max. o rok níže), vždy s ohledem na nejlepší zájem žáka.
- Ve výjimečných případech zařazujeme až o dva roky níže – děti ve věku 14–15 let (9. třída) s ohledem na to, že se blíží přechod na střední školu, kde je vyžadována alespoň minimální znalost českého jazyka. Legislativa¹⁶ neumožňuje žákům, kteří se vzdělávali na české škole, byť by to byl i jediný den, prominout jednotnou přijímací zkoušku z českého jazyka. **I v těchto případech však postupujeme velmi citlivě, s ohledem na schopnosti konkrétního žáka.** Více informací o přijímacích zkouškách na SŠ pro žáky s OMJ najdete na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/prijimacky-na-ss>.
- Na základě doporučení pedagogicko-psychologické poradny je možné v rámci 3. stupně PO rozložit jeden ročník vzdělávání na dva roky.¹⁷

¹⁶ Podle odst. 4 § 20 školského zákona se osobám, které získaly předchozí vzdělání ve škole mimo území České republiky, při přijímacím řízení ke vzdělávání ve středních a vyšších odborných školách promíjí na žádost přijímací zkouška z českého jazyka, pokud je součástí přijímací zkoušky. Znalost českého jazyka, která je nezbytná pro vzdělávání v daném oboru vzdělání, škola u těchto osob ověří rozhovorem.

¹⁷ V příloze vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, pod Podpůrnými opatřeními 3. stupně, v bodu 9. Prodloužení délky vzdělávání je uvedeno: „U žáků z odlišného kulturního prostředí nebo žijících v odlišných životních podmínkách je možné v případě potřeby rozložit 1 ročník vzdělávání na 2 roky.“

Nezapomeňte!

Školní docházka je povinná po dobu devíti let, nejvýše však do konce školního roku, v němž žák dosáhne osmnáctého roku věku.

Žáci, kteří **chtějí vykonávat přijímací zkoušku na střední školu, ale neovládají dostatečně český jazyk**, mohou požádat o doporučení PPP (bez předchozího přiznání podpůrných opatření) a získat tak alespoň možnost **částečného přizpůsobení podmínek** pro vykonání přijímací zkoušky.¹⁸

Nedostatečná znalost jazyka nemůže být sama o sobě **důvodem pro opakování ročníku**. Opakování ročníků je obecně považováno za **nepříliš funkční a zastaralé opatření**. Tento postup nahrazuje individuální přístup ke vzdělávání a **podporu formou podpůrných opatření**. U nově přichozího žáka, který si navíc již zvykl na třídní kolektiv, to může velmi negativně ovlivnit proces integrace i jeho sebepojetí. Taková situace pak může způsobit například ztrátu motivace, apatii, agrese a záškoláctví.

Co dělat, když...

Žák nemá ukončené základní vzdělání?

Pokud žák po splnění devítileté školní docházky nezíská základní vzdělání, je možné požádat o prodloužení o další rok. Nejdéle se však může žák vzdělávat do konce školního roku, v němž dosáhne 18 let.¹⁹ Na toto prodloužení neexistuje právní nárok a záleží na rozhodnutí ředitele školy.

Žák nezískal základní vzdělání a už nemůže být přijat ke vzdělávání na ZŠ?

Úplné základní vzdělání může získat absolvováním speciálního kurzu. Více na stránkách <http://www.nicm.cz/kurz-pro-ukonceni-zakladniho-vzdelani>.

¹⁸ Podle odst. 1 § 13 vyhlášky č. 353/2016 Sb., o přijímacím řízení ke střednímu vzdělávání ředitel školy pro uchazeče se speciálními vzdělávacími potřebami upraví podmínky přijímacího řízení a uzpůsobí konání přijímací zkoušky podle doporučení školského poradenského zařízení. Mezi uchazeče se speciálními vzdělávacími potřebami patří mimo jiné i uchazeči s jiným rodným jazykem než českým.

¹⁹ Podle odst. 1 § 55 ŠZ může ředitel školy žákovi, který po splnění povinné školní docházky nezískal základní vzdělání, povolit po posouzení důvodů uvedených v žádosti jeho zákonného zástupce a na základě dosavadních výsledků vzdělávání žáka pokračování v základním vzdělávání, nejdéle však do konce školního roku, v němž žák dosáhne osmnáctého roku věku.

Komunikace s rodiči

V září k nám nastoupil do první třídy chlapec Rinčen z Mongolska. Rinčen docela rozumí, snaží se, je bystrý a třídní kolektiv ho také již přijal. Bohužel není vůbec možná domluva s rodiči. Otec ani matka česky nemluví. Již jsem jim několikrát psala, že chlapec potřebuje pomůcky, musí dělat domácí úkoly, připravovat se a pracovat na češtině. Rodiče bohužel vůbec nereagují!

Je mi Rinčena skutečně líto, protože se opravdu snaží, ale bez sešitů, pomůcek v hodinách výtvarné výchovy, tělocviku apod. se skutečně neobejde. Vždy je z takové situace sklíčený a stydí se, ale zřejmě to nedokáže rodičům vysvětlit.

Už si opravdu nevím rady! Můžete mi poradit, jak mám situaci řešit?

Když rodiče nespolupracují se školou, jak očekáváme, nejde obvykle o to, že by neměli o dítě zájem nebo ignorovali učitele. Důvodem zpravidla bývá jiná představa o našem školství, než jaká je realita. Pokud rodiče nemají v Čechách známé, kteří by jim sdělili, jak to v české škole funguje, pak mohou opravdu tápat a dostávat sebe, dítě i školu do nepříjemných situací. Proto doporučujeme si hned na začátku ujasnit, co přesně od rodičů potřebujeme, aby pro dítě pořídili, a tento seznam jim dát písemně (ideálně přeložený do jejich jazyka). Zároveň bychom měli sami mít jasno, jaká je minimální a realistická úloha rodičů žáků s OMJ, a na té trvat.

TIP: Jak by mohla vypadat domluva s rodiči ohledně jejich spolupráce se školou

- * **kontrolovat plnění domácích úkolů** – musí být řádně označené předem domluveným způsobem, úkoly ale musí žák umět zvládnout sám, protože rodiče mu nemusí umět pomoci;
- * **zakoupení slovníku**, obrázkových encyklopedií, je-li třeba a ve škole nejsou;
- * **zakoupení důležitých pomůcek** – nebo příspěví na jejich nákup školou;
- * **rozvoj mateřského jazyka** (děti by měly číst i v mateřském jazyce, mateřský jazyk může sloužit i jako prostředek pro hledání informací – je to důležité pro obecný rozvoj jazyků a gramotnosti);
- * **účast na třídních schůzkách**, dodržovat společně domluvený postup.

Součástí komunikace s rodiči není však jen zajištění dodržování pravidel, ale i navození pocitu důvěry a bezpečného prostředí (pro obě strany). Projevení zájmu o rodinu a žáka. K tomu nám může pomoci následující:

- Domluvíme si oboustranná pravidla komunikace – jak často a jakou formou budeme rodiče informovat, jak nám budou potvrzovat přijetí informace, jak se na nás mohou rodiče obracet (například v jakém jazyce, mailem, SMS apod.).
- Mluvíme jasně a srozumitelně, vždy si ověřujeme porozumění. Tipy, jak komunikovat s cizinci, najdete na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/cestina/jak-komunikovat-s-rodici>.
- Informujeme rodiče o pokrocích žáka, povzbuzujeme dítě i rodiče, dáváme formativní zpětnou vazbu (co se daří a co je ještě potřeba zlepšit). Fungují pravidelné schůzky ve složení dítě–rodič–učitel–asistent, nebo alespoň pravidelné e-maily.
- Případné problémy řešíme okamžitě, aby nedocházelo k nedorozuměním a prodávám v řešení.
- S rodiči komunikujeme o pocitech a potřebách žáka a domluvíme si pravidelnou zpětnou vazbu.
- Respektujeme zvyky rodiny – např. stravovací návyky apod.

- Informujeme rodiče o pořádání školních akcí (dny otevřených dveří, sportovní dny, ples školy, vánoční trhy, besídky atd.) a snažíme se je do nich nenásilně zapojovat. Vysvětlíme jim, jak je pro dítě důležitá jejich účast na nich. Pozvánky na akce školy naleznete i mezi vícejazyčnými materiály na stránkách Inkluzivní školy. Pozvání na společenskou akci školy (besídka, vánoční trhy, dny otevřených dveří) může pomoci v začlenění do školní komunity i rodičům.

Pokud nám (písemná) komunikace s rodiči přesto vázne, můžeme udělat následující:

- Pozveme rodiče na schůzku, na které bude ideálně i **interkulturní pracovník** či komunitní tlumočník, který pomůže předcházet i kulturně daným nedorozuměním.
- Na schůzku zveme vždy s **dostatečným předstihem**. Navrhujeme 2–3 termíny, aby si rodiče mohli vybrat ten, který jim bude vyhovovat. Někteří rodiče jsou pracovní velmi vytížení a může pro ně být problém najít čas na schůzku; dáváme jim proto na výběr, abychom měli jistotu, že přijdou.
- **Pozvánku na schůzku předáme rodičům v jazyce, kterým komunikují.** Pozvánku můžeme stáhnout ze stránek Inkluzivní školy.
- Pozvánka na schůzku musí být stručná, srozumitelná a jednoznačná (např. Schůzka: pondělí 25. 11. v 18.00, 2. patro, učebna 210).

Nezapomeňte!

Je důležité nabídnout pomoc nejen žákovi, ale i jeho rodičům. Rodiče se v nových pravidlech a zvycích často ztrácejí více než jejich děti. Můžete jim předat kontakt na některou z neziskových organizací, které nabízejí cizincům podporu a různé integrační aktivity. Seznam pražských organizací najdete např. na stránkách <http://metropolevsech.eu/cs/sluzby-pro-migranty/nevladni-neziskove-organizace>, v regionech se můžete obrátit na Integrační centra, která mají kolem sebe vytvořenou síť nevládních organizací a sami podporu rodinám poskytují (www.integracnicentra.cz).

Co dělat, když...

Nemůžete najít s rodiči společnou řeč?

Zkuste je propojit s jinými rodiči z jejich komunity nebo jinými rodiči–cizinci ze školy, kteří je mohou „do tajů“ českého školství zasvětit.

Rodiče nereagují na žádnou z vašich žádostí o schůzku a své povinnosti rodiče neplní?

Pokud jste opravdu vyčerpali všechny možnosti, obraťte se na vedení školy. To se pak případně může obrátit na další odborníky.

Jak ještě více prohloubit spolupráci s rodiči?

Dříve se mi stávaly nepříjemné situace, kdy se nám sice podařilo rodiče žáka s OMJ pozvat na třídní schůzky, ale byl to trochu trapas, protože jsme se s nimi nedomluvili. Nakonec jsme na sebe rozpačitě koukali. Někdy pomohli rodiče spolužáků, pokud měli společný jazyk, ale častěji to bylo spíš tak, že se učitelé snažili předávat informace např. anglicky, ale moc to nefungovalo. Teď využíváme služby sociálních pracovníků METY a komunitních tlumočnicků. Společně naplánujeme schůzku pro nové rodiče, na které jim předáváme informace prostřednictvím tlumočnicka. Interkulturní pracovníci nám dokonce někdy i pomáhají rodiče kontaktovat...

Při komunikaci s rodiči je dobré někdy požádat o pomoc další profesionály. Ti mohou pomoci zorientovat rodiče i v dalších oblastech, což může mít pozitivní dopad i na pohodu dětí ve škole a zároveň tak nezávisí všechno jen na škole. Komunitní tlumočnický a interkulturní pracovníky, nebo dvojazyčné asistenty pedagoga, pokud je má škola k dispozici, můžeme využívat pro komunikaci s rodiči žáků pravidelně. Jestliže škola pravidelně komunikuje s rodiči, vytváří se tím vztah, mohou se domlouvat společné postupy, či řešit vzniklé problémy. Škola také povzdělává monitoruje situaci v rodině.

- Pokud máme více nově přichozích žáků s OMJ, uspořádáme pro jejich rodiče společnou schůzku za přítomnosti tlumočnicka. Ušetříte si tím čas.
- **Informační schůzky** mohou být i tematické. V METĚ máme zkušenosti s informačními schůzkami k nově zavedenému systému jazykové podpory nebo se schůzkou k přijímacím zkouškám.
- Osvědčily se nám také **pravidelné schůzky**, na kterých je rodič, dítě, učitel, sociální pracovník a tlumočnick (je-li třeba) a kde se řeší prospěch, chování, postřehy z výuky apod. Každý se může doptat, vyjádřit. Přítomnost dítěte je důležitá, na část pak může třeba jít i pryč, ale přispívá to k jeho motivaci a odpovědnosti za učení i vlastní chování.

- Můžeme **pozvat rodiče cizince do výuky**, aby třeba řekli něco dětem (i učitelům) o jejich zemi původu, zajímavostech, slavných osobnostech nebo třeba i aktuální situaci.
- Pokud zveme rodiče dětí, aby představili dětem např. jejich povolání, rodiče cizinci by neměli chybět.
- Dbáme na to, aby pozvánky na akce školy dostávali i rodiče dětí s OMJ (i cizojazyčně).
- Jestliže máme mnoho nově přichozích žáků, jejichž rodiče neovládají češtinu, nabídneme jim **odpolední kurz češtiny**. Je to skvělá příležitost pro navázání vztahů, a navíc to usnadní komunikaci. Inspiraci najdete například na stránkách <https://www.kurzycestinyprocizince.cz/cs/157-kompletni-materialy-ke-stazeni---pracovni-listy-a-prilohy.html>.

Nezapomeňte!

S přijetím nového dítěte přijímáte také nové rodiče. Ať už jsou odkudkoli, měli by mít pocit, že k vám patří.

Co dělat, když...

Narážíte na problematické rodiče a už si vážně nevíte rady?
Využijte služby **mediátorů**.

Rodičům českých žáků se nelíbí, že je ve škole věnována pozornost dětem s OMJ a dostávají prostor rodiče z ciziny?

Buďte odvážní a neústupní. Role školy je integrační a právo na vzdělání má v ČR každé dítě. A jejich rodiče na zapojení do dění školy také. I v těchto případech se vyplatí pozvat si do školy odborníky či mediátory.

Přílohy:

Checklist přijetí do školy – s. 116

5. Adaptace a socializace dítěte s OMJ

Dítě, které bylo vytrženo z kořenů, ze svého přirozeného prostředí a od svých blízkých a kamarádů, se v novém prostředí potřebuje znovu za-kořenit, znovu navázat kontakty, znovu najít samo sebe. Teprve až se zorientuje a vypořádá nové normy chování a jednání, může se cítit více jako doma, být schopné učit se novým věcem a začít rozvíjet samo sebe, postupně znovu růst. Důležité je také uvědomit si, že procesem zvykání neprochází jen dítě samotné, ale celá třída, pro kterou to může být úplně nová a nezvyklá zkušenost.

Při adaptaci samozřejmě hraje velkou roli i osobnost každého žáka. Některé děti navazují kontakty lehce a do nových situací „vplouvají“ bez větších problémů nebo dokonce se zvědavostí. Komunikace je pro ně radost. Jiné děti nemají rády změny, nové situace je stresují, najít si kamarády je pro ně problém a z komunikace s neznámými lidmi mají strach. S osobnostním nastavením druhého člověka toho nemůžeme moc udělat, ale můžeme připravit nástroje, které pomohou ostych a strach lépe překonávat.

V prvé řadě se musíme zaměřit na to, že dítě potřebuje ve škole zažít pocit přijetí a porozumění. Tímto směrem bychom tedy měli orientovat pozornost zvláště v prvních týdnech, ale ani poté bychom dítě neměli nechat být, protože naši pomoc a podporu zpravidla potřebuje dlouhodobě. Kromě samotného dítěte je důležité se zaměřit také na klima třídy, do které žák přichází. Je vhodné nejen motivovat třídu, aby nově příchozího podpořila a přijala, ale sledovat i vztahy, navazování přátelství a případné signály nežádoucího chování či jednání, jejichž rozvoji tak můžeme včas zabránit vhodnou intervencí. Pokud bychom adaptační a socializační aspekty dítěte s OMJ podcenili, může to vést k tomu, že se takové dítě nebude ve škole cítit dobře, a bude to mít negativní vliv na jeho prospěch, chování, a především psychickou pohodu.

Adaptace nového žáka v prvních dnech a týdnech

Maminka Batua žije v ČR již rok a čtvrt. Její syn Batu a manžel za ní přijeli z Mongolska a Batu začal chodit do české školy. Batu česky skoro vůbec nerozumí a do výuky se zatím nedovede zapojit. Velkou pomocí jsou pro něj spolužáci, kteří během volnějších chvil tvoří Batuovi dvojjazyčné obrázkové slovníčky. Společně se domlouvají, kterými slovy by chtěl Batu obohatit svoji českou slovní zásobu. Pomocí počítače, na kterém pracuje společně s panem učitelem v odpoledních hodinách, seznamuje Batu děti se svou zemí.

Batu je velice milý a vstřícný chlapec. Od počátku příchodu se zapojuje do dění ve škole. Je vždy ochotný se učit novým věcem, děti jej mají rádi. V třídním kolektivu jde o kamarádkového, ochotného a vstřícného spolužáka, který nemá žádné výchovné problémy.

Se souhlasem maminky jsou materiály o synovi, který začíná navštěvovat českou školu, zaslány do školského poradenského zařízení, se kterým škola spolupracuje. PPP vystavuje doporučení podpůrných opatření pro začlenění žáka s odlišným mateřským jazykem do výuky, jedním z těchto opatření je asistent pedagoga.

Učitel během výchov a hodin prvouky nechává děti častěji pracovat ve skupinách. Batu většinu školního času stráví přímou komunikací v malých skupinách s vrstevníky. Jednotlivci ze skupin prezentují svou práci i Batu tento projev využívá. Odpoledne Batu dochází do domova dětí a mládeže na kroužek vaření a florbalu.

Podpora nového žáka s OMJ nespočívá jen v zajištění výuky češtiny a asistenci při zvládnutí učiva, ale také v pomoci s jeho začleněním do třídního kolektivu a přizpůsobení se novým životním podmínkám. V tom hraje důležitou roli nejen třídní učitel, ale i ostatní pedagogové a také spolužáci. Mnoho dětí zažívá po příchodu do nové země pocit „vykořenění“, protože opustily své blízké a kamarády a ocitají se ve zcela odlišném kulturním prostředí, kde nikomu nerozumí. Je to pro ně psychicky velmi náročné období a podpora je pro ně stěžejní, a to zejména v prvních dnech. Pokud bude dítě odcházet ze školy s pozitivními zážitky a s pocitem, že je ve škole v bezpečí, že ho učitelé i spolužáci přijímají, že má ve škole nějakého ochránce, nebo že si začíná vytvářet kamarádkové vztahy se spolužáky, zvýší se tím jeho motivace učit se česky a zapojovat se do výuky i v dalších předmětech. Naopak zanedbání adaptačního období žáka může vytvořit bariéry, které se později jen velmi těžko překonávají.

Před příchodem

- Určíme pedagogického pracovníka, který bude odpovídat za adaptační proces nového žáka. Jeho financování může na prvních čtyřech týdnech zajistit NIDV v rámci služby Adaptační koordinátoři do škol, více viz <https://cizinci.npicr.cz/adaptacni-koordinatori>. O tuto službu je nutné požádat bezprostředně po nástupu žáka do školy, nejlépe však ještě předtím, než nastoupí. Dlouhodobější podporu pak lze získat z rozvojového programu MŠMT nebo z podpůrných opatření. Tyto finanční zdroje jsou podrobně popsány v kapitole Zajištění výuky češtiny jako druhého jazyka.
- Informujeme všechny zaměstnance školy (včetně školníka a kuchařek v jídelně), že do školy přijde nový žák, který nebude umět česky a bude potřebovat pomoc s orientací a podporu při komunikaci.
- Připravíme třídní kolektiv na příchod nového žáka, ujasníme si role spolužáků při procesu přijetí, kdo bude dělat novému žákovi patrona, promyslíme formy podpory.
- Připravíme spolu s dětmi vhodné pomůcky, které adaptační proces usnadní, např. pro žáky s nulovou znalostí češtiny se hodí komunikační kartičky, mapa školy, dvojjazyčné štítky, slovník apod. Pokud k nám do třídy průběžně přichází více žáků s neznalostí češtiny, stačí tyto pomůcky vytvořit jednou, a poté už je pro ostatní nově příchozí můžeme kopírovat nebo je děti mohou po sobě „dědit“. Podrobněji je příprava podobných pomůcek popsána v kapitole Příprava na příchod dítěte s OMJ.

První den

- Přivítání žáka příliš neprotahujeme, aby se tím zbytečně neprodlužovala situace, která je pro nového žáka stresující.
- Žáka posadíme tak, aby nebyl příliš daleko od učitele a dobře ho slyšel, ale současně aby viděl na ostatní děti ve třídě a mohl sledovat, co se děje. Proto není vhodné jej posadit úplně dopředu ani úplně dozadu, ale například do prostředních lavic po straně.
- Nového žáka posadíme buď vedle jeho patrona, nebo, pokud patrona nemá, vedle někoho spolehlivého a šikovného s dobrým vyjadřováním, případně ke spolužákovi, který ovládá jeho mateřský jazyk (pomůže mu v prvních dnech s orientací).
- Seznámíme žáka se třídou. Pro usnadnění můžeme zařadit seznamovací aktivitu, u které není potřeba příliš mluvit.

TIP na seznamovací aktivitu: Kreditka

Vhodné pro nově příchozí žáky s nulovou znalostí češtiny.

Dětem rozdáme prázdné kartičky a řekneme jim, ať na ně doprostřed napíší své jméno a okolo jména nakreslí čtyři věci, které mají rády: své oblíbené zvíře, svou oblíbenou barvu, své oblíbené číslo a své oblíbené jídlo. Případně je možné jim poskytnout vytištěné obrázky zvířat a jídel, které mohou na kartičky lepit. Na tabuli napíšeme frázi: „Moje oblíbené... je...“ Pro lepší pochopení můžeme přiložit obrázek srdce. Poté děti chodí po třídě a vzájemně se představují a popisují, co na kartičky nakreslily/nalepily. Poté může následovat prezentace každého před celou třídou. Klademe důraz na to, aby všichni mluvili v jednoduchých větách a zřetelně. Příklad: „Já jsem Klára, moje oblíbené číslo je 3, moje oblíbená barva je zelená, moje oblíbené zvíře je papoušek a moje oblíbené jídlo je pizza.“ Poté může následovat prezentace každého před celou třídou. Tímto způsobem se představí všichni žáci, včetně nově příchozího. Ten se představí až nakonec.

První týdny aneb jak může novému žákovi pomoci adaptační koordinátor nebo spolužáci

- ➔ Pokud ve škole nemáme adaptačního koordinátora, mohou jeho roli částečně převzít spolužáci – „patroni“ nového žáka. Patroni budou žákovi většinu dne nablízku a budou mu pomáhat orientovat se ve škole i ve výuce. Role patronů musí být vždy dobrovolná.
- ➔ Projdeme s žákem celou školu a ukazujeme mu, kde se co nachází a jak se to řekne česky. Zejména s dětmi s nulovou znalostí češtiny je vhodné tuto procházku několikrát zopakovat, například s jejich patrony.
- ➔ Postupně žáka seznámíme s vyučujícími a dalšími pracovníky školy.
- ➔ Seznámíme žáka s jeho základními právy a povinnostmi ve škole, jakkoli se nám zdají samozřejmé. Zejména pro děti z velmi odlišného kulturního prostředí však vůbec samozřejmé být nemusejí. Například vysvětlíme, že žáci musí na hodiny chodit včas, čím začíná a čím končí hodina, že se v hodinách hlásí, pokud chtějí něco říct, co jsou domácí úkoly apod.

- Vysvětlíme žákovi jeho rozvrh hodin a zkratky jednotlivých předmětů. Pro snazší porozumění můžeme dětem s neznalostí češtiny znázornit jednotlivé předměty piktogramy. Můžeme například použít piktogramy z těchto pracovních listů: <https://www.inkluzivniskola.cz/skolni-predmety>.
- V rozvrhu značkou označíme přesuny do jiných učeben nebo školních prostor. Požádáme patrona, aby žáka po několik týdnů doprovázel při přesunech.
- Informujeme žáka o možnostech stravování v jídelně a o tom, jak to tam chodí. Požádáme patrona, aby dítě po několik dní doprovázel na oběd, ukázal mu systém objednávání, pomohl mu pochopit nabídku jídel, ukázal mu, kam se odevzdává špinavé nádobí apod.
- Dohodneme se třídou společná pravidla, např. že na dítě mluvíme zřetelnou a spisovnou češtinou, jak pro komunikaci se spolužákem, který nemluví česky, používáme komunikační kartičky, pomáháme mu s pochopením zadaných úkolů, ověřujeme porozumění.
- Pokud jsou ve škole žáci, již pocházejí ze stejné země, jako nově příchozí, s těmito dětmi jej seznámíme, protože s nimi bude moci snáze navázat kontakt, a pokud budou mít zájem, budou se moci vzájemně podporovat. Kontakt s vrstevníky hovořícími stejným jazykem může dítěti pomoci vytvořit bezpečné prostředí. Je však třeba přitom nezapomínat, že cílem je především integrace dítěte do celého třídního kolektivu, proto by nemělo zůstat u pouhého kontaktu s dětmi ze stejné kultury, ale snahou by mělo být dítě zapojit do komunikace i s ostatními vrstevníky. Také je důležité mít na paměti, že některé děti z téže kultury nemusí mít o kontakt se žákem zájem nebo je to může psychicky příliš zatížit.
- Informujeme žáka a jeho rodiče o možnostech volnočasových aktivit ať už v rámci družiny, školních klubů nebo mimo ně. Nabídku volnočasových aktivit poskytneme písemně v jazyce, kterému rodiče rozumí, aby si ji mohli odnést s sebou domů a mohli se tak rozhodnout v klidu. Žáka motivujeme, aby se do těchto aktivit zapojil, protože se tak bude moci věnovat tomu, co ho baví, čímž může získat tolik potřebné sebevědomí a pocit úspěchu. Současně v rámci volnočasových aktivit může komunikovat s dětmi, které mají podobné zájmy, a navázat přátelství v bezpečném prostředí.
- S novým žákem pracujeme i celým kolektivem v rámci třídnických hodin. Můžeme využívat aktivity, které napomáhají vzájemnému poznávání, stmelování kolektivu, posilují respektující prostředí a vytvářejí ve třídě bezpečný prostor. K tomu nám mohou

pomoci aktivity zážitkové pedagogiky. Tipy na ně najdete v části *Další zdroje a inspirace* na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/integrace-do-kolektivu>.

- Pokud žák ještě nemá zajištěnou výuku češtiny a v češtině je začátečník, učíme ho základy české komunikace ve škole. Můžeme k tomu například využít různé kartičky a pexesa na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/cdj/materialy-k-tematum>. Pomoci mohou i spolužáci o přestávce, stejně tak komunikační kartičky.

Adaptační koordinátor může také zajistit výuku ČDJ

- Zajistíme žákovi výuku ČDJ, v případě potřeby nejdříve zjistíme jeho jazykovou úroveň s využitím jazykové diagnostiky. Více viz kapitoly Jazyková diagnostika a rozřazení do skupin a Zajištění výuky češtiny jako druhého jazyka.
- Provedeme pedagogickou diagnostiku a informujeme pedagogický sbor o jazykové úrovni žáka a jeho individuálních potřebách.
- Seznámíme žáka s jeho rozvrhem hodin ČDJ. Pokud bude mít upravený obsah výuky a bude z některých předmětů uvolňován, seznámíme s tím žáka i jeho rodiče a vyžádáme si jejich písemný souhlas. Více viz kapitola Organizace výuky ČDJ.
- Informujeme žáka i jeho rodiče o tom, jak bude žák hodnocený v průběhu školního roku a následně na vysvědčení, a to jak z ČDJ, tak i z ostatních předmětů. Více o hodnocení viz kapitoly Zajištění výuky češtiny jako druhého jazyka a Zapojení dítěte s OMJ do běžné výuky.

Jak dětem pomoci překonat pocity vykořenění

Děti jsou po příchodu do nové země vytržené ze svých kořenů. Mohou se cítit izolované, frustrované, zažívají kulturní šok a celý proces je pro ně velmi psychicky náročný. Jsou proto často unavené a demotivované, protože zažívají příliš mnoho nedorozumění a někdy i neúspěchů.

Co může udělat učitel?

- Poslouchat, co dítě říká – a to i neverbálně, svým tělem a projevem chování.

- Snažit se o kulturní i obyčejně lidské porozumění – může pomoci, pokud si něco zjistíme o kultuře a prostředí, ze kterých pochází.
- Vytvořit pro dítě bezpečný prostor – tím může být například kabinet adaptačního koordinátora nebo učitele ČDJ, kam může dítě kdykoli přijít s jakýmkoli problémem. Dětem také velmi pomáhá bezpečné prostředí kroužku češtiny jako druhého jazyka, kde jsou všichni na podobné úrovni a odpadá stud a pocity méněcennosti.
- Umožnit dítěti někam patřit – zapojit ho do společných aktivit s vrstevníky, motivovat spolužáky, aby nového žáka pozvali k sobě domů, na oslavu narozenin apod.
- Pomoci dítěti se sebevyjádřením – například nechat je nakreslit jejich příběh a stručně jej okomentovat jednoduchými větami. Lze využít například program Photo Story 3, kde děti mohou komentovat vlastní či stažené fotografie, doprovázet je hudbou apod. Program je volně ke stažení na internetu.
- Spolupracovat se školním psychologem – ten je obzvláště důležitý pro děti, které zvládají proces adaptace hůře. Školního psychologa může dítěti také doporučit PPP.

Nezapomeňte!

Během prvních několika dnů, týdnů i měsíců se každé dítě s OMJ vyrovnává s náročnou situací jiným způsobem. Některé děti zažívají tzv. tiché období, kdy nemluví nebo jen šeptají, u jiných frustrace z neporozumění a nemožnost jiného způsobu vyjádření vyústí do agrese. Čím vřelejší a chápavější je přístup okolí, tím rychleji může toto období odeznít. Neměli bychom proto chování žáka předčasně soudit a vyhodnocovat je jako nezáměr, nízký intelekt či výchovný problém. Dítě potřebuje především naši podporu!

Co dělat, když...

Žák se ani s podporou učitelů a spolužáků nedokáže přizpůsobit školní výuce, nedokáže si vytvářet přátelské vztahy se spolužáky, v češtině nedělá pokroky, nezvládá se zapojovat do výuky ani ve výchovách či jiných nekonfliktních předmětech?

V těchto případech spolupracujeme s rodiči a se školním psychologem či výchovným poradcem, případně PPP, abychom zjistili, zda žák nemá i jiný přidružený problém kromě nedostatečné znalosti češtiny, který je třeba řešit.

Dlouhodobá práce s dítětem a se třídou

V polovině páté třídy přišla nová řádkyně z Ukrajiny. Ve škole už je více než půl roku, ale vůbec nemluví. Hned po nástupu do školy měla Ljuba několik týdnů dopolední výuku ČDĽ, díky níž se poměrně rychle zapojila do práce v hodinách. Učitelé s ní závažné problémy nemají, jen nechce mluvit. Ve škole sedí mlčky, plní úkoly (evidentně již docela rozumí). Na první pohled učivo zvládá, takže škola neřešila návštěvu PPP ani další formy podpory.

Rodiče nemají žádné průběžné informace o tom, jak školu zvládá, ale protože si nikdo nestěžuje a známky má celkem dobré, stačí jim informace z třídních schůzek.

Ze začátku s Ljubou zkoušely komunikovat dvě Ukrajinky (obě jsou v ČR již od školky) z jiných tříd, ale dívka nejeví o kontakt s nimi zájem. Ve třídě si jí nikdo nevšímá a ona sama kontakty nenavazuje. Paní učitelka z toho začala být dost nešťastná. Proto byla před 14 dny do třídy z projektu zařazena dvojjazyčná asistentka pedagoga (DAP), která se mimo jiné má postarat i o Ljubu. Ta najednou pookřála a ukázalo se, že s asistentkou komunikovat dokáže, a dokonce si s ní ráda povídá. Asistentka se rozhodla, že požádá paní učitelku o možnost práce s kolektivem a zapojení skupinové práce do výuky. Věř, že může dívce pomoci se zapojením do kolektivu, ale sama ještě trochu tápe v tom, jak s kolektivem pracovat, protože třída zjevně není na takovou práci zvyklá.

Asistentce se zatím o přestávce podařilo navázat kontakt s dívkami ve třídě, které vůbec netušily, že jejich spolužačka chodí také na gymnastiku. Dívky se domluvíly na společném vystoupení, které si připraví na besídku.

Když přijde nový žák s OMJ do třídy, obvykle mu věnujeme pozornost a poskytujeme různé formy podpory. Jakmile se nám však zdá, že se dítě již „chytlo“, naše snažení může poněkud ochabnout. Nežádka se stává, že některé děti díky své inteligenci, houževnatosti a snaze se včlenit zvládají zpočátku vše velmi rychle (snaží se tímto způsobem pomoci rodině), ale téměř vždy je to stojí velké úsilí. Může tak dojít k situaci, kdy se dítě ocitne na konci svých sil a potřebovalo by další podporu, ale vzhledem k tomu, že navenek vše zvládá, podpora z naší strany naopak polevuje. Někdy takové děti zvládají ze začátku vše tak dobře, že ani žádnou podporu nedostanou, protože budí dojem, že ji vlastně nepotřebují.

Nějakou dobu je tento stav udržitelný, po pár měsících však může dojít k tomu, že najednou nastane příkrý propad ve zvládání učiva,

dojde k únavě dítěte, ke ztrátě motivace, „depresím“, výchovným problémům apod.

Bohužel není výjimkou, že čím lépe a déle dítě počáteční situaci zvládá, tím menší pozornost mu věnujeme, a pak může „nečekaně“ nastat zhoršení prospěchu. Proto doporučujeme věnovat mu pozornost a podporu nejen v průběhu prvních měsíců, ale i v následujících měsících a letech, a to nejen podporu jazykovou a se zvládáním učiva, ale i podporu v začleňování do kolektivu, průběžně sledovat a zjišťovat pocity a potřeby dítěte. S tím vším velmi úzce souvisí i dobrá a pravidelná komunikace s rodiči a vytváření bezpečného prostředí pro všechny zúčastněné.

- ➔ Podporu neposkytujeme pouze v prvních dnech po nástupu žáka, ale i v následujících měsících a letech. Než se žák přirozeně zabydlí v novém prostředí a naváže vztahy se spolužáky, nějakou dobu to trvá – někdy i několik let.
- ➔ Každé dítě potřebuje naši podporu – některé děti toho samy zvládnou velmi mnoho, ale nikdy se neobejdou úplně bez pomoci.
- ➔ Každé dítě je jiné a jinak reaguje na novou, obtížnou situaci. Abychom zjistili, jak se opravdu cítí a co potřebuje, musíme s ním komunikovat, nebo zjistit situaci od jeho nejbližších, a to:
 - pomocí domluvených signálů, piktogramů apod.;
 - domluvou pravidelných schůzek se školním psychologem, pokud rodiče souhlasí, nebo alespoň s třídním učitelem; těchto schůzek mohou využít i rodiče, nejen děti;
 - formou pravidelných schůzek za účasti učitele/asistenta pedagoga, dítěte a rodičů;
 - formou pravidelných krátkých e-mailových zpráv o pokroku žáka a o postřezích rodičů.
- ➔ Užitečná je i pravidelná zpětná vazba od asistenta pedagoga nebo vychovatelek z družiny. Vyplatí se společně konzultovat postřehy z výuky nebo z volné činnosti v družině. Zajímá nás chování žáka, komunikace s ostatními, navazování vztahů.
- ➔ Práce s kolektivem je dlouhodobá záležitost. S kolektivem pracujeme, i pokud není ve třídě žák s OMJ; pokud však ve třídě je, pak je třeba pracovat intenzivněji a zvláště citlivě. K tomu slouží pravidelné třídnické hodiny, ale je možné tuto aktivitu včlenit i do běžné výuky. Například na začátku týdne probrat s dětmi, co dělaly o víkendu zajímavého, co mohou kamarádům doporučit (kino, hřiště, výstavu, knihu, výlet). Nebo oživit výuku (v nižších ročnících) hrou, viz TIP níže.
- ➔ Ne všechny děti si „sednou“, proto není automatické, že spolu děti najdou společnou řeč jen proto, že mluví stejným

jazykem. Společné zájmy mohou být mnohem silnějším stmelujícím prvkem.

- Důležitou roli při začleňování žáka do kolektivu hraje například družina nebo zájmové kroužky. Rodičům vysvětlíme, jak důležitý je pro dítě kontakt s jeho vrstevníky a komunikace s nimi i mimo vyučování. Pokud škola nabízí zájmové kroužky, rodičům doporučíme, aby pro žáka vybrali kroužek odpovídající jeho zájmům. S dětmi, které mají stejné zájmy jako ono samo, zpravidla lépe nalezne společnou řeč. Zároveň tak může ukázat, že v něčem vyniká.

TIP na aktivitu stmelující kolektiv: Hra Molekuly

Každý hráč představuje atom, který se slučuje s ostatními, a tím děti společně vytvářejí molekuly. Vytvářejí je podle toho, co mají společného. Společné znaky určuje učitel. Například zvolá: „Kdo má rád meloun?“ Molekulu vytvoří děti, které mají rády meloun. Nebo zvolá: „Kdo má sestru?“ Molekulu vytvoří děti, které mají sestru. Nebo zvolá: „Kdo má ve jméně písmeno „n“? Molekulu vytvoří děti, které mají ve jméně písmeno N. Hra je vhodná i jako poznávací aktivita při příchodu nového žáka do třídy nebo na začátku školního roku, kdy mají děti možnost se hravou formou lépe poznat a snáze tak mezi sebou navázat vztahy.

Co napomáhá adaptaci a socializaci dítěte z dlouhodobého hlediska:

- Domluvíme se na zpětné vazbě s rodiči, ostatními učiteli, asistentem pedagoga, vychovatelem v družině. Požádáme je, aby v případě náznaku nějakého problému či nejistoty informovali co nejdříve třídního učitele. Některé školy pořádají pravidelné (měsíční) společné schůzky, kde mohou všichni sdílet své postřehy.
- Vymezíme si krátký čas na pravidelné individuální popovídání s dítětem. Zajímáme se o to, jak se má, jak se mu daří ve škole, co ostatní děti, nepotřebuje něco? Navodíme tím lépe pocit bezpečí, psychické podpory a otevřenosti.
- Stále myslíme na to, že je třeba pracovat s kolektivem a pomáhat třídě zvládnout (novou) situaci. Důležité je nejen to, jak se cítí nový žák, ale i to, jak se cítí celá třída. Někdy může příchod nového žáka narušit rovnováhu ve třídě a je třeba nalézt nový systém, hierarchii, která bude fungovat. V tom by měl třídě pomoci právě třídní učitel.

Tipy na práci s třídním kolektivem najdete na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/integrace-do-kolektivu>, kde jsou v části *Další zdroje a inspirace* ke stažení i metodiky vedení třídnických hodin.

- Chodíme se třídou pravidelně mimo školu. Velkou pomocí pro seznámení, navázání nových a zdravých vztahů, stmelení kolektivu a získání společných zážitků (o kterých se děti můžou následně bavit) jsou adaptační pobyty, výlety, školy v přírodě nebo exkurze.
- Preventivně zařazujeme do výuky programy z různých průřezových témat. Aktivita z OSV, GRV nebo MKV/IKV či mediální výchovy jsou výborným nástrojem pro práci s klimatem a otevírání aktuálních a zajímavých témat, která mohou dětem pomoci formulovat názory a vám monitorovat jejich postoje.

Tipy na práci s průřezovými tématy najdete například na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/prurezova-temata>.

- Můžete také využít nabídky různých workshopů od neziskových organizací pro práci s kolektivem – třeba i formou pravidelného preventivního programu (podobně jako tomu je při prevenci šikany, nebezpečného chování na internetu apod.) Nebo můžete uspořádat workshop ve spolupráci s organizacemi, které pracují s cizinci a které seznámí děti s tématem migrace, jejichž seznam najdete na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/workshopy-pro-zaky>.
- Důležité je zaměřit se na práci s pravidly ve třídě. Měli bychom mít definovaná velmi jasná a konkrétní pravidla pro přijatelné i nepřijatelné chování, která budou sepsaná a vystavená ve třídě, ideálně i s piktogramy pro nově příchozí. Všichni, včetně dětí s OMJ, pak velmi dobře chápou, co se od nich očekává a co je naopak již za hranou. Pokud někdo pravidla poruší, na situaci okamžitě vhodně reagujeme.

Můžete se například inspirovat zahraniční praxí Steva Goodmana, o které se dozvíte více v krátkém videu (<https://youtu.be/4-4n7hcxeY>). Celý jeho přístup je vysvětlen v této přednášce: <https://youtu.be/KhaM6LzaznA>.

- Při výuce cíleně organizujeme práci ve dvojicích, trojicích či malých skupinách. Dítě s OMJ se tak zapojuje do běžných činností, ukáže, co umí, a je přirozenou součástí třídy. Dáváme si pozor na to, aby dítě dostalo vždy úkol, který může zvládnout.
- Cíleně také využíváme unikátní zkušenosti dětí (i jejich rodičů), například znalost jazyka, zahraniční zkušenost, zajímavé tradice a svátky apod.

Příklad dobré praxe

ZŠ Lupáčova například již několik let realizuje projekt *So Far So Near*. V rámci tohoto projektu škola každý rok pořádá projektový den, do kterého se zapojí téměř všechny třídy, učitelé, ale také rodiče cizinci. V jednom z ročníků projektu měly děti například možnost zúčastnit se hodiny libovolného cizího jazyka, kterou vedli rodiče jejich zahraničních spolužáků. Měly příležitost zjistit, jak zní španělština, francouzština, maďarština, rumunština, srbština, ukrajinština, japonština, řečtina atd., a vyzkoušet si, jak složitou pozici mají jejich spolužáci s OMJ v české škole. Celá hodina byla totiž v konkrétním cizím jazyce. V dalším roce vytvářeli učitelé, žáci a rodiče kalendář svátků z celého světa. Povíдали si o tom, jak se svátky slaví, přinesli do školy ukázky výzdoby, ochutnávku pohoštění typického pro daný svátek, fotografie, a vytvořili tak kalendář svátků a tradic z různých míst na celém světě. Jindy se seznamovali s hrami nejrozličnějších národů, vysvětlovali si jejich pravidla a učili se je hrát, nebo si představovali kulturní památky svých zemí a doporučovali je spolužákům k návštěvě. V aktuálním ročníku projektu pracují s nejoblíbenějšími dětskými knihami zahraničních spolužáků, zpracovávají informace o jejich autorech a vytvářejí knihovničky, které budou rozmístěny ve školní budově. Více na webu <https://sfsn.lupacovka.cz>.

- Dáváme ovšem pozor, aby se dítě nestalo „reprezentantem“ cizí země a nedošlo pak k opačnému efektu, kdy příliš zdůrazňujeme odlišnosti a kuriozity a dítě nezáměrně odcizujeme či zbytečně vyzdvihujeme. Spíše prezentujeme, co máme společného a v čem se lišíme v rámci třídy i napříč národy a zkušenostmi (např. ani v ČR neslaví všichni Vánoce stejně, tradice se v každé rodině liší).

Nezapomeňte!

Všechno chce svůj čas! Každé dítě je jiné. Některé děti v novém prostředí nemluví třeba i rok.

Situace je nová a nezvyklá nejen pro žáka s OMJ, ale i pro ostatní žáky, učitele i rodiče.

Úspěšné začlenění žáka s OMJ je dlouhodobý proces, na kterém je třeba stále pracovat. Za pomoci empatického přístupu všech to však nemusí být taková dřina.

Co dělat, když...

Máte pocit, že třída nového žáka nepřijímá?

Nebojte se požádat o pomoc školního metodika prevence.

Máte dojem, že nový žák novou situaci nezvládá (deprese, agresivita apod.)?

Neváhejte se obrátit na školního psychologa.

Nevíte si rady?

Obráťte se na některého z kolegů, který již má s podobnou situací zkušenost, nebo na organizace pracující s klimatem třídy.

6. Zajištění výuky češtiny jako druhého jazyka

Nově přichozího žáka s OMJ můžeme ve škole hezky přivítat, můžeme se o něj po jeho příchodu mateřsky starat, všude ho provést, všechno mu trpělivě ukazovat a vysvětlovat, naučit ho základní fráze pro komunikaci ve škole, můžeme do jeho začlenění do kolektivu i běžného chodu školy zapojit celou třídu. Můžeme sledovat, jak se mu daří navazovat vztahy se spolužáky, a být připraveni kdykoliv zasáhnout, ale bez toho, abychom mu zajistili výuku češtiny jako druhého jazyka, hrozí, že veškeré naše úsilí ztroskotá.

V případě začátečníků by výuka češtiny jako druhého jazyka měla být intenzivní. Intenzivní výukou nemáme na mysli jednu nebo dvě hodiny týdně češtiny odpoledne po vyučování, kdy už je dítě z celého vyučovacího dne unavené, často i úplně vyčerpané, protože vyvíjí nadměrné úsilí o zapojení se do výuky, které nerozumí, o navázání vztahů se spolužáky, kterým neumí říct, co by chtělo. Máme na mysli intenzivní jazykovou výuku v dostatečném rozsahu, jaký dítě na své jazykové úrovni potřebuje, aby se co nejrychleji dokázalo zapojit do běžné výuky, ale která ho současně nadměrně nezatíží a nevyčerpá.

Podle školské legislativy²⁰ by jazyková příprava měla probíhat v kra-
jem určených školách, do kterých žáci s OMJ musejí dojíždět ze svých
kmenových škol, zpravidla v odpoledních hodinách po skončení výuky.
Podle příslušné vyhlášky²¹ by celková délka jazykové přípravy měla být
nejméně 70 hodin po dobu nejvýše 6 měsíců. V praxi však ne všechny
pověřené školy jazykovou přípravu poskytují, dojíždění do nich je pro
děti příliš zatěžující a pro rodiny zejména v regionech je to i nadměrná
finanční a logistická zátěž. Proto je tato legislativní možnost ve sku-
tečnosti využívána jen minimálně. Z praxe i odborných studií víme, že
začátečníci se za 6 měsíců jazyk nenaučí a stanovené minimum 70 hodin
k jejich plnohodnotnému zapojení do výuky rozhodně nestačí. Z těchto

²⁰ Podle § 10 vyhlášky č. 48/2005 Sb. o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky krajský úřad ve spolupráci se zřizovateli škol určí školy, ve kterých je na území kraje poskytována bezplatná příprava k začlenění do základního vzdělávání zahrnující výuku českého jazyka přizpůsobenou potřebám žáků pro žáky cizince, kteří zde plní povinnou školní docházku.

²¹ Podle § 11 vyhlášky č. 48/2005 Sb. je celková délka jazykové přípravy žáka nejméně 70 vyučovacích hodin po dobu nejvýše 6 měsíců školního vyučování po sobě jdoucích.

důvodů v této kapitole představujeme, jak by mohla vypadat optimální jazyková příprava a jak ji v rámci zákonných možností zajistit.

Pokud už děti trochu česky umí a ve třídě komunikují, neznamená to, že výuku ČDJ nepotřebují. Děti potřebují ve škole nejen komunikovat, ale také zažívat školní úspěchy, a k tomu potřebují již velmi rozvinutou slovní zásobu, velmi dobré ústní i písemné vyjadřování a osvojení si akademického jazyka, což mnohdy trvá několik let!

V prvé řadě musíme zjistit, kolik dětí s OMJ ve škole vlastně máme, protože ne všichni cizinci mají potíže s češtinou, a ne všechny děti, které se svými spolužáky komunikují česky, se dovedou bez problémů zapojit do české výuky. K tomu nám jako první krok může posloužit jazyková diagnostika. Teprve poté, co zjistíme, kolik žáků s OMJ máme a jaké jsou jejich potřeby, se zamyslíme nad tím, jakým způsobem pro ně můžeme zajistit výuku ČDJ. Měli jsme možnost poznat různé způsoby organizace výuky ČDJ a víme, že každá škola to má nastavené trochu jinak a je to tak dobře. Ideální systém organizace výuky ČDJ totiž neexistuje. Je vždy třeba vycházet z konkrétních možností dané školy a z konkrétních potřeb jejích žáků. Každá škola má jiný počet žáků s OMJ, v různých ročnících, s různými jazykovými úrovněmi, ale i odlišné personální a finanční kapacity, jiné aktivity, zvyklosti a zkušenosti, na které může navazovat. Zorganizovat výuku ČDJ nutně neznamená nastavit bůhvíjak složitý systém – často totiž zjistíme, že řešení máme po ruce, pouze jsme o něm dosud nevěděli.

Jazyková diagnostika a rozřazení do skupin

Ťiang pochází z Taiwanu, kde strávil své dětství až do svých dvanácti let, kdy přijel s rodiči do ČR a nastoupil do 6. třídy základní školy. Jeho maminka se narodila v Čechách, ale většinu života strávila v zahraničí a na svého syna mluvila vždy jen anglicky. Ťiangův tatínek je Taiwanec a se synem mluví svým rodným jazykem, tchajwanštinou. Rodina ale každý rok jezdila do Čech na měsíc v době letních prázdnin, které trávili u babičky a dědečka z matčiny strany. Babička a dědeček anglicky ani tchajwansky neumí, proto s Ťiangem komunikovali v češtině, kterou Ťiang částečně pochytil. Při přijímání do školy se paní učitelka zeptala na několik základních otázek, na které Ťiang bez problémů rychle a plynule odpověděl, pouze v některých odpovědích dělal gramatické chyby. Učitelka usoudila, že Ťiang se do běžné výuky snadno zapojí. Brzy se však ukázalo, že Ťiang se sice bez problémů porozumí se svými spolužáky, ale nerozumí všem úkolům, které zadávali učitelé. Pedagogové si

zpočátku mysleli, že je Ťiang líný a zlobivý, když neplní zadané úkoly a místo toho se rozhlíží po třídě a pošťuchuje své spolužáky. Jeho třídní učitel oslovil učitelku ČDJ, která na škole učila ostatní děti s OMJ, aby u něj vypracovala diagnostiku. Jazyková diagnostika ukázala, že Ťiangovy kompetence jsou jen na komunikační úrovni, že neumí vůbec psát a také mu chybí širší slovní zásoba a terminologie běžně užívaná ve škole. Učitelka ČDJ proto Ťianga zařadila do již existující skupiny s výukou ČDJ v rozsahu 5x týdně.

Na začátku výuky češtiny jako druhého jazyka je velmi důležité detailně zjistit aktuální jazykové dovednosti žáka s OMJ, zejména pokud dítě už česky částečně umí a zdánlivě rozumí nebo komunikuje. Úrovně jazykových dovedností totiž nemusí být u jednoho dítěte stejné, například dítě může velmi dobře mluvit a rozumět, ale velmi špatně psát, jiné má například výbornou slovní zásobu, ale neumí se v češtině plynule vyjadřovat. Jazyková diagnostika umožňuje naplánovat výuku přesněji – kde začít, co žák potřebuje nebo naopak nepotřebuje. Při cílené diagnostice se dovednosti ukáží mnohem jasněji než při pouhém pozorování a prostém odhadu. Je to navíc užitečný nástroj při rozřazování dětí s OMJ do skupin pro výuku ČDJ.

- ➔ Cílem jazykové diagnostiky není přesné určení jazykové úrovně dítěte ve všech jazykových dovednostech (mluvení, čtení, psaní a poslech), ale zjištění orientační úrovně daných dovedností, abychom podle toho mohli stanovit míru podpory v ČDJ (počet hodin týdně), sestavit skupiny dětí pro výuku a obsah výuky v těchto skupinách a stanovit jazykové cíle pro jednotlivé děti.
- ➔ Hlavním kritériem testu je vztáhnout dovednosti dítěte k jeho jazykovým potřebám ve škole, tj. test by měl především zjistit, nakolik by dítě momentálně mělo problém se zvládnutím výkladu a úkolů formulovaných ve škole pro české žáky, v jakém rozsahu by mělo problémy a ve kterých dovednostech.
- ➔ Diagnostika nám pomůže především určit, jestli dítě potřebuje intenzivní podporu (10–15 hodin týdně), střední podporu (2–6 hodin týdně) nebo mu stačí jen pomoc a podpora od jednotlivých učitelů v rámci předmětů běžné výuky.
- ➔ Před použitím diagnostického testu nejdříve vytipujeme děti, pro které by mohla být nedostatečná znalost češtiny překážkou při výuce. Není nutné ani žádat testovat například všechny cizince ve třídě jen proto, že jsou to cizinci, jakkoli češtinu velmi dobře ovládají.
- ➔ Není potřeba testovat ani děti, u nichž je zcela zjevné, že jsou v češtině úplní začátečníci. Tyto informace většinou vyplynou již z rozhovoru s rodiči. U těchto dětí zjišťujeme alespoň znalost latinky.

- Doporučujeme využít diagnostický nástroj, který je volně dostupný na stránkách: <https://www.inkluzivniskola.cz/Jak-zjistit-uroven-cestiny-diagnostika>. Jedná se o soubor nástrojů pro zjišťování jazykové úrovně češtiny u žáků s OMJ, který jsme vytvořili a ověřili v praxi na mnoha ZŠ. Jeho cílem je rozřadit žáky podle jazykových dovedností do tří kategorií, které podle našeho názoru přibližně odpovídají třem stupňům podpůrných opatření, jak je definuje vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.
- Tento nástroj obsahuje i návod, jak diagnostiku používat, jak výsledky vyhodnocovat a jak podle nich stanovit cíle a obsah výuky ČDJ.
- Dle našich zkušeností doporučujeme diagnostikovat zvláště žáky, kteří ještě zcela neovládají čtení a psaní, a zvláště ostatní žáky:

Cílová skupina:

Žáci 1. a 2. třídy, žáci bez znalosti latinky

Forma diagnostiky:

- řízený diagnostický pohovor,
- otázky k obrázku,
- ověření porozumění základních instrukcí,
- stručný rozhovor o dítěti.

Cílová skupina:

Žáci 3.–9. třídy

Forma diagnostiky:

- řízený diagnostický pohovor,
- písemné rozřazovací testy,
- stručný rozhovor o dítěti.

Pro méně pokročilé na úrovni A1–A2 použijeme test „Milý Petře“.

Pro pokročilejší od úrovně B1 a výše použijeme náš test „Praotec Čech“.

Pro nejpokročilejší děti, které zvládnou test „Praotec Čech“, můžeme použít doplňující test k textu „Praotec Čech“, pomocí kterého zjistíme, nakolik znají základní pojmy z českého jazyka jako vyučovacího předmětu a s čím případně při doučování českého jazyka začít.

- Na základě jazykové diagnostiky doporučujeme rozlišovat 3 úrovně skupiny, které však nemusí nutně odpovídat rozdělení dětí do skupin pro výuku:

Jazyková úroveň: A.

Začátečníci a mírně pokročilí (přibližně do úrovně do A2)

Doporučená intenzita výuky ČDJ: Samostatná výuka ČDJ
10–15 hodin týdně

Jazykový cíl: Získání základní komunikativní úrovně, aby se dítě mohlo bez problémů porozumět v běžných životních situacích ve třídě, ve škole i mimo ni. Dítě by se také mělo naučit číst a psát a znát alespoň základní gramatická pravidla. Po domluvě s ostatními učiteli se může případně naučit vybranou slovní zásobu a fráze z vytipovaných témat, což usnadní jeho zapojení do výuky.

Jazyková úroveň: B.

Děti s komunikativní úrovní češtiny, které potřebují další podporu. Dítě na této úrovni však zpravidla ještě neovládá akademický a odborný jazyk a potřebuje podpořit při osvojování slovní zásoby a frází (přibližně do úrovně B1/B2)

Doporučená intenzita výuky ČDJ: Samostatná výuka ČDJ
2–6 hodin týdně

Jazykový cíl: Prohloubení jazykových dovedností tak, aby dítě již mluvilo a rozumělo velmi dobře a dovedlo se zapojit do běžné výuky. Důraz klademe na rozvoj slovní zásoby a gramatiky, trénování psaní apod., postupně i na osvojování akademického a odborného jazyka.

Jazyková úroveň: C.

Děti, které zvládají i náročnější slovní zásobu, ale potřebují podporu zejména v rozvoji akademického jazyka

Doporučená intenzita výuky ČDJ: Průběžná podpora v rámci jednotlivých předmětů běžné výuky ze strany učitelů. Dítě je možné podpořit také doučováním a pedagogickou intervencí.

Jazykový cíl: Osvojení si akademického jazyka jednotlivých předmětů tak, aby se dítě do těchto předmětů již plně a bez problémů zapojovalo a mohlo dosahovat školních úspěchů. Důsledná systematizace jazyka (přehledy, tabulky).

Příklad dobré praxe

„V naší škole nově přichází žáci s OMJ projdou diagnostickým testem, na jehož základě jsou rozřazeni do tří skupin podle znalosti češtiny: začátečníci a mírně pokročilí, středně pokročilí, pokročilí s potřebou osvojení si akademického jazyka. Skupina začátečníků a mírně pokročilých se učí ČDJ 12 hodin týdně, skupina středně pokročilých 2 až 3 hodiny týdně a skupina pokročilých má podporu od vyučujících jednotlivých předmětů přímo v jejich hodinách. Výuka ČDJ probíhá v době běžné výuky. Rozsah výuky ČDJ se u jednotlivých skupin vyhodnocuje a upravuje každé čtvrtletí. Pokud nový žák s OMJ přijde do školy v průběhu školního roku. rozvrhy skupin se tomu přizpůsobují.“ (ZŠ Curie, Praha 1)

- Pokud děti již absolvovaly ve škole nějakou výuku ČDJ, pravidelně vyhodnocujeme jejich aktuální jazykové kompetence, abychom případně upravili rozsah výuky ČDJ či způsob jazykové podpory. K posouzení jejich jazykové úrovně můžeme znovu využít diagnostický test a díky tomu uvidíme, v jaké míře došlo ke zlepšení.
- Případně můžeme také využít testy k jednotlivým tématům, které jsou dostupné na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/cdj/materialy-k-tematum> nebo sebehodnotící portfolio dostupné na stránkách <https://ejp.rvp.cz>.
- Hodnotit pokroky můžeme i na základě pozorování v hodinách běžné výuky. Sledujeme jejich úroveň češtiny, schopnosti a možnosti zapojení do výuky, jak probíhá interakce s učiteli. Kromě pozorování je vhodné také uskutečnit rozhovory s učiteli a rozhovor se žákem. V rozhovoru s žákem se kromě běžných otázek ptáme i na to, jestli žák ve třídě rozumí a nakolik.
- Nástroj sledování pokroku slouží zároveň jako portfolio, kam si žáci zakládají různé výstupy, texty, pracovní listy apod.

Rozřazování dětí do skupin a tvorba rozvrhu ČDJ

Při sestavování skupin pro výuku ČDJ a rozvrhu doporučujeme zvážit následující:

- Při sestavování skupin a rozvrhu ČDJ hraje roli nejen jazyková úroveň žáků, ale také jejich věk a ročník, rozvrhy hodin jejich kmenových tříd, vzájemné vztahy mezi žáky a individuální potřeba jednotlivých žáků absolvovat konkrétní předměty běžné výuky. Ideálně se snažíme zachovat pro každého žáka předměty výchovy a alespoň jednu hodinu z každého předmětu (kromě českého jazyka a literatury).
- Můžeme zvážit rozdělení dětí podle gramotnosti (1. a 2. třída a děti neovládající latinku x 3.–9. třída).
- Malé skupiny zhruba do 6 žáků je možné učit velmi individuálně bez ohledu na rozdílnosti žáků v těchto skupinách.
- V jedné skupině by nemělo být více než 8 až 10 žáků.
- Zkušenosti s organizací výuky jsou podrobně popsány v naší publikaci Organizujeme výuku češtiny jako druhého jazyka, která je volně ke stažení na stránkách <https://www.meta-ops.cz/metodicke-a-vyukove-materialy#organizujemevyuku>.

Příklad dobré praxe

„V naší škole probíhá jazyková podpora zvláště pro žáky první třídy, druhé až páté třídy a pro druhý stupeň. Prvňáčci nejprve absolvují měsíční adaptační období, kdy se jim dvě až tři hodiny denně věnuje koordinátorka inkluze, která je učí základy komunikace ve škole, seznamuje je s organizací ve škole a pomáhá jim zorientovat se ve školním prostředí. Po měsíci následuje samotná výuka ČDJ 2–3 hodiny týdně v době běžné výuky. Součástí ČDJ je osvojování si pojmů a doplňování učiva z jednotlivých předmětů ve spolupráci s příslušnými učiteli. Děti z druhé až páté třídy se účastní všech předmětů dle rozvrhu společně se svou kmenovou třídou, kromě českého jazyka a literatury. Místo něj mají výuku ČDJ včetně akademického jazyka a doplňování učiva. Žáci 2. stupně se účastní všech předmětů dle rozvrhu a věnují se jim asistenti pedagoga, částečně během výuky a částečně samostatně. Všichni žáci s OMJ pak mají ještě možnost chodit na odpolední doučování jednou až dvakrát týdně, kde dostávají podporu dle svých individuálních potřeb.“ (ZŠ Tábořská, Praha 4)

Nezapomeňte!

Rozvrh hodin i intenzita výuky se mohou velmi rychle měnit podle toho, jak si děti osvojují češtinu a čím dál více se zapojují do běžné výuky. Doporučujeme situaci zhodnocovat každé čtvrtletí. Uspořádáním skupin a rozvrhů zamíchá i příchod nových žáků s OMJ během školního roku. Je proto důležité předem počítat s tím, že je třeba flexibilně reagovat na nové situace.

O výsledcích jazykové diagnostiky i o návrhu dalšího postupu a podpory je nutné informovat rodiče dětí i celý pedagogický sbor. Pokud výuka ČDJ probíhá v době běžné výuky na základě § 50 školského zákona, je nutné od rodičů získat s tímto postupem písemný souhlas (na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/informace-pro-rodice-jazykove-verze> najdete vzor žádosti o uvolnění).

Co dělat, když...

Zdá se, že nalezení společného rozvrhu pro výuku ČDJ pro skupinu žáků z různých kmenových tříd je nemožné, protože jejich rozvrhy jsou příliš rozdílné, navíc učitelé jednotlivých předmětů požadují, aby žáci navštěvovali zrovna jejich předmět?

Ideální situace neexistuje a je třeba si stanovit priority, a také se na situaci podívat z pohledu dítěte. Je v dané chvíli pro dítě přínosnější, aby se učilo česky, nebo aby sedělo například na hodině přírodopisu, ze kterého nic nemá, protože nerozumí výkladu ani zadání? Je pro dítě důležitější učit se angličtinu, když by se v té době mohlo učit češtinu, která mu umožní se rychleji zapojit do všech ostatních předmětů?

Příklad dobré praxe

Na ZŠ Curie se nastavilo pravidlo, že rozhodující slovo má v tomto případě učitelka ČDJ. A to hlavně proto, že potřeby dětí s OMJ zná nejvíce.

Organizace výuky ČDJ

Tracy Huong přijela do České republiky z Vietnamu, kde odchodila tři třídy základní školy. Umí trochu anglicky, ovládá latinku, ale česky nemluví vůbec a její rodiče mají jen velmi omezené znalosti češtiny. Přihlásili Tracy do 4. třídy ZŠ. Ve škole, kam začala Tracy chodit, není žádné další dítě začínající s češtinou. Před několika lety do této školy chodilo několik dětí z Mongolska, Vietnamu a Ukrajiny, ale nyní se škola potřebuje znovu zorientovat. Naštěstí díky Šablonám OPVVV má škola k dispozici školního asistenta pedagoga, kterého aktuálně může uvolnit na výuku ČDJ pro Tracy až na 2 hodiny denně. Ve čtvrtém ročníku mají pouze dvě třídy, které jsou ale kapacitně velmi naplněné (29 a 30 žáků), proto bude pro Tracy potřeba zajistit také podporu v samotné výuce. Zástupkyně ředitele se na nás obrátila s žádostí o radu, jak zorganizovat výuku již nyní, jaké učebnice mají koupit, jaké kurzy mohou pedagogové navštívit, kde mohou získat další informace a jak do budoucna nastavit podporu systematictěji.

Pro děti s OMJ je naprosto klíčové, abychom jim co nejdříve po jejich nástupu do školy zajistili výuku češtiny jako druhého jazyka v adekvátním rozsahu a intenzitě. Čím dříve je podpoříme, tím snáze a rychleji se adaptují na nové školní prostředí, začlenění do třídního kolektivu a získají kamarády, budou více motivované k učení a vůbec k životu v ČR. Naopak podcenění včasné podpory může mít pro dítě fatální následky z hlediska jeho dalšího psychického vývoje i vzdělávání, což současně zhorší vztahy a klima v třídním kolektivu a může vést například k šikaně.

Podle našich zkušeností s výukou ČDJ ve školách se v případě začátečníků může intenzita výuky ČDJ snížit již po prvním čtvrtletí a v dalším období se může proměňovat téměř každý měsíc, jak u žáků dochází k postupnému zvyšování jazykové úrovně a jejich čím dál většímu zapojování do běžné výuky. Současně je dobré mít na paměti, že učení se jakémukoli jazyku je dlouhodobá záležitost a děti budou potřebovat své znalosti ČDJ systematicky rozvíjet v průběhu celého vzdělávacího procesu, zejména pokud jde o akademický jazyk užívaný v jednotlivých předmětech.

Začínáme se zajišťováním výuky ČDJ

→ Zamyslíme se nad tím, jaké **máme okamžité možnosti, jak žáka** v rámci stávajících možností školy podpořit:

- Promyslíme, zda máme možnost využít **volné kapacity stávajících zaměstnanců** pro výuku ČDJ. Máme ve škole asistenta pedagoga, kterého můžeme částečně uvolnit? Měl by kapacitu učit ČDJ speciální pedagog nebo vychovatel/ka? Máme pedagoga, který by mohl učit ČDJ v rámci svého úvazku? Máme ve škole koordinátora inkluze?
- Pokud žák zjevně není úplný začátečník, provedeme **jazykovou diagnostiku žáka** (viz kapitola Jazyková diagnostika a rozřazení do skupin).
- Připravíme **plán jazykové podpory**.

Plán jazykové podpory (PJP) slouží k plánování a organizaci výuky ČDJ. Ideálně by měl vycházet z jazykové diagnostiky žáka s OMJ. V plánu stanovíme, jakých jazykových cílů by měl žák dosáhnout a za jak dlouho, a z toho vyvodíme, kolik hodin ČDJ týdně bude mít. Zvolíme si témata a výukové materiály. Dále stanovíme, zda se bude žák učit ČDJ individuálně nebo ve skupině, které dny a hodiny, případně místo kterých předmětů.

PJP umožňuje i nastavení způsobu hodnocení a míru úpravy obsahu v jednotlivých předmětech. Je vhodné plán jazykové podpory vypracovat na období 1–3 měsíců, a poté pokroky žáka vyhodnotit.

PJP nám umožní poskytovat dítěti s nulovou znalostí češtiny intenzivní výuku ČDJ v době, kdy nemáme k dispozici vyjádření PPP. Na žádost rodičů podle § 50 školského zákona²² můžeme dítě částečně uvolnit z výuky některých předmětů, aby se v této době mohlo věnovat češtině. Doporučujeme děti s nulovou nebo velmi malou znalostí češtiny částečně uvolňovat z hodin českého jazyka a literatury nebo naukových předmětů (dějepis, zeměpis, přírodopis apod.). Dítě se pak může do běžné výuky zapojovat postupně v závislosti na svém pokroku.

²² Dle § 50 školského zákona může ředitel školy ze zdravotních nebo jiných závažných důvodů uvolnit žáka na žádost jeho zákonného zástupce zcela nebo zčásti z vyučování některého předmětu; zároveň určí náhradní způsob vzdělávání žáka v době vyučování tohoto předmětu.

Formulář žádosti o uvolnění žáka z výuky v různých jazykových verzích naleznete na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/informace-pro-rodice-jazykove-verze>.

PJP může být součástí IVP nebo PLPP, zároveň jde o nástroj, který pomáhá překlenout dobu, než bude možné nastavit IVP. V praxi se ukazuje, že je to velmi potřebné opatření, díky kterému může škola podporovat žáka už od samého začátku.

- Zjistíme si základní informace o možnostech podpory:
 - Můžeme navštívit stránky www.inkluzivniskola.cz; <https://cizinci.npicr.cz>, případně máme k dispozici **Checklist audit do školy**, který najdete na webu: https://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/check_list_audit_pro_skoly.pdf.
 - Můžeme též navštívit nebo si objednat **semináře** k začleňování žáků s OMJ a k výuce ČDJ. Informace o seminářích najdete na stránkách: <https://www.inkluzivniskola.cz/seminare-na-objednavku>.
 - Možnosti podpory jsou podrobně popsány také na webu <https://www.inkluzivniskola.cz/moznosti-podpory>, včetně ukázkových videí.
- Zajistíme si finanční prostředky pro výuku ČDJ:
 - Objednáme žáka do pedagogicko-psychologické poradny, aby dítě mohlo získat **podpůrná opatření**, jako je například financování výuky ČDJ, asistent pedagoga, speciální učebnice, individuální vzdělávací plán apod.²³ S návštěvou pedagogicko-psychologické poradny musí souhlasit zákonný zástupce.
 - V rámci OPVVV MŠMT jsou zpravidla vypisovány tzv. **šablony**, z nichž je obvykle možné získat finance na doučování či výuku ČDJ pro skupinku žáků. Šablony jsou vyhlašovány na webu: <https://opvvv.msmt.cz/aktualni-vyzvy>.
- Zajistíme **výuku ČDJ**; zvážíme přitom, zda bude výuka probíhat odpoledne po vyučování, nebo v **rámci běžné výuky**, kdy žák je z některých předmětů částečně uvolněn na základě § 50 školského zákona.

²³ Dle vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, mají žáci s nedostatečnou znalostí nebo neznalostí vyučovacího jazyka nárok na podpůrná opatření prvního až třetího stupně. Obecnou podmínkou pro poskytování podpůrných opatření druhého až pátého stupně je vystavení doporučení školského poradenského zařízení.

Přehled podpůrných opatření podle vyhlášky č. 27/2016 Sb.

Pro koho je

1. stupeň PO: Pro pokročilé žáky
2. stupeň PO: Pro žáky s nedostatečnou znalostí češtiny
3. stupeň PO: Pro žáky s neznalostí češtiny

Nutnost získání doporučení pedagogicko-psychologické poradny

1. stupeň PO: Ne
2. stupeň PO: Ano
3. stupeň PO: Ano

Nárok na výuku ČDJ

1. stupeň PO: Není, měla by stačit podpora ve výuce, zejména osvojování si akademického jazyka.
2. stupeň PO: 3 hodiny týdně / max. 120 za rok
3. stupeň PO: 3 hodiny týdně / max. 200 za rok

Nárok na pedagogickou intervenci a péči

1. stupeň PO: Ne
2. stupeň PO: 1 hodina týdně pedagogické intervence, 1 hodina týdně speciálně pedagogické péče²⁴
3. stupeň PO: 2 hodiny týdně pedagogické intervence, 2 hodiny týdně speciálně pedagogické péče²⁵

Nárok na plány podpory

1. stupeň PO: Plán pedagogické podpory
(Doporučujeme zpracovat také Plán jazykové podpory.)
2. stupeň PO: Individuální vzdělávací plán
 - úprava obsahů vzdělávání
 - přizpůsobení organizace a metod výuky
3. stupeň PO: Individuální vzdělávací plán
 - úprava obsahů vzdělávání
 - přizpůsobení organizace a metod výuky

²⁴ Toto podpůrné opatření je určeno pro děti, které mají kromě nedostatečné znalosti vyučovacího jazyka ještě nějaký další přidružený problém, diagnostikovaný PPP.

²⁵ Toto podpůrné opatření je určeno pro děti, které mají kromě nedostatečné znalosti vyučovacího jazyka ještě nějaký další přidružený problém, diagnostikovaný PPP.

Nárok na asistenta pedagoga, na dalšího pedagogického pracovníka a na školního psychologa

1. stupeň PO: Ne

2. stupeň PO: Ne

3. stupeň PO: Asistent pedagoga a školní psycholog v rozsahu 0,5 úvazku

Nárok na speciální pomůcky a učebnice

1. stupeň PO: Ne

2. stupeň PO: Ano

3. stupeň PO: Ano

Již máme určité zkušenosti a chceme výuku ČDJ systematizovat

Ve škole máme již poměrně hodně žáků s OMJ, v každém ročníku několik. Jejich podpora však byla donedávna spíše nahodilá a hodně závisela na aktivitě jednotlivých třídních učitelů nebo učitelů češtiny. Většinou tyto děti chodily na odpolední doučování podle ročníků. S přibývajícím počtem dětí, které mají navíc různou úroveň češtiny, jsme si uvědomili, že to takhle není dlouhodobě udržitelné. Vznikaly stále nové a nové skupinky žáků, které potřebovaly doučování češtiny, ale i ostatních předmětů, což kladlo čím dál větší personální nároky. Navíc mnohé děti na odpolední doučování nechodily a v hodinách se pak nebyly schopné zapojit. Rozhodli jsme se proto jejich podporu nastavit systémově. Pomohla nám v tom výzva OPPPR, kde jsme si požádali o finance na intenzivní výuku češtiny. Díky tomu máme intenzivní výuku pro začátečníky zvlášť pro první a pro druhý stupeň. Pokročilí mohou chodit na češtinu financovanou z podpůrných opatření a také se dělí do dvou skupin pro výuku podle stupně. Výuky se ujala paní učitelka, která prošla DVPP v oblasti ČDJ a stále se v tom zdokonaluje. Nyní u nás učí ČDJ na plný úvazek.

Cílem systematizace je zjistit, kolik máme ve škole dětí s OMJ, které skutečně potřebují podporu, a jaké jsou jejich potřeby, a následně promyslet, jak na ty potřeby budeme reagovat, jaké máme ve škole personální i jiné (prostorové, finanční) možnosti a jak bychom je případně mohli posílit.

- Určíme si, **kterí pracovníci školy se budou na inkluzi žáků s OMJ systematicky a dlouhodobě podílet.**
 - Kromě pedagogických pracovníků, kteří se podílejí na výuce ČDJ buď přímo, nebo v rámci svých předmětů, se na inkluzi žáků s OMJ ve školách podílejí také asistenti pedagoga, výchovní poradci, školní psychologové či speciální pedagogové. Ve škole si určíme, koho zapojíme a jaká bude jeho úloha. Velmi důležitou roli má vždy třídní učitel.
 - Systematické podpoře pomůže, když všichni zainteresovaní pracovníci vědí, co se žák v ČDJ právě učí a kde jsou k nalezení materiály, které se ve výuce používají. Ty může využít např. asistent pedagoga při podpoře a opakování, ale i speciální pedagog.
- **Zvážíme zavedení role koordinátora inkluze žáků s OMJ,** který bude zodpovídat za integrační proces všech žáků ve škole, kterých se toto týká (více viz kapitola Příprava na příchod žáka s OMJ). Více o této roli najdete na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/koordinator-integrace-cizincumigrantu>.
- Zavedení role koordinátora inkluze žáků s OMJ neznamená, že ostatní vyučující se nemusí žáky s OMJ zabývat a že koordinátor zajistí vše. **Každý pedagog nese odpovědnost za práci se žáky s OMJ ve svém předmětu.** Nedílnou součástí takové výuky by měl být individuální přístup, redukce učiva, předučování nebo doučování a konzultace s koordinátorem. Podrobněji se tímto tématem zabývá kapitola Zapojení dítěte s OMJ do běžné výuky.
- **Systematizujeme financování výuky ČDJ a pracovníků podílejících se na inkluzi.** K tomu můžeme využít:
 - rozvojový program MŠMT Podpora vzdělávání cizinců ve školách – lze financovat učitele ČDJ, doučování, učebnice a učební pomůcky; žádost se podává prostřednictvím krajského úřadu; je určený pouze pro žáky cizince;²⁶

rozvojový program MŠMT bývá každoročně vyhlašován v říjnu/listopadu na následující kalendářní rok na stránkách <http://sdv.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/dotace-a-granty-1>;

²⁶ Dle § 20 školského zákona je krajský úřad povinen zajistit pro žáky cizince plnění povinnou školní docházku bezplatnou přípravu k jejich začlenění do základního vzdělávání zahrnující výuku českého jazyka.

- podpůrná opatření na základě doporučení pedagogicko-psychologické poradny²⁷ – mohou je využívat děti bez rozdílu občanství;
- operační program Praha – pól růstu (pro školy v Praze);
- výzvy OPPPR – jsou vyhlašovány na webu <http://penizeproprahu.cz/operacni-program-praha-pol-rustu-cr;>
- Operační program MŠMT Výzkum, vývoj a vzdělávání (Šablony);
- výzvy OP VVV – jsou vyhlašovány na webu <https://opvvv.msmt.cz/aktualni-vyzvy;>
- projekty obcí na podporu integrace cizinců na lokální úrovni MV – lze financovat výuku ČDJ, činnost asistentů pedagoga či překladatelů; prostředky lze čerpat prostřednictvím zřizovatele.

Školám, které mají podporu inkluze žáků s OMJ již nějakým způsobem nastavenou, se osvědčila kombinace více finančních zdrojů.

- Vytipujeme děti, které by mohly mít ve výuce potíže kvůli nedostatečné znalosti češtiny, a s těmito dětmi provedeme **jazykovou diagnostiku**, abychom zjistili jazykovou úroveň žáků a mohli pro ně zvolit vhodnou podporu (viz kapitola Jazyková diagnostika a rozřazení do skupin).
- Pokud škola spolupracuje s pedagogicko-psychologickou poradnou, v praxi se osvědčilo, pokud škola provede jazykovou diagnostiku žáka ještě před jeho návštěvou poradny a následně dodá poradně výsledek diagnostiky jako podklad pro vydání doporučení.
- Na základě výsledku jazykové diagnostiky je vhodné vytvořit **Plán jazykové podpory**, a to i v případě, že je žák objedнан do pedagogicko-psychologické poradny, protože objednáci lhůty bývají dlouhé, a než získá žák nárok na podpůrná opatření, je vhodné jej vzdělávat právě podle tohoto plánu.
- Pedagogicko-psychologická poradna může následně doporučit vytvoření **Individuálního vzdělávacího plánu**, který upraví obsah a cíle vzdělávání. Více viz kapitola Zapojení dítěte s OMJ do běžné výuky nebo na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/plany-podpory>.
- **Nastavíme si systém organizace výuky ČDJ.** Máme následující možnosti, případně můžeme využít jejich kombinace:

²⁷ Dle vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, mají žáci s nedostatečnou znalostí nebo neznalostí vyučovacího jazyka nárok na podpůrná opatření prvního až třetího stupně. Obecnou podmínkou pro poskytování podpůrných opatření druhého až pátého stupně je vystavení doporučení školského poradenského zařízení.

Výuka ČDJ: V době běžné výuky

částečným uvolňováním z předmětů

Opora v legislativě: § 50 školského zákona²⁸

Co je potřeba: Plán jazykové podpory

úpravou vzdělávacího obsahu

Opora v legislativě: § 16 školského zákona

Co je potřeba: Individuální vzdělávací plán na základě doporučení pedagogicko-psychologické poradny

Výhody/Nevýhody: Děti nejsou přetěžovány dlouhými výukovými dny, nejsou zatěžovány předměty, kterým dosud nerozumějí, neztrácejí kontakt s kmenovou třídou ani s obsahem jednotlivých předmětů. / Organizačně a administrativně náročnější, vyžaduje aktivní spolupráci celého učitelského sboru.

Výuka ČDJ: V rámci volitelného nebo nepovinného předmětu

Opora v legislativě: § 5 vyhlášky č. 48/2005 Sb.

Co je potřeba: Minimálně 7 žáků ve skupině

Výhody/Nevýhody: Děti nejsou přetěžovány. / Vhodnější pro pokročilejší žáky, pro začátečníky je takováto intenzita výuky nedostatečná.²⁹

Výuka ČDJ: Odpoledne po výuce

Opora v legislativě: § 111 školského zákona

Co je potřeba: Pouze prostorové a personální zajištění

Výhody/Nevýhody: Organizačně nejjednodušší způsob. / Pro děti je velmi zatěžující.

Výuka ČDJ: V přípravné třídě pro jazykovou přípravu

Opora v legislativě: § 47 školského zákona

Co je potřeba: Minimum 10 prvňáků v přípravné třídě, souhlas krajského úřadu, žádosti zákonných zástupců a doporučení školského poradenského zařízení pro každého žáka. ŠVP obsahuje obsah vzdělávání v přípravné třídě.

²⁸ Dle § 50 školského zákona může ředitel školy ze zdravotních nebo jiných závažných důvodů uvolnit žáka na žádost jeho zákonného zástupce zcela nebo zčásti z vyučování některého předmětu; zároveň určí náhradní způsob vzdělávání žáka v době vyučování tohoto předmětu.

²⁹ Podle odst. 1 § 5 vyhlášky č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, může škola vyučovat volitelný předmět nebo nepovinný předmět, pokud se k němu při zahájení výuky přihlásí alespoň 7 žáků.

Výhody/Nevýhody: Děti se soustředí jen na češtinu a po absolvování roční přípravy jsou na školu lépe připraveny. / Pro některé děti může být stigmatizující. Děti ztratí 1 rok, dle našich zkušeností zbytečně, protože pokud mají v první třídě výuku ČDJ, tak se poměrně rychle integrují. Děti nejsou v kontaktu se svou kmenovou třídou. Doporučujeme pouze v případech, že děti nejsou zralé, nebo jim odklad prospěje i z jiného důvodu než kvůli neznalosti jazyka.

- ➔ **Nastavíme si způsob rozřazování žáků do skupin pro výuku ČDJ a intenzitu výuky pro výuku ČDJ** (podrobněji v kapitole Jazyková diagnostika a rozřazení do skupin).
- ➔ Pokud máme možnost, zvolíme si jednu třídu jako **učebnu pro výuku ČDJ**. Pro učitele ČDJ je pohodlnější, když za ním žáci chodí na jedno místo. Učebnu je možné vybavit a vyzdobit výukovými materiály, plakáty, obrázky a učebními pomůckami, a vytvořit tak motivující výukové prostředí, které je možné v průběhu neustále obohacovat.
- ➔ Současně je to ideální místo pro založení **specializované knihovny učebnic, pracovních listů** a metodických materiálů pro výuku ČDJ, kterou mohou využívat všichni učitelé školy.
- ➔ **Poskytujeme pedagogickým pracovníkům průběžnou metodickou podporu:**
 - Kurzy, školení, semináře, workshopy, sympozia, které nabízejí například
 - META: <https://www.inkluzivniskola.cz/aktualni-otevrene-seminare>;
 - Ústav jazykové a odborné přípravy: <http://ujop.cuni.cz/kurzy/vzdelavani-pedagogu>;
 - Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka: <http://www.auccj.cz>;
 - NIDV: <https://www.nidv.cz/vzdelavaci-programy>.
 - Sdílený vzdělávací obsah ČDJ, který je součástí ŠVP. Vzdělávací obsah si škola může vytvořit vlastní, nebo se může inspirovat materiály METY na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jako-druhy-jazyk/vzdelavaci-obsah-cdj>.
 - Metodické schůzky ve škole, vzájemná výměna zkušeností, výukových materiálů (učebnic, metodik, pracovních listů apod.).
 - Online odborná diskusní fóra. Můžete se například zapojit do odborného fóra METY a sdílet s ostatními pedagogy vlastní výukové materiály i zkušenosti s výukou dětí s OMJ: <https://elearning.meta-ops.cz>.

Příklady dobré praxe – přidáte se také?

Jako houby po dešti začínají v Praze růst školy, které poskytují intenzivní kurzy češtiny nejen pro vlastní žáky s OMJ, ale nabízejí tuto možnost i žákům s OMJ z jiných škol. V době vzniku této publikace (prosinec 2019) je to ZŠ Marjánka (Praha 6), ZŠ a MŠ Lyčkovovo náměstí (Praha 8), FZŠ Trávníčkova (Praha 13), ZŠ s RVJ Bronzová (Praha 13) a ZŠ a MŠ Chelčického (Praha 3). Další základní, ale i mateřské školy se chystají otevřít podobné kurzy od ledna 2020. Jedná se o tříměsíční intenzivní kurzy češtiny pro žáky s OMJ.

ZŠ Marjánka a ZŠ a MŠ Lyčkovovo náměstí nabízejí tyto kurzy žákům s OMJ z dalších pražských škol, přičemž ZŠ a MŠ Lyčkovovo náměstí se specializuje na děti, které neumějí číst a psát. ZŠ a MŠ Chelčického organizuje kurzy pro žáky ze škol na Praze 3. FZŠ Trávníčkova a ZŠ s RVJ Bronzová zajišťují tyto kurzy zejména pro vlastní žáky s OMJ, ale dvě místa nabízejí i dětem z jiných pražských škol.

Kurzy češtiny na všech těchto školách tak po dobu tří měsíců nahrazují výuku v kmenové škole. Poté se žáci vrací do svých vysílajících škol, kde s nimi učitelé těchto škol dále pracují a podporují je ve výuce, případně jim poskytují další výuku ČDJ. O zařazení do kurzu rozhoduje ředitel příslušné školy na návrh vysílající školy a žádost rodičů. Poptávka po těchto kurzech ovšem dalece převyšuje možnosti a kapacity škol. Pro děti, které se do kurzů dostanou, je účast povinná stejně jako běžná školní docházka. Projekty jsou financovány z rozpočtu Magistrátu hl. m. Prahy a Operačního programu Praha pól růstu. Přidá se i vaše škola?

TIP: Výzva na podporu integračních volnočasových aktivit

Víte, že MŠMT také každoročně vyhlašuje výzvu na podporu integračních volnočasových aktivit pro děti a žáky cizince, o kterou mohou žádat i základní a mateřské školy? Jmenuje se Výzva pro podávání žádostí o poskytnutí dotace na podporu vzdělávání v regionálním školství a podporu aktivit integrace cizinců na území ČR v roce 2020.

Nezapomeňte!

Některé děti se dokáží rychle přizpůsobit a zapojit, ale pokud jim není poskytnuta podpora už na samém začátku, může po určité době dojít k postupnému zhoršování prospěchu a k velkému propadu ve zvládnání učiva. Dítě může ovládat češtinu na dobré komunikativní úrovni, ale jeho akademická čeština nestačí pro zvládnání naukových předmětů.

Co dělat, když...

Dítě má jazykovou podporu, a přesto není schopno se po určité době zapojit do výuky?

Problém může být i jinde než v neznalosti jazyka. Pak je na místě obrátit se na odborníky (školní psycholog, výchovný poradce, pedagogicko-psychologická poradna apod.) a řešit problém ve spolupráci s rodiči.

Nemáte možnost rychle uvolnit žádného pedagoga, který by se mohl dítěti věnovat?

Pro první čtyři týdny po nástupu dítěte do školy můžete získat financování od NIDV v rámci služby Adaptační koordinátoři do škol. Adaptační koordinátor dítěti pomáhá zorientovat se v novém školním prostředí, seznámit se se školními povinnostmi i s kolektivem třídy a učí jej základní fráze v češtině pro komunikaci ve škole. Více na stránkách <https://cizinci.npicr.cz/adaptacni-koordinatori>.

Nemáte učitele ČDJ?

Může se jím stát kterýkoli pedagogický pracovník, který má chuť se této úlohy ujmout. V praxi se osvědčují především učitelé cizích jazyků, ale mohou to být učitelé jakéhokoli předmětu. Metodickou podporu mohou získat například na seminářích METY.

Základy výuky ČDJ

Na začátku se Kai nedovedl vyjádřit téměř k ničemu a rozuměl, jen když se mu vše velmi názorně ukázalo. Jeho silnou stránkou byla matematika, ale ani čísla neuměl pojmenovat. Paní učitelka se sice snažila ho zapojit, ale Kai nereagoval, nemluvil, byl apatický a občas propukal v pláč. Když jsme se rozhodli, že bude mít češtinu jako druhý jazyk místo některých předmětů, začínala jsem s ním od úplných začátků: „Dobrý den.“ „Jak se jmenuješ?“ Ukázalo se, že Kai si během několika měsíců ve škole vyvinul

úžasně kompenzační strategie – ukazování, komunikaci prostřednictvím obrázků v knize nebo na plakátech ve třídě, mimiku, výraz. Jelikož jsem tento způsob komunikace podporovala a používala také, získal ke mně Kai rychle důvěru a byla na něm vidět vděčnost a úleva, že se s někým domluví. A pak jsem Kai učila porozumět instrukcím, které slyší od paní učitelky, slova, která se týkají třídy, školy, oblečení, jídla a činnosti z jeho života, a z Kai se na hodinách ČDJ stal usměvavý živý kluk, který byl ve výuce úspěšný. Koncem prvního pololetí mi učitelka s asistentkou hlásily, že Kai dělá obrovské pokroky, rozmluvil se, rozumí a reaguje. Hysterické propadání v pláč také zcela ustalo. V dalším pololetí jsme se individuálně věnovali rozvoji mluvení, fonetice, čtení, rozvoji slovní zásoby a tématům z prvouky. Teď na konci druhé třídy Kai mnohem více rozumí a vyjadřuje se v jednoduchých větách, které jsou sice gramaticky nesprávné, ale umožňují porozumění (Ona jdu na tady? Včera čtu. Co budeme učit?) a své komunikační schopnosti uplatňuje i ve své třídě.

Když do českého jazykového prostředí přijde dítě, jehož mateřským jazykem není čeština a které česky neumí, je pro něj těžké umět hned komunikovat. Potřebuje **čas** na to, aby se naučilo mluvit česky, stejně jako jsme ho potřebovali my. Čeština je pro něj navíc jazyk cizí, a proto se ji potřebuje učit **jinak** než my. Pro uživatele češtiny s odlišným mateřským jazykem v českém prostředí však čeština přestává dokonce představovat „běžný“ cizí jazyk, ale stává se významným komunikačním prostředkem, „druhou mateřštinou“, plní roli tzv. **druhého jazyka. Jazyka potřebného k přežití ve škole, mezi vrstevníky, v české společnosti.**

- Češtinu jako druhý jazyk učíme jinak, než jak učíme předmět český jazyk a literatura.
- U začátečníků je prvotním cílem naučit se komunikovat a žít kvalitně ve škole, mezi vrstevníky, v české společnosti.
- Jazykové prostředky se učíme v kontextu běžných reálných situací, vět a frází.
- Používáme metody výuky cizích jazyků.
- Pro výuku vytvoříme bezpečné prostředí, ve kterém se děti cítí dobře a nebojí se dělat chyby.
- Výuku přizpůsobujeme schopnostem dětí s OMJ tak, aby při ní zažívaly i úspěch.
- Při výuce jsme názorní, používáme vizualizaci, mimiku, gesta apod.

Výuka ČDJ přináší dětem

- bezpečné prostředí, v němž získávají kompetence a jistotu,
- adekvátní úkoly,
- úspěch.

Výuka ČDJ přináší učitelům ČDJ

- nový pohled na život v české společnosti a ve škole,
- nový pohled na češtinu,
- tvůrčí činnost,
- možnost sledovat významné pokroky a úspěchy svěřených dětí,
- a všichni se shodují, že hlavně radost.

Když jsem začala učit češtinu děti s OMJ, nevěděla jsem, jak na to. Můj žák se učil nazpaměť koncovky mužského rodu jednotného čísla podle vzoru „muž“. I když byl vytrvalý, tuto cestu jsme rychle opustili. A místo memorování jsme se zaměřili na smysl.

„Chcete něco? Pak žádáte o nějaký předmět. To je obvykle 4. pád. Odkud kam pojedete? Naučíme se koncovky 2. pádu.“ Slova ve větě nebyla pouhými gramatickými tvary s koncovkou, ale koncovka najednou získala smysl. Co to je za slova „tatínkovi“, „mamince“, „Karla“...? Ve spojení „Dám to mamince.“ nebo „Půjdeme bez Karla.“ To dává smysl. Když se podíváme do učebnic určených pro české děti, najdeme tam přehledy koncovek a děti dostávají za úkol se naučit koncovky mužského rodu jednotného čísla vzoru „muž“. Proč se neučí, že když něco chci, bude to pád objektu, 4. pád?

My jako učitelé ČDJ klademe důraz na to, že když něco chci, potřebuju říct Prosím..., Můžu..., Můžu dostat..., Mohla bych si půjčit... A k tomu připojím CO? Prosím tužku, Můžu vodu, Můžu dostat papír, Mohla bych si půjčit nůžky...

Děti s OMJ a metoda výuky češtiny pro cizince mě přivedly k otázkám, proč se něco učíme a jaký to má smysl. Cizinec se nás velmi často ptá: Proč? Proč to tak je? Proto můžeme v češtině pro cizince najít spoustu inspirace a spoustu dobrých nápadů a aktivit, které jsou užitečné i pro rodilé mluvčí. Zaměřují se totiž na smysl a jsou praktické. Místo vzoru žena můžeme pro začátek použít slovo tužka – a to jsme jen u vzorů...

Ve výuce ČDJ pomáhá, když...

- jsme trpěliví – dítě potřebuje k osvojení češtiny především čas. Není v silách nikoho naučit se každý den 20 nových slov, pamatovat si 10 frází apod.
- prezentujeme jazykové prostředky v kontextu situací, vět a frází. Slova v krátkých praktických větách si děti snáze zapamatují (zvláště když si je třeba i dramatizují a mohou opakovaně zkusit), než když se učí seznamy slov bez kontextu.
- nepožadujeme ihned ucelenou znalost jazyka a celého jeho systému, ale zaměřujeme se vždy na jeden vybraný jev. Jako například 4. pád výše v kazuistice.
- nezaměřujeme pozornost na výjimky a chytáky (což často děláme v češtině s českými dětmi), ale učíme děti, že čeština má systém (a výjimky znamenají pouze odchylku od pravidla).
- nepředpokládáme u dítěte s OMJ stejný jazykový cit pro češtinu jako u rodilých mluvčích. Spousta pravidel se české děti učí na základě jazykového citu a zkušenosti (hrad bez hradu, píšu d). V ČDJ pracujeme podle jiných pravidel.
- vytvoříme prostředí, ve kterém si děti mohou bezpečně vyzkoušet zvládnout situace, kterým čelí v běžném životě.
- používáme autentické situace a běžně používaný jazyk – to, co děti skutečně mohou běžně ve škole slyšet nebo číst a na co musí reagovat.
- trénujeme pravidelně všechny jazykové dovednosti (mluvení, čtení, psaní i poslech) a rozvíjíme postupně všechny jazykové roviny (slovní zásobu, výslovnost, gramatiku i pragmatiku).

Dítě, pro které čeština není mateřským jazykem, si jazyk osvojuje **postupně**, stejně jako my, když se učíme cizí jazyk, a v **kontextu**:

- slovní zásobu a fráze v kontextu témat a situací – při komunikaci ve třídě, v jídelně, v družině, venku;
- gramatiku si cizinec osvojuje v kontextu věty a při spojování slov. Příklady: **dnes mám matematiku**, zítra budu mít **matematiku**, **jdu do školy**, **jsem ve škole**.

Jak začít

- Na základě vyhodnocení jazykové diagnostiky a diskuze s třídním učitelem si stanovíme jazykové cíle (Je mi jasné, kam můžeme dojít? Jaký by mohl být ideální stav za čtvrt nebo za půl roku?).
- Nastavíme si plán výuky na měsíc nebo dva a zvolíme si učebnici nebo jiné výukové materiály.
- Stanovíme si produkt, na kterém budeme pracovat (např. plakát, slohový útvar apod.).
- Průběžně ověřujeme znalosti a testujeme, abychom sledovali pokrok. Hodnotíme většinou slovně. U nižších úrovní můžeme využít testy k tématům základní komunikace, které nalezneme na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/cdj/materialy-k-tematum>.
- Pokud se od plánu odchýlíme, vždy se k němu zase vrátíme. Revizi cílů a reakci na aktuální situaci žáka ve škole doporučujeme na konci čtvrtletí, dříve jenom ve výjimečných případech. Je totiž důležité, aby se výuka mohla ustálit, abychom si my i děti zvykli na náš nový společný program a abychom mohli dosáhnout pokroku.
- Užitečné tipy a rady do výuky ČDJ naleznete v naší metodické příručce **Učíme češtinu jako druhý jazyk**, která je volně ke stažení na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/cdj-ucime-cestinu-jako-druhy-jazyk>.

Učíme začátečníky

- Pro výuku cizího jazyka můžeme zvolit různou slovní zásobu, různá témata a nejrůznější fráze či komunikační dovednosti. Pro výuku češtiny jako druhého jazyka volíme taková témata a komunikační situace, která dětem s OMJ pomáhají:
 - zvládnout běžný školní provoz,
 - umožňují ve škole zažít úspěch.
- Jako učitelé ČDJ se soustředíme zpočátku především na výuku pro vyučování – komunikaci mezi dítětem a učitelem, dále na čtení a psaní. Stranou ponecháváme komunikaci mezi dětmi, tu si dítě osvojuje spontánně mezi spolužáky.
- Východiskem je dítě a jeho bezprostřední okolí a potřeby ve škole. Můžeme si to představit jako okruh **Já a můj školní svět**.
- Jaká témata zvolit a jaké cíle si stanovit nám pomůže **vzdělávací obsah ČDJ**, který je k dispozici na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jako-druhy-jazyk/vzdelavaci-obsah-cdj>.

- Jako první se tak dostanou na řadu **témata** v tomto pořadí:
 - představování,
 - třída,
 - škola,
 - čas a školní rok,
 - jídlo a jídelna,
 - školní a mimoškolní aktivity,
 - město, vesnice, dům, pokoj,
 - tělo a zdraví,
 - pokračujeme dále v oblastech, o kterých dítě potřebuje mluvit, jako je např. rodina.
- Nejdůležitější **dovednosti** jsou v daném pořadí:
 - pozdravení,
 - poděkování,
 - vyjádření nepochopení,
 - žádost o pomoc,
 - žádost o nějakou věc nebo o půjčení nějaké věci,
 - reakce na školní pokyny,
 - reakce na instrukce v učebnicích a učebních materiálech,
 - orientace v prostoru a provozu třídy,
 - orientace v prostoru a provozu školy.
- Neustále pamatujeme na to, že dítě nemůže umět všechno hned, a postupujeme krok po kroku, téma po tématu.
- Aktuálně a průběžně se dotýkáme:
 - počasí;
 - harmonogramu školního roku – kdy jsou prázdniny nebo kdy mají děti volno;
 - časových údajů – co je den, měsíc, roční období, datum, co mají děti první nebo poslední hodinu;
 - školních a mimoškolních aktivit.
- V rámci možností bereme děti ven – ze třídy i ze školy, do reálného prostředí.
- Stále mluvíme s dětmi o tom, co se jich bezprostředně týká – co dělaly včera, dnes, co budou dělat zítra.
- Povzbuzujeme děti v tom, když nám chtějí ukázat fotky nebo další věci, které se jich týkají.
 - Věnujeme jim tak pozornost, což je povzbudí.
 - Dozvíme se o nich důležité informace.
 - Naučí se mluvit o sobě, což jim pomůže při komunikaci se spolužáky.

Výukové materiály pro začátečníky

Můžeme použít některou z doporučených učebnic češtiny pro děti s OMJ:

Škodová, S.: **Domino**. Český jazyk pro malé cizince 1, 2 (učebnice, pracovní sešit, metodika). Wolters Kluwer ČR, a. s. 2010, 2012. – vhodná pro první stupeň ZŠ;

Táborková, J.: **Hezky česky**. NIDV, 2016. – vhodná pro smíšené skupiny, volně ke stažení;

Jaurisová, B.; Pánová, M.: **Prázdninová škola češtiny**. NIDV, 2016. – volně ke stažení;

Cegri Fierrez, K; Šustrová, N.; Vališová, P. ; **Levou zadní I**, META, 2018. – vhodná pro druhý stupeň ZŠ, lze objednat na webu <http://ceskylevouzadni.cz>.

Další vhodné výukové materiály:

Pracovní listy, kartičky, aktivity a hry, které jsou k dispozici na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/materialy-pro-vyuku-cdj>.

E-learning na výuku ČDJ pro děti začátečníky najdete na webu www.cestina2.cz.

Videosemináře pro učitele, které jsou k dispozici na stránkách <https://www.kurzycestinyprocizince.cz/cs/134-predstavovani.html>. Bližší informace o učebnicích a materiálech pro výuku ČDJ, včetně online učebnic ke stažení, jsou k dispozici na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/cestina-druhy-jazyk/ucebnice>.

Učíme pokročilejší žáky

Po diskuzi s třídním učitelem stanovíme oblast, na kterou se budeme soustředit. Může to být trénink psaní, rozšiřování slovní zásoby, občasná pomoc s aktuálním učivem, která by však neměla převážet nad naším vlastním výukovým plánem a jazykovými cíli, ke kterým směřujeme. Takovými cíli mohou být:

- zvládnutý slohový útvar – s dětmi trénujeme například popis nebo charakteristiku. Zaměříme se na potřebnou slovní zásobu a fráze. Důležitá je ale i struktura samotného útvaru;
- přečtená kniha – během čtení se soustředíme na rozvoj slovní zásoby a rozhovor o textu;
- osvojené téma z přírody či kultury – soustředíme se na slovní zásobu a učivo, které s tématem souvisí.

Lze využít například naše materiály pro pokročilé na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/materialy-pro-pokrocile>.

Jak hodnotit češtinu jako druhý jazyk

Pokud nemáme ČDJ jako volitelný předmět a učíme začátečníky místo běžné výuky, není zatím možné dát žákům na vysvědčení z ČDJ známku. Děti ovšem potřebují zpětnou vazbu. A my je potřebujeme hodnotit i na vysvědčení. Co s tím?

- ➔ Hodnocení z ČDJ promítneme do hodnocení z českého jazyka a literatury. Vyžaduje to úzkou spolupráci mezi učitelem ČDJ a učitelem českého jazyka. Je třeba se domluvit na **základních výstupech**, které potřebuje žák zvládnout, a ty reflektovat i v hodinách ČDJ. Např. se třídou probíráme základní skladební dvojice. I žák s OMJ může ve větách, kterým rozumí, určit podmět a přísudek.
- ➔ Při hodnocení ideálně vycházíme z plánu jazykové podpory nebo z IVP – viz přílohy.
- ➔ Hodnotíme raději **slovně**. Díky slovnímu hodnocení můžeme lépe popsat, co jsme v češtině dělali a jaké udělalo dítě pokroky. Je však třeba zajistit, aby hodnocení rozumělo dítě i rodiče. Abychom mohli slovní hodnocení aplikovat, je třeba, aby bylo ukotveno ve školním vzdělávacím programu.
- ➔ Příklady slovních hodnocení najdete v publikaci *Učíme češtinu jako druhý jazyk* na straně 59.
- ➔ Při hodnocení **známkou** (pokud nemáme ve škole možnost slovního hodnocení nebo ho rodiče nechtějí) zásadně nesrovnáváme žáky s OMJ s rodilými mluvčími. Hodnotíme žáky za pokroky, které v češtině udělali, a za minimální cíle, které jsme si stanovili.

Chcete se dozvědět o výuce ČDJ více?

Můžete navštívit odborné kurzy, školení, semináře, workshopy, sympozia, které nabízejí například:

- META: <https://www.inkluzivniskola.cz/aktualni-otevrene-seminare>;
- Ústav jazykové a odborné přípravy: <http://ujop.cuni.cz/kurzy/vzdelavani-pedagogu>;
- Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka: <http://www.auccj.cz>;
- NIDV: <https://www.nidv.cz/vzdelavaci-programy>.

Můžete se inspirovat zkušenostmi ZŠ Gutha Jarkovského z Kostelce nad Orlicí s výukou ČDJ v heterogenní třídě pro jazykovou přípravu: <https://www.inkluzivniskola.cz/zkusenosti-s-vyukou-v-heterogenni-tride-pro-jazykovou-pripravu>.

Můžete se také zapojit do odborného diskusního fóra METY a sdílet s ostatními pedagogy vlastní výukové materiály i zkušenosti s výukou dětí s OMJ: <https://elearning.meta-ops.cz>.

Nezapomeňte!

Na samém začátku je důležitější snaha mluvit než správnost vyjádření. Nechtějme po dětech, aby mluvily gramaticky správně, když se sotva domluví. Přílišné opravování může dítě demotivovat. Představme si sami sebe, když se učíme cizí jazyk. Pomůže nám to pochopit, jak se dítě cítí, a ujasnit si, co a jak rychle je schopno zvládnout. Zároveň nám to může pomoci najít metody a aktivity, se kterými máme vlastní dobré zkušenosti.

Co dělat, když...

Kolegové naukových předmětů nás žádají, abychom v rámci hodin ČDJ děti doučovali učivo z jejich předmětů?

Naší prioritou je výuka ČDJ, nejsme zeměpisáři, přírodopisáři nebo dějepisáři. Buď tento požadavek zdvořile odmítneme, protože není v našich silách jej splnit, nebo do našeho výukového plánu zahrneme například tři odborná témata na následující pololetí, která v rámci výuky ČDJ s dětmi s OMJ probereme. Při tom však zredukujeme obsah těchto odborných témat tak, aby se je děti s OMJ zvládl naučit.

Přílohy:

Vzory IVP, PJP – s. 121 a 129

Přehled podpůrných opatření – s. 149

Modely škol – s. 142

7. Zapojení žáka s OMJ do běžné výuky

Situace, kdy má učitel ve třídě žáka, který dostatečně neovládá vyučovací jazyk, je pro většinu zúčastněných velmi nekomfortní. Učitel čelí profesní výzvě, kdy například musí revidovat doposud používané výukové metody a strategie, které na tohoto žáka nefungují. Žák s OMJ se účastní výuky, do které se nemůže plnohodnotně zapojit, zatímco ostatní spolužáci sledují tuto situaci zpovzdálí a na základě pozorování přístupu učitele i nového spolužáka se sami učí, jak k novému spolužákovi přistupovat.

Těmto situacím čelí všichni učitelé a žáci, protože většina žáků s OMJ sedí na hodině přírodopisu, zeměpisu, českého jazyka či vlastivědy již od prvního dne nástupu do školy. A to i v případě, že škola zajistí intenzivní výuku češtiny a podporu navíc. Dítě s OMJ, zejména začátečník, si tak často hodiny naukových předmětů pouze „odsedí“, aniž by bylo schopné se zapojit. Přitom ale stačí, aby učitelé dodržovali několik základních principů, a neznalost jazyka vůbec nemusí být nepřekonatelnou překážkou! Přístup učitele každého předmětu je totiž pro úspěšné zapojení žáka s OMJ do výuky stejně důležitý, jako výuka ČDJ pro osvojení jazyka na komunikativní úrovni.

Podpora akademického jazyka

Ekaterina se přistěhovala do Čech za svou matkou, která zde již několik let pracuje. Přijela o prázdninách a díky neziskové organizaci měla možnost se na prázdninovém kurzu naučit základní komunikaci v češtině. Po prázdninách nastoupila do osmé třídy. Po ukončení ZŠ chce dělat přijímačky na střední školu, láká ji gymnázium a pak pokračovat na VŠE. Ekaterina se na Ukrajině vždy výborně učila, je inteligentní a velmi cílevědomá. Ve škole se snaží poslouchat výklad, opisuje z tabule zápisy (ačkoli jim nerozumí), pokouší se zorientovat v učebnicích, psát domácí úkoly, ale po měsíci na ni začíná dopadat velká beznaděj. Nejen že má problémy s výslovností, a proto se stydí mluvit, ale ani pořádně nerozumí výkladu učitelů (a to i přes podobnost jazyků) – učitelé totiž mluví velmi rychle. Učebnice jsou plné neznámých slov, dlouhých textů, ve kterých se neorientuje, a zvládnout terminologii v naukových předmětech je pro ni

také hodně náročné. Má sice domácí doučování, aby dohnala, co nepochytí ve škole, ale začíná mít velký strach, že výuku nezvládne, bude mít špatné známky a na vysněné gymnázium bude muset zapomenout.

Těmto a dalším pocitům čelí všichni žáci s OMJ, kteří přichází s neznalostí jazyka, ale i ti, co jsou v Česku delší dobu. Neznají totiž **akademický jazyk**, který je pro zvládnání výuky nutný a je podmínkou porozumění textům, testům i výkladu učitele. Neméně důležitý je ale také pro vlastní vyjádření vědomostí, které se žáci naučili. Ačkoli by obsahu výuky mohli velmi dobře porozumět, bariéra v jazyce jim neumožní své pochopení látky vyjádřit ústně ani písemně. Podle zahraničních odborníků trvá osvojení akademického jazyka až deset let.³⁰ Pro Ekaterinu bude tento proces jistě rychlejší než pro spolužáky z Vietnamu, Sýrie nebo Číny, kde se používá naprosto odlišný jazyk a často i jiné písmo, ale i tak jí pár let potrvá, než bude mít jazyk na podobné úrovni jako rodilí mluvčí.

- To, že děti komunikují plynule v češtině, neznamená, že nepotřebují podporu ve výuce. Komunikativní úroveň zvládnou rychle (zhruba do dvou let), ale akademický jazyk se budou učit mnoho let spolu s obsahem.
- Každý má své individuální tempo a pokroky v jazyce nejde zcela srovnávat. I když se jeden váš žák z Vietnamu naučil komunikovat za rok, nelze to samé očekávat u druhého vietnamského žáka. Že mu to nejde, neznamená, že je hloupý nebo že nechce.
- Děti často zvládají obsah výuky, ale nedokážou nebo se stydí své znalosti prezentovat – zvláště ty, které mají potřebu, aby jejich výkon byl perfektní, nebo dospívající.
- Často si také nedokážou nebo nechtějí říct o podporu. Na začátku jí totiž potřebují téměř pořád a je jim to hloupé.
- Většině dětí doma rodiče s úkoly nepomůžou, protože jim sami nerozumí. Podporu tedy musí dostat hlavně ve škole.

³⁰ Více viz <https://www.inkluzivniskola.cz/kdo-odkud-prichazi-do-cr/teorie-ledovce>

Co učitelům pomáhá zapojit žáka do výuky?

Když mi do třídy přišel Kim poprvé, seděl tam, koukal na mě a nerozuměli jsme si ani slovo. Přepadla mě beznaděj. Neměla jsem šanci ho naučit všechno, co ostatní už probrali, a navíc jsem nevěděla, odkud a jak začít. Šla jsem na kurz, a to mi pomohlo se uklidnit a nemít na Kima, ale ani na sebe, takové nároky. Začala jsem využívat víc názorných příkladů, obrázků a nákrešů. Taky jsem si víc uvědomovala, jaký jazyk při výuce používám, a slovíčka psala na tabuli. Hodně jsem i přemýšlela, co je opravdu podstatné, a na to kladla důraz. Nakonec musím říct, že to pomohlo nejenom Kimovi, ale ocenily to i ostatní děti.

Když k nám přijde žák bez znalosti nebo s malou znalostí češtiny, nejlepší je vzpomenout si, jak jsme se sami učili cizí jazyk a jak dlouho nám trvalo, než jsme se zorientovali v textu a rozuměli rodilému mluvčímu. A ještě důležitější je vybavit si, co nám pomáhalo. To samé pak můžeme nabízet i dětem s OMJ.

Následující výčet tipů pomáhá univerzálně všem, kdo se učí jazyk i ob sah zároveň. V praxi se nám ale ukázalo, že tyto tipy pomáhají všem žákům, nejen těm s odlišným mateřským jazykem. Díky nim je totiž výuka jasnější a přehlednější, protože tato doporučení záměrně pracují s porozuměním, což potřebují všichni.

10 jednoduchých tipů pro začátek aneb co můžeme udělat již zítra

1. Píšeme a kreslíme na tabuli

Stačí téma, klíčová slova a občas to, o čem se mluví, napsat, nakreslit či jinak znázornit na tabuli. Slova, která se vysvětlují slovy, můžeme načrtnout také (pokud to lze). Nestačí totiž nové slovo jen slyšet, žáci ho musí i vidět, aby jej mohli najít ve slovníku a správně se ho naučit.

2. Používáme obrázky, schémata nebo tabulky

Upozorňujeme na obrázky a schémata, která jsou v učebnici, a dáváme k nim úkoly (přiřadit slova, naučit se věty, kterými se schéma či obrázek popíše, nejlépe písemně). Pokud v učebnicích schémata nejsou, vytvoříme je. Můžeme se inspirovat na Inkluzivní škole v části Klíčové vizuály na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/graficka-vizualizace-obsahu>.

3. **Dáváme úkoly, které nevyžadují mluvení**
Dítě přiřadí/doplní k obrázku (schématu) příslušná klíčová slova, vyplňuje klíčové vizuály, tvoří myšlenkovou mapu, kreslí schéma.
4. **Dáváme jednoznačné a jednoduché instrukce, které se opakují**
Například: napiš, spoj, pojď k tabuli. Zadání úkolů podpoříme vizuální ukázkou, gesty. Instrukci vždy doplníme příkladem, aby všichni včetně žáka s OMJ věděli, co mají dělat.
5. **V situacích, kdy má žák s OMJ něco říct, zajistíme, aby znal přesně ta slova nebo věty, které má použít:**
 - a. Spojení či věta je přesně (nebo jako vzor) napsané na tabuli, v učebnici.
 - b. Žák opakuje to, co slyšel od spolužáka, který větu použil před ním.
 - c. Žák si to, co bude říkat, připraví (s pomocí spolužáků při skupinové práci).
 - d. Žák si to, co bude říkat, připraví při samostatné práci a my mu to před tím, než má mluvit před třídou, zkontrolujeme.
6. **Dvakrát až třikrát za hodinu žáka cíleně aktivujeme (z toho alespoň jednou vyvine samostatnou aktivitu)**
Žák může napsat, složit, přiřadit, spojit, říct, přečíst, ukázat, vyhledat klíčová – nebo nějaká určitá slova (nebo alespoň vstane a jde k tabuli, otevře okno, učitel zajde k jeho lavici).
7. **Zajistíme pro žáka slovník**
Pro nečtenáře existují i obrázkové slovníky, je však vhodné si vést i vlastní slovníček. Starší žáci mohou také využít tzv. **překladové slovníčky pro ZŠ** do různých předmětů, přeložené do několika jazyků, které jsou k dispozici na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/zdroje-inspirace/prekladove-slovnicky-pro-zs>.
8. **Dáváme si pozor, ať se vše neodehrává jen na slovní úrovni.**
Používáme vizualizace, praktické činnosti, grafické organizéry.
9. **Spolupracujeme s koordinátorem pro žáky s OMJ/pro cizince nebo výchovným poradcem a s učitelem češtiny jako druhého jazyka** – ten má k dispozici učebnice a má přehled o dětech s OMJ.

10. Podíváme se na ukázkové materiály na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/pracovni-listy-predmety>.

Jaké další podpůrné nástroje můžeme využít?

- **vás** – vaše gesta, mimika, dramatizace a demonstrace nesmírně pomáhají, stejně jako váš úsměv, povzbuzení, pochvala, ale i formativní zpětná vazba;
- **obrázky, videa, fotky, modely, přírodniny apod.;**
- **kartičky se slovíčky**, nejlépe i s obrázky (lze s nimi dělat různé aktivity v průběhu hodiny) – s jejich tvorbou vám mohou pomoci děti ve třídě;
- dvojazyčné a výkladové **slovníky**, překladové slovníky pojmů k jednotlivým předmětům, které jsou k dispozici na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/prekladove-slovnicky>, případně si žáci mohou vést vlastní tematické slovníčky, návod najdete na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/vedeni-slovnicku-ve-vyuce>;
- přizpůsobené **pracovní listy** – na začátku postačí v nich uvést klíčová slova (třeba v podobě spojovačky s obrázkem), krátký informační text, obrázek, mapu nebo vizuál s úkoly na doplnění informací z textu, a poté otázky na porozumění (třeba s volbou slov, ANO/NE apod.); pracovní listy k jednotlivým předmětům najdete na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/pracovni-listy-predmety>;
- před každým mluvením i psaním **dáme žákům oporu předem** (text formulujeme, strukturujeme, předvedeme výstup apod.). Opět nám pomohou klíčové vizuály a fráze, které budou mít žáci k dispozici;
- **zjednodušené a zkrácené texty**, ideálně vhodně **strukturované**; velmi vhodné je u textů používat aktivity před, při a po čtení;
- **hodnocení**, například pomocí konkrétních **výstupů**³¹ (plakáty, myšlenkové mapy, doplněné informace do tabulky), testů s výběrem možností a/b/c, doplňovacích cvičení; vhodné je hodnotit postup, proces, dílčí kroky; ideálně používáme formativní hodnocení (vhodné pro všechny!);

³¹ Pojem výstup zde nepoužíváme v kontextu očekávaných výstupů definovaných RVP, ale jako výsledek aktivity, produkt apod.

- **aktivní zapojení žáků do výuky** (skupinová či projektová výuka) je nejlepší způsob, jak se žák může zapojit (do výuky i do kolektivu) – **žák má vlastní úkol, který je schopen zvládnout** a vždy jej prezentuje spolu s ostatními;
- samozřejmostí u těch, kdo neovládají akademický jazyk, by mělo být **vypracování IVP**.

Nezapomeňte!

Empatie a trpělivost je pro žáka i učitele nejúčinnější pomocník. Ani rodilí mluvčí nepřicházejí obvykle do školy s tím, že vědí, co je tiplice, oxymoron nebo rovnoběžka. Ve výuce je třeba **vysvětlovat pojmy**, vytvářet slovníček terminologie.

Co dělat, když...

Nemáte čas vytvářet pracovní listy?

Na stránkách Inkluzivní školy najdete mnoho pracovních listů do konkrétních předmětů, které stačí jen upravit.

Žák má problém s komunikací a zapojováním do výuky?

Dejte mu čas! Pokud ani po delší době nepřichází zlepšení, nebojte se požádat o pomoc školního psychologa nebo poradnu.

Máte dojem, že používané principy na zapojení do výuky nepřinášejí ovoce?

Zkuste se žáka zeptat, co by mu pomohlo.

Jak můžeme výuku více systematizovat?

Timur původem z Mongolska byl v ČR už třetím rokem. Chodil do 7. třídy v menší škole v obci blízko Prahy. Český mluvil hlavně se spolužáky, ve třídě byl i poměrně oblíbený, především mezi kluky, protože chodil na fotbal a byla s ním legrace. Při výuce byl však velmi tichý, mluvil jen výjimečně a jeho psaný projev byl plný pravopisných, gramatických a stylistických chyb. V češtině jako druhém jazyce se systematicky nikdy nevzdělával, ve škole neměl ani žádnou větší podporu. Tedy kromě shovívavého přístupu učitelů, kteří ho nechávali projít na trojky a čtyřky.

Děti jako Timur je ve školách spousta. Naše šetření na 195 oslovených školách ukázalo, že celá pětina žáků ovládá jazyk na komunikativní úrovni, ale akademický zatím neovládají vůbec nebo v nedostatečné míře. Nejčastější podporou (pokud vůbec nějakou měli) jim byla pedagogická intervence jednou týdně. To je velmi málo. Tito žáci potřebují stále systematickou výuku češtiny jako druhého jazyka. Neméně důležitá je pro ně také systematická podpora ve výuce.

- Na začátku kromě jazykové diagnostiky provedeme také **pedagogickou diagnostiku**.
- Na základě zjištění z jazykové a pedagogické diagnostiky si nastavíme **plán podpory**. To, zda půjde o Plán pedagogické podpory, nebo Plán jazykové podpory, bude záviset na zjištění z diagnostiky a možnostech školy vyučovat žáka češtinu jako druhý jazyk (více v kapitole dále). Zároveň děti co nejdříve pošleme na vyšetření do pedagogicko-psychologické poradny, aby dostaly doporučení na IVP.
- V plánu podpory si nadefinujeme **způsoby podpory, cíle ve vzdělávání (ideálně včetně konkrétních výstupů) a také způsoby hodnocení**.
- **Spolupracujeme** se všemi učiteli, kteří žáka vzdělávají, včetně učitele ČDJ, výchovného poradce, případně koordinátora inkluze/žáků s OMJ.
- Vyžadují-li to podmínky (například početná třída, žák je začátečník, další žáci s potřebou podpory ve třídě apod.), usilujeme i o **získání asistenta pedagoga**.

Pedagogická diagnostika

Osvědčilo se nám nechat nově přichozí dítě zhruba týden až čtrnáct dní rozkoukávat. V průběhu této doby chodí normálně do třídy a paní učitelka spolu s asistentkou, která má na starosti žáky s OMJ, a také speciální pedagožkou, jej pozorují a průběžně zjišťují, co mu jde, kde se zapojuje a jak se mu daří navazovat vztahy i orientovat se při výuce. „Povídáme si“ s ním nad knížkami či obrázky, pochopitelně zjišťujeme znalost písma a dovednosti v matematice a čtení. Po tomto období se sejdeme a rozhodneme se, jak podporu žáka nastavíme, na co se zaměříme a kdo do toho bude zapojený a v jaké míře.

Kromě jazykové diagnostiky potřebujeme zjistit o žákovi množství dalších informací, které jsou podstatné pro to, abychom věděli, jak funguje, na co je zvyklý, jaké jsou jeho zájmy a silné a slabé stránky. Pro každého je důležité zažívat úspěch, cítit pokroky a vlastní rozvoj. Proto je zásadní vědět, co dítě baví, co mu jde a na čem můžeme stavět. Na co se víc zaměřit, aby se cítilo úspěšné a neztrácelo motivaci a chuť do života. U někoho je to matematika, u někoho přírodověda, jiný rád čte (což může i nadále v mateřském jazyce!), někdo rád tvoří. A většina ráda hraje hry.

Při pedagogické diagnostice zjišťujeme:

- školní historii v zemi původu, tj. délku školní docházky, školní výsledky včetně vysvědčení a jiných hodnocení (výsledků z olympiád, slovních hodnocení apod.);
- sociální vztahy (k učiteli, ke spolužákům);
- možnosti podpory mimo školu;
- budoucí plány žáka i rodiny;
- znalosti v matematice;
- u pokročilejších žáků porozumění akademickým textům.

Konkrétní tipy včetně formulářů ke stažení najdete na stránkách Inkluzivní školy: <https://www.inkluzivniskola.cz/pedagogicka-diagnostika>.

Nezapomeňte!

Výsledky z pedagogické diagnostiky **sdílíme se všemi učiteli, kteří žáka učí**. Ideální je společná schůzka v průběhu prvního měsíce po příchodu, při níž si společně promluvíme o tom, jak se žák zapojuje, jak se má, co mu/nám pomáhá, v čem se mu daří atd. Společně pak také hledáme nejlepší způsoby podpory napříč veškerou výukou, které jsou brány v potaz i při tvorbě plánu podpory.

Co dělat, když...

Dítě mělo na delší dobu přerušené vzdělání?

Zaměříme se ještě více na jeho podporu. Pokud je propad v dovednostech a znalostech opravdu výrazný (například omezená gramotnost), požádáme o pomoc poradnu. Ideální je podpora asistenta pedagoga (a samozřejmě IVP).

Jak sepsat funkční plán podpory

Když přišla Van do páté třídy, neuměla česky vůbec. Okamžitě po jejím příchodu jsme s výchovnou poradkyní zjišťovali možnosti, jak ji učit, jak ji hodnotit a jestli jí můžeme nějak ulevit od obsahu a cílů výuky, protože bylo jasné, že se na začátku bude učit hlavně mluvit a rozumět základním věcem a že bude mít ve výuce velmi omezené možnosti rozumět a úspěšně se zapojit. V poradně nám bylo řečeno, že máme vypracovat PLPP a rodiče přimět k návštěvě poradny, a poté nám doporučí IVP. Jenomže PLPP neumožňuje větší úpravy obsahů a samozřejmě ani výstupy se nedají měnit. Byly jsme dost bezradné...

Plán pedagogické podpory (PLPP) a individuální vzdělávací plán (IVP) patří mezi podpůrná opatření, která využíváme i při podpoře žáků s OMJ. Situace s plány podpory není po příchodu žáka bez znalosti češtiny úplně optimální, protože PLPP skutečně neumožňuje velké zásahy do organizace výuky i jejího obsahu. Protože situace žáka bez znalosti češtiny v praxi vyžaduje úpravu obsahů i cílů vzdělávání, zvolili jsme cestu **plánu jazykové podpory**, jehož smyslem je pojmenovat si organizaci i cíle výuky češtiny jako druhého jazyka. Jako opora nám slouží zájem dítěte a jeho právo na vzdělání³², stejně jako Zásady a cíle vzdělávání,³³ mezi něž patří mimo jiné *zohledňování vzdělávacích potřeb jednotlivce*. Což je v této situaci přizpůsobení výuky momentálním možnostem žáka a poskytnutí potřebné podpory, aby mohl zažívat úspěch a maximálně rozvíjet své schopnosti a dovednosti. V tomto konkrétním případě se jedná o cíl naučit žáka vyučovací jazyk na komunikativní úrovni.

IVP, PLPP i PJP jsou pro žáky s OMJ specifické v tom, že se zaměřujeme především na postupné osvojování vyučovacího jazyka ve všech předmětech, a tomu přizpůsobujeme obsah všech „kolonek“, které plány obsahují (metody výuky, úpravy obsahu vzdělávání, organizaci výuky atd.).

³² Právo každého dítěte na vzdělání je mimo jiné deklarováno v Úmluvě o právech dítěte.

³³ Podle písm. b) odst. 1 § 2 školského zákona je vzdělávání založeno na zohledňování vzdělávacích potřeb jednotlivce. Školský zákon i Úmluva o právech dítěte jsou nadřazeny vyhláškou č. 27/2016 Sb.

Plány podpory

PJP – jedná se o plán, který využíváme v případě, že na základě jazykové diagnostiky budeme organizovat výuku ČDJ v době běžné výuky, zejména pro žáky s jazykovou úrovní A a B. V plánu si stanovujeme cíle, témata, organizaci a metodologii výuky ČDJ a jazykový rozvoj v dalších předmětech. Pro uvolnění z výuky využíváme ustanovení § 50 školského zákona (na žádost rodiče). Tento plán využijeme hlavně na přechodnou dobu, dokud neobdržíme doporučení od PPP na vzdělávání dle IVP. Máme-li doporučenou výuku ČDJ z PPP, můžeme cíle, témata a metodologii PJP přenést do IVP. PJP tedy může být využit jako příloha či součást IVP, případně i PLPP, pokud ho pro žáka tvoříme.

PLPP – jelikož je tento plán součástí podpory v 1. stupni PO, který neumožňuje úpravy obsahu vzdělávání, ani významné organizační změny (např. výuku ČDJ mimo třídu), využíváme tento plán zejména u žáků, kteří mají jazykovou úroveň C. Tito žáci potřebují především rozvíjet akademický jazyk, pravopis, gramatiku, psaní a čtení v rámci běžné výuky a při hodnocení potřebují jasná kritéria. V PLPP popisujeme v zásadě metodologii, jak s žákem pracujeme, jaké metody a pomůcky využíváme a jak žáka hodnotíme.

IVP – tento plán mají žáci s žádnou nebo nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka na doporučení z PPP v rámci 2. a 3. stupně PO. V IVP si stanovujeme priority vzdělávání, zde tedy především zaměření na rozvoj (akademického) jazyka, metody výuky, úpravy obsahu (např. organizaci výuky ČDJ), způsob zadávání a hodnocení výuky. V podrobném popisu k jednotlivým předmětům si stanovíme reálné cíle vzdělávání s ohledem na zjištěnou jazykovou úroveň žáka. Pokud máme doporučenou i výuku ČDJ, měly by být součástí také cíle v ČDJ, případně použijeme PJP jako přílohu.

Postup při sepisování plánu podpory

- Určíme si osobu odpovědnou za **koordinaci** sepsání plánu podpory. Nejčastěji to bývá třídní učitel, někdy výchovný poradce či koordinátor inkluze. Ideálně by to měl být ten, kdo je na škole odpovědný za inkluzi žáků s OMJ.

- Koordinátor **osloví všechny učitele**, kteří žáka učí, a ti sami rozmyslí metody, úpravy obsahu a cíle vzdělávání, včetně pomůcek a způsobu hodnocení.
- Provedeme **diagnostiku** – jazykovou i pedagogickou.
- Koordinátor tvorby plánu provede **náslech ve třídě**, díky kterému uvidí, jak je žák schopen se zapojovat, jaký je způsob výuky konkrétního učitele a jaké jsou možnosti podpory žáka.
- Důležitý je i **rozhovor** s třídním učitelem nebo asistentem, speciálním pedagogem, učitelem ČDJ či jakoukoli relevantní osobou, která dítě zná a bude s ním pracovat. Smyslem je ještě více konkretizovat cíle a postupy práce.
- Jako podklad pro obsah slouží (tematický) **plán výuky** ve třídě do konce roku.

Samotný plán podpory pak vzniká jako kombinace výsledků diagnostiky (úroveň znalosti češtiny), zohlednění, v jaké třídě dítě je a co se bude učit do konce roku, a přístupu těch, kteří s ním budou pracovat.

Při sepisování plánu je důležité stanovit si **minimum**, které bude žák muset v jednotlivých tématech umět.

Osvědčilo se nám nedělat plán na celý rok. Nedokážeme totiž dobře odhadnout, jak rychle se žák bude jazykově rozvíjet a jak dobře se bude zapojovat. Většinou jsme si cíle stanovovali na měsíc, maximálně dva měsíce dopředu.

TIP: Využití Systému MUP pro stanovení cílů a zaznamenávání pokroku žáka

Ke stanovení cílů a zaznamenávání postupu žáka můžeme využít například tzv. Systém MUP (Mapy učebního pokroku – projekt společnosti SCIO, <https://mup.scio.cz/News/Item/4258?name=-co-jsou-mapy-ucebniho-pokroku>). MUP nám umožní mít dobrý přehled o vzdělávacím pokroku dítěte, který není založený na vzájemném srovnávání. Tento systém lze využít pro hodnocení všech žáků, nebo z něj využít jen část (grafické znázornění – mapy) pro záznam pokroků žáka s OMJ. Všichni tak budou mít přehled, v jaké fázi cesty se žák nachází a kolik mu ještě zbývá k dosažení cíle. Pro sledování pokroku mohou posloužit i portfolia.

Podrobné informace k plánům podpory včetně ukávek najdete na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/plany-podpory>.

Nezapomeňte!

Plán podpory je živý dokument. Aby skutečně fungoval, pravidelně (alespoň jednou za měsíc) ho potřebujeme vyhodnocovat. Pokud je nás zapojeno víc, měli bychom se nad ním scházet.

Co dělat, když...

Nedaří se naplňovat cíle?

Pak je třeba plán podrobit kritické analýze. Jsou cíle reálné? Využilo se nápomocných podpůrných aktivit? Proč ano/ne?

Vidíte, že se žák snaží, ale ani tak úkoly nezvládá?

Je třeba zvýšit míru podpory a cíle adekvátně snížit. Žák zřejmě potřebuje více času.

Hodnocení

Domluvili jsme se ve škole na tom, že při výuce ČDJ si spolu s učiteli vyberu nějaké téma, např. z přírodopisu nebo z češtiny, a to pak naučím všechny děti. A učitelé těchto předmětů je z toho pak vyzkouší nebo si napíšou test. Zkusili jsme si to na několika tématech (ptáci, číslovky, život v lese) a fungovalo to skvěle. Učitelé byli rádi, že mají za co hodnotit, děti zase nadšené, že uměly spoustu věcí a mohly se zapojit, a mě to bavilo.

Hodnocení dětí, které dostatečně neovládají vyučovací jazyk, je pro mnoho učitelů velký oříšek. Největší problém způsobuje potřeba srovnávat výkony všech dětí, které jsou však u dětí s OMJ kvůli jazykové bariéře mnohdy nesrovnatelné. Je tedy dobré hodnotit např. za konkrétní vybraná témata a domluvit se na jejich podpoře i s ostatními (učitelem ČDJ, asistenty apod.), a zejména si stanovovat reálné cíle včetně způsobu jejich ověření.

- ➔ U žáků s OMJ hodnotíme vždy pokrok – nikdy je neporovnáváme s jejich vrstevníky.
- ➔ U cizinců se můžeme opřít i o legislativu³⁴, u žáků s přiznanými PO pak o doporučení z PPP.³⁵

³⁴ Vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, ve své novelizované podobě z roku 2012 stanovuje v odst. 6 § 15, že v případě hodnocení žáků cizinců, kteří plní v České republice povinnou školní docházku, se úroveň znalosti českého jazyka považuje za závažnou souvislost, která ovlivňuje jejich výkon.

- To, za co budeme žáky hodnotit, si promyslíme již při sepisování plánu podpory.
- Žákovi zadáme ideálně na každé téma praktický a zvládnutelný úkol (popis schématu či obrázku, tvorbu plakátu apod.), který pak hodnotíme.
- Můžeme využívat i motivační slovní hodnocení (pozor na to, aby mu žáci rozuměli).

Nezapomeňte!

Žáky musíme na konci školního roku vždy hodnotit na vysvědčení, jinak by museli opakovat ročník.³⁶ Důvodem pro nehodnocení žáka nemůže být neznalost jazyka (a to ani v pololetí). Nehodnocení působí na žáky demotivačně. Řešením je IVP a stanovené cíle vzdělávání.

Co dělat, když...

Nevíte, jak znalosti ověřit, protože se vše odehrává v cizím jazyce?
Domluvte se s učitelem ČDJ/speciálním pedagogem a společně vymyslete řešení.

Příklad dobré praxe

„Jako koordinátorka inkluze při spolupráci s učiteli razím **pravidlo, že u žáků s OMJ hodnotíme pouze to, co jsme je sami učili**, co jsme jim sami zadali a dostatečně procvičili (zafixovali, dali čas na zažití). A to u všech předmětů. Tedy že nehodnotíme to, co jen předpokládáme, že by měli umět.“ (Lucie Sichingerová, Masarykova základní škola Plzeň)

³⁵ V příloze vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, se v části hodnocení ve 2. a 3. stupni PO uvádí, že hodnocení vychází ze zjištěných specifík žáka (např. neznalosti vyučovacího jazyka). Nastavují se taková kritéria hodnocení, která žákovi umožní dosahovat osobního pokroku.

³⁶ Podle odst. 1 § 52 školského zákona do vyššího ročníku postoupí žák, který na konci druhého pololetí prospěl ze všech povinných předmětů stanovených školním vzdělávacím programem s výjimkou předmětů výchovného zaměření stanovených rámcovým vzdělávacím programem a předmětů, z nichž byl uvolněn, pokud mu ze závažných zdravotních důvodů nebylo povoleno opakování ročníku.

12 principů pro systematické a úspěšné zapojení žáků s OMJ

Učit systematicky děti s OMJ pro mě byla celkem výzva. Člověk musí hodně zvažovat, co je důležité a co už je navíc. Naučilo mě to jít k podstatě tématu, nerozebírat věci obšírně a neodbíhat od nich (k čemuž jsem měla tendenci). V každém tématu je totiž spousta zajímavých věcí a souvislostí! Ty ale ze začátku žáci nepotřebují, naopak je matou a odvádějí pozornost. Žáci potřebují totiž hlavně pochopit, o čem téma je, vzpomenout si, co už o něm sami vědí, naučit se postupně slovní zásobu a fráze, které se tam vyskytují, a ideálně si spolu s ostatními upevnit nové informace, které se naučí jednoduše shrnout. Ulevilo se mi ve chvíli, kdy jsem si uvědomila, že nejjednodušší cesta je zapojení skupinové či párové výuky, při které žáci společně řeší různé úkoly nebo čtou jednoduché texty, které shrnou pro ostatní. Hodně práce za mě tak udělají spolužáci. Já jen musím dobře promyslet úkoly, připravit texty, vymyslet, jak vysvětlit slovní zásobu, a podívat se, jaké se v daném tématu používají fráze.

V následujícím výčtu principů shrnujeme naše zkušenosti, ale také inspiraci převzatou ze zahraničí. Některé jsme již zmínili v doporučeních dříve, zde je pro přehled uvádíme všechny.

1. Jazyk záměrně učíme ve všech předmětech

Každý vyučovací předmět má specifickou slovní zásobu a používá vlastní jazykové prostředky. Jedná se o tzv. akademický jazyk. Ten učíme postupně všechny žáky, aby porozuměli obsahu výuky a dokázali se o něm vyjadřovat. U žáků s OMJ se však nezaměřujeme pouze na terminologii, ale předvídáme všechna slova a fráze, která by pro žáky mohla být nová. Více o tomto principu viz <https://www.inkluzivniskola.cz/propojeni-vyuky-obsahu-jazyka>.

2. Stavíme na tom, co žáci již umí

Žáci s OMJ nepřicházejí bez předchozích znalostí a dovedností. Těch si pravděpodobně ve svém mateřském jazyce osvojili ve škole i doma obrovské množství a na tyto dovednosti je důležité navazovat. Žáci díky tomu snáze pochopí, o čem se budeme učit. Tím jim umožníme zařazovat si nový obsah a jazyk do kontextu. Vhodné je využít zkušenosti a znalosti z jejich prostředí a kultury k jejich aktivaci, povzbuzení a k obohacení ostatních. Více o tomto principu viz <https://www.inkluzivniskola.cz/aktivace-predchozich-zkusenosti-znalosti>.

3. Jako zdroj pro učení využíváme mateřský jazyk

Pro učení složitější látky je vhodné využívat výuku v mateřském jazyce. Ačkoli je v českých školách na rozdíl od zahraničí spíše výjimkou, aby byl k dispozici pedagog, který může pomoci s vysvětlením látky v mateřském jazyce, i tak můžeme žákům tuto zkušenost zprostředkovat. Pokud máme ve třídě více žáků se stejným jazykem, mohou si v pochopení pomoci navzájem. Žáci mohou mít k dispozici také výukové materiály a online zdroje v mateřském jazyce (Wikipedie, učebnice a encyklopedie v mateřském jazyce apod.).

Více o významu mateřského jazyka viz

<https://www.inkluzivniskola.cz/dulezitost-materskeho-jazyka>.

4. Vizualizujeme a jsme názorní

„Ukázat žákům, co mají dělat, je často to jediné, co potřebují, aby úkol zvládli.“

Více o vizuální podpoře a názornosti viz

<https://www.inkluzivniskola.cz/graficka-vizualizace-obsahu>.

5. Pomáháme si skupinovou prací

Aktivní zapojení do výuky je důležité pro učení samotné, ale i pro osvojování jazyka, který žáci v menší skupině mohou používat v bezpečném prostoru a slyší jej v mnoha podobách. Mohou se zároveň doptat ostatních.

Více o zapojení skupinové práce viz

<https://www.inkluzivniskola.cz/prostor-pro-komunikaci>.

6. Ujistíme se, že jsou žáci schopni se zapojit

Je důležité, aby žáci věděli, co se od nich očekává, jak mají provést konkrétní cvičení a jakých cílů mají dosáhnout. Učení je mnohem smysluplnější a motivující, pokud žáci rozumí, co se budou učit. Pokud žák nerozumí instrukci či obsahu výuky, měl by mít možnost dát to (i nenápadně) najevo. Po zadání práce je dobré si porozumění u každého žáka ověřit. Nestací ovšem otázka: *Rozumíš?* Dítě se totiž často stydí říct, že ne. Lepší je společně udělat pár kroků.

7. Máme vysoká očekávání

Je důležité dávat žákům akademické a jazykové úkoly odpovídající jejich potenciálu, a to i v případě, že jejich jazyk na to není ještě dostatečně rozvinutý. Existuje totiž souvislost mezi očekávaním učitele a žakovým učením. Žák může ztratit motivaci, pokud

jsou úkoly a výukový obsah příliš jednoduché. To je také jeden z důvodů, proč bychom žáky neměli posílat na výuku do nižších ročníků. Přílišné zjednodušení výuky může také zapříčinit, že se žáci jazykově nerozvíjejí na akademické úrovni.

Pro rozvoj jazyka i obsahu je velmi důležité **dát žákům prostor se o tématu vyjadřovat**. Čím vyšší nároky na vyjádření budeme mít, tím více se budou jazykově rozvíjet. Ukazuje se, že žáci se nejvíce jazykově rozvíjejí, pokud jsou sami nuceni jazyk aktivně používat. Více o tomto principu viz <https://www.inkluzivniskola.cz/prostor-pro-produkci-jazykovych-dovednosti>.

8. **Pojpujeme mluvené a psané aktivity**

Když se učíme psát v mateřském jazyce, umíme už výborně mluvit a bez problémů rozumíme téměř všemu. Tuto výhodu ovšem žáci s OMJ postrádají. Když mají něco napsat nebo přečíst, často nemají v daném tématu rozvinutý mluvený jazyk (neznají slovíčka ani fráze). Před psaním nebo čtením je tedy důležité využívat různé aktivity na rozmluvení, které žákům pomohou se do jazyka „dostat“. Může to být například diskuze nad obrázkem, videem, pokusem nebo jen prostou otázkou. Žáci si budou nejprve psát poznámky, ty prezentovat ostatním, a teprve poté utvářet složitější texty. Proces kontinuálního učení se jazyka a obsahu (jak se tento princip odborně nazývá) jsme popsali v publikaci *Jak jsme organizovali přípravný kurz* (2018), která je k dispozici na stránkách https://www.meta-ops.cz/sites/default/files/meta_jak_jsme_organizovali_prip_ravny_kurz.pdf.

9. **Pokroky žáka pravidelně kontrolujeme a hodnotíme**

Ptáme se, čemu žák rozuměl, co mu pomohlo, v čem měl problém. Ideální nástroj jsou žákovská portfolia; když žák vidí, co už všechno zvládl, působí to motivačně. Můžeme si vést záznamové archy, psát učitelský deník apod. Součástí kontroly pokroku by mělo být sebehodnocení žáků a také formativní zpětná vazba od učitele. Při evaluaci můžeme zaměřovat pozornost i na učební strategie, které žák používá při různých příležitostech, a ty, které naopak může více rozvíjet.

10. **Žákům dáváme možnost k „předučení“, kdykoli je to možné**

Když máte v plánu číst příští týden článek, ukázkou z knihy apod., dejte žákům s OMJ text již teď. Pokud budete zítra sledovat video k výuce, pošlete odkaz žákovi již dnes. Jakmile žáci mají možnost

se připravit předem, zvyšuje to významně jejich porozumění a zapojení v hodinách. Pokud měli čas se na materiály podívat předem, budou se v hodinách cítit mnohem lépe a jistěji. Toto však není možné se všemi tématy a materiály – je třeba dávat pozor, aby žáci nebyli přetíženi.

11. Žáky zapojujeme do výukových i společenských aktivit

Je nesmírně důležité, aby všichni žáci bez ohledu na svůj mateřský jazyk byli schopni se zapojit do aktivit ve třídě i ve škole. Jde o zásadní věc zejména pro psychickou pohodu žáků, ale i pro výukové cíle a jazykový rozvoj. Například je důležité, aby se žáci, kteří se teprve učí jazyk na komunikativní úrovni, mohli zapojit do exkurzí, výletů či sportovních aktivit.

12. Děti nenecháváme mluvit za celou jejich kulturu či zemi původu

Děti mají svůj unikátní příběh a zkušenosti. Je ovšem třeba mít na paměti, že podobně jako ani v Česku nežijí všichni stejně, ani ony nejsou reprezentanty své země původu. Pro výuku mohou však být zajímavé jejich přímé zkušenosti. Pokud plánujeme téma, které se přímo týká země jejich původu, nebo má souvislost s jejich kulturou, nejprve si s nimi promluvíme, zda se chtějí aktivně zapojit. Některé děti to ocení, zatímco jiné právě naopak a ty by měly mít možnost toto s díky odmítnout. Můžeme se o tom také poradit s učitelem ČDJ či asistentem, který dítě dobře zná. Více o principech a doporučeních, jak zapojovat žáky s OMJ do výuky, najdete na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/principy-prace-s-zaky-na-ZS-SS>.

Nezapomeňte!

Nejste na to sami. S kolegy se můžete domluvit na sdílení výukových materiálů a tipů do hodin, které se osvědčily. Víc hlav víc ví a šetříte tím energii.

Co dělat, když...

Máte ve třídě spousty dětí, které potřebují podporu, a vy to už přestáváte zvládat?

Vyzvěte vedení školy k zajištění asistenta pedagoga.

Docházejí vám nápady a začínáte být vyhořelí?

Obraťte se na učitele ČDJ – má spoustu materiálů do výuky, knížek a vychytávek; stejně tak i speciální pedagog či výchovný poradce.

Ani to nepomohlo?

Zavolejte nám do METY. Můžeme vám nabídnout individuální podporu.

Další podpůrná opatření

Na základě doporučení podpůrných opatření z pedagogicko-psychologické poradny může mít žák navíc:

- Až 2 hodiny **pedagogické intervence** týdně (v případě potřeby je možné využít 1 hodinu týdně pro práci se třídou). Pedagogická intervence je určena primárně na podporu přípravy na školu, tj. měla by plnit roli doučování, dovysvětlení učiva, pomoci s domácími úkoly, případně přípravy slovní zásoby na další hodinu. Lze ji využít i k rozvoji adaptivních a sociálních dovedností.
- Až 2 hodiny týdně pro **speciálně pedagogickou péči** poskytovanou speciálním pedagogem nebo psychologem školy ve formě reedukačních skupin. Speciálně pedagogická péče je zaměřena podle specifik obtíží žáka, je určena pouze pro žáky s OMJ s projevy poruch učení, případně poruch pozornosti, a od toho se odvíjí i její náplň.
- Služby **asistenta pedagoga**.
- Podporu, již poskytuje školní psycholog nebo **speciální školní pedagog** v rozsahu polovičního úvazku (v rámci služby pro žáka a školu).

Z projektů je rovněž možné nabídnout dětem i doučování jako prevenci školní neúspěšnosti. Osvědčily se čtenářské kluby, ale i široká paleta volnočasových aktivit.

Přílohy

Příprava a výuka žáků s OMJ – checklist – s. 139

Vzory IVP, PLPP – s. 129 a 134

Přehled podpůrných opatření – s. 149

Přijímání na střední školy pro žáky s OMJ – s. 118

Řekly o publikaci:

Publikace podává souhrnné informace, rady, tipy a zkušenosti v oblasti problematiky začleňování žáků s OMJ na základních školách. Oceňuji především konkrétní kazuistiky žáků a konkrétní postupy pedagoga či celého týmu. Souhlasně jsem kývala hlavou především při čtení kapitol 5 až 7, kde se popisují témata, jimiž se sama ve své praxi zabývám. Dosud jsem se s tak komplexním „návodem» nesetkala.

Lucie Sichingerová

koordinátorka inkluze

Masarykova základní škola Plzeň

Průvodce doporučuji všem, kteří vzdělávají žáky s odlišným mateřským jazykem na základní škole. Popisuje problematiku v celé její šíři a komplexnosti. Čtenář získá praktické informace od zápisu žáka do školy, komunikace s rodinou a integrace do třídního kolektivu, přes výuku češtiny jako druhého jazyka a hodnocení, po možnosti financování a legislativní rámec. Ucelené, praktické, návodné.

Alice Kourkzi

garantka vzdělávání dětí a žáků s OMJ

Národní ústav pro vzdělávání

8. Přílohy

Příloha ke kapitole č. 3

Fungují takové mechanismy i ve vaší škole?

Nástroj k sebehodnocení školy

Máme určenou osobu odpovídající za přijímání žáka a jeho začleňování do školy.

ano ☐ **spíše ano** ☐ **spíše ne** ☐ **ne** ☐

Žáky s OMJ přijímáme na základě platné legislativy v souladu s principy rovného přístupu ke vzdělávání (tzn. neklademe přijetí žáka žádné další podmínky, jako např. znalost jazyka, typ pobytu, předchozí vzdělání apod.).

ano ☐ **spíše ano** ☐ **spíše ne** ☐ **ne** ☐

Zařazujeme žáka vždy na základě věku a absolvovaných ročníků. Maximálně je žák zařazen o jeden ročník níže (v případě přerušného vzdělání, blížícího se přechodu na SŠ apod.).

ano ☐ **spíše ano** ☐ **spíše ne** ☐ **ne** ☐

Víme, jak získat potřebné informace od rodičů, případně máme připravené formuláře v jejich jazyce.

ano ☐ **spíše ano** ☐ **spíše ne** ☐ **ne** ☐

Pro komunikaci s rodiči využíváme tlumočníky. Důležité informace pro rodiče překládáme. Máme kontakty na organizace, které tlumočení a překlady zajišťují.

ano ☐ **spíše ano** ☐ **spíše ne** ☐ **ne** ☐

Předáváme rodičům důležité informace o škole (harmonogram školního roku, pravidla školy, družiny aj.) a o českém vzdělávacím systému písemně ve srozumitelné podobě (máme je k dispozici v různých jazycích, případně víme, kde je najít).

ano ☐ **spíše ano** ☐ **spíše ne** ☐ **ne** ☐

Na škole máme prodiskutovaný a vypracovaný systém podpory žáků s OMJ s uvedením jednotlivých opatření, o kterých víme, kdy a jakým způsobem použít.

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ ne ☐

Systém podpory žáků s OMJ máme na škole zapracovaný v ŠVP, příp. v dalších interních materiálech.

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ ne ☐

Za vytvoření individuálního vzdělávacího plánu (IVP), plánu pedagogické podpory (PLPP) pro žáky s OMJ zodpovídá konkrétní (třídní) učitel, na jeho tvorbě se případně podílí i další učitelé, kteří žáka učí.

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ ne ☐

Máme pro žáky s OMJ zajištěnou výuku češtiny jako druhého jazyka (ČDJ) v dostatečném rozsahu s ohledem na jazykovou úroveň. Zároveň jsme rodičům předali informace o možnostech výuky ČDJ mimo školu.

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ ne ☐

Učitel, který má výuku ČDJ na starosti, má s výukou ČDJ zkušenosti a/nebo vzdělání v oboru. Je vybavený potřebnými výukovými materiály (učebnice češtiny pro cizince, pracovní listy, slovníky apod.)

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ ne ☐

Připravili jsme pro žáka pomůcky:

- pro lepší orientaci ve škole (komunikační kartičky, plán budovy školy atp.)
- do výuky ČDJ (učebnice, pracovní listy apod.)
- do běžné výuky (pracovní listy, slovní zásoba, základní pokyny apod.)

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ ne ☐

Každý učitel ví, jak zapojit žáka s OMJ do výuky jednotlivých předmětů. Zaměřuje se na práci se slovní zásobou, komunikaci v hodině a samostatnou práci rozvíjející žákovy dovednosti v daném tématu.

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ ne ☐

Učitel, který má ve třídě žáka s OMJ, si pro každé téma stanovuje kromě cílů obsahových také jazykové a ví, jak jich se žákem dosáhnout.

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ ne ☐

V každém tématu má žák samostatný pracovní list či jiný výukový materiál, který mu umožňuje zapojení do výuky. Výukové materiály jsou součástí portfolia žáka a sledujeme díky nim i žákovy pokroky.

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ ne ☐

Pro podporu žáků využíváme případně i asistenty pedagoga. Podpora asistentem směřuje k postupnému osamostatňování žáka a jeho zapojení do běžné výuky (nepřevažuje tedy samostatná práce mimo třídu). Učitel s AP pravidelně vyhodnocují pokroky žáka.

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ ne ☐

Učitelé se tématu podpory a vzdělávání žáků s OMJ pravidelně věnují na pravidelných metodických poradách i v rámci DVPP.

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ ne ☐

Pedagogové školy přistupují k žákům s OMJ i jejich rodinným příslušníkům bez předsudků. Všichni pedagogové respektují kulturní a jazykové odlišnosti žáků. Tento postoj zprostředkovávají také ostatním žákům, případně i jejich rodičům.

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ ne ☐

Umíme pracovat s odlišností v rámci třídy a podporujeme děti v přijetí žáků s OMJ, pracujeme na soudržnosti kolektivu. V případě potřeby využíváme programy proti šikaně, diskriminaci aj. (případně víme, kam se obracet o pomoc).

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ ne ☐

Máme navázanu spolupráci s dalšími subjekty působícími v oblasti podpory vzdělávání žáků s OMJ (neziskové organizace – NNO, Centra na podporu integrace cizinců – CPIC, odbory státní a sociální podpory, odbory školství, ČŠI aj.)

ano ☐ spíše ano ☐ spíše ne ☐ ne ☐

Jednotlivé kroky v procesu začleňování žáka s OMJ: Checklist

-
- ☐ Zjistili jsme potřebné informace od rodičů i žáka (např. vzdělávací historie, rodinné zázemí, jak s rodinou a dítětem komunikovat aj.) Předali jsme žákovi a jeho rodičům písemně (ideálně v mateřštině) potřebné informace o škole a českém vzdělávacím systému.
-
- ☐ Pokud jsme přijali dítě bez znalosti nebo s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka, požádali jsme o finanční prostředky na výuku ČDJ v rámci rozvojového programu MŠMT, případně jsme upozornili rodiče na potřebu zahájení komunikace se ŠPZ kvůli doporučení podpůrných opatření. Zároveň uplatňujeme podporu v prvním stupni podpůrných opatření (viz novela ŠZ).
-
- ☐ S rodiči jsme podepsali příslušné dokumenty ke vzdělávání žáků s OMJ a ověřili jsme si, že jim dostatečně porozuměli.
-
- ☐ Pravidelně informujeme rodiče o prospěchu žáka, jeho chování, způsobu podpory a celkovém zapojení do chodu školy/vzdělávacího procesu.
-
- ☐ Předali jsme rodičům informace o volnočasových aktivitách na škole i mimo školu a o jejich důležitosti pro přirozenou integraci a neformální výuku jazyka.
-
- ☐ Informovali jsme kolegy o příchodu nového žáka.
-
- ☐ Informovali jsme spolužáky o příchodu nového žáka. Společně jsme nastavili způsoby podpory začlenění nového žáka do kolektivu a organizace školy. Spolužáci znají a chápou svou důležitou roli.
-
- ☐ Určili jsme **patrony** a nový žák ví, na koho se může v případě potřeby pomoci obrátit.
-
- ☐ Provedli jsme **jazykovou diagnostiku** žáka.
-

-
- ☐ Žákovi jsme zajistili výuku ČDJ v dostatečném rozsahu (v začátcích minimálně 5 hod. týdně), ideálně v době dopolední výuky (např. místo ČJL, příp. naukových předmětů).
-
- ☐ Pro vzdělávání žáků s OMJ máme dostatečné metodické vedení a podporu v rámci školy, příp. víme, kam se obrátit.
-
- ☐ Vytvořili jsme PLPP nebo IVP (podle stupně doporučení ze ŠPZ) pro žáka s OMJ a zapojujeme ho do výuky. Pro jazykové plánování máme nastavenou přílohu IVP (PLPP) nebo si s žákem vedeme portfolio.
-
- ☐ Sledujeme pokroky žáka a společně s žákem je hodnotíme.
-
- ☐ Reflektujeme žákovo začleňování do třídy, sledujeme jeho postavení ve třídě, chování o přestávkách, v družině apod.
-
- ☐ Pravidelně monitorujeme docházku žáka a ihned reagujeme na případné časté absence.
-

Užitečné odkazy pro efektivní inkluzi žáka s OMJ:

Přijetí do ZŠ a platná legislativa:

<http://www.inkluzivniskola.cz/nove-prichozi/ceska-legislativa-v-oblasti-vzdelavani-cizincu>.

Zařazení do ročníku:

<http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/zarazeni-do-rocniku>.

Důležité informace pro rodiče o škole a českém vzdělávacím systému, různé jazykové verze:

<http://www.inkluzivniskola.cz/informace-pro-rodice-jazykove-verze>.

Jazyková diagnostika žáků s OMJ:

<https://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jazyk-komunikace/jazykova-diagnostika>

PLPP, IVP, PJP pro žáka s OMJ:

<http://www.inkluzivniskola.cz/plany-podpory>.

Principy práce ve výuce pro zapojení žáků s OMJ:

<http://www.inkluzivniskola.cz/principy-prace-s-zaky-na-ZS-SS>.

Výuka ČDJ (materiály, tipy, pracovní listy, hry a aktivity):

<http://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jazyk-komunikace/vyuka-cjdj-materialy-tipy>.

Učebnice, užitečné online odkazy pro výuku ČDJ:

<https://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jazyk-komunikace/ucebnice-online-odkazy>.

Materiály k výuce v ostatních předmětech:

<http://www.inkluzivniskola.cz/materialy-tipy-do-vyuky>.

Odkazy na další subjekty, které působí v oblasti podpory vzdělávání žáků s OMJ (neziskové organizace – NNO, Centra na podporu integrace cizinců – CPIC, odbory státní a sociální podpory, odbory školství, ČŠI aj.):
<http://www.inkluzivniskola.cz/content/kontakty>.

Formulář k vytištění najdete na stránkách

<https://www.inkluzivniskola.cz/checklist-audit-pro-skoly>.

CHECKLIST PŘIJETÍ DO ŠKOLY

Příloha ke kapitole č. 4

Checklist můžete použít jako průvodce při přijímacím pohovoru. Potřebné kroky jsou seřazeny chronologicky a obsahují odkazy na konkrétní formuláře, které jsou dvojazyčně k dispozici ve 12 jazycích na <https://www.inkluzivniskola.cz/informace-pro-rodice-jazykove-verze>. Formuláře můžete využít pro komunikaci s rodiči.

A. Před schůzkou s rodiči

Následující formuláře naleznete vždy u konkrétního jazyka v části **Přijetí do školy, pozvánky, informace pro školy:**

-
- ☐ předáme nebo pošleme formulář č. 1 **Přijetí žáka do školy**, jehož součástí jsou i informace o zařazení do ročníku a třídním učiteli;
-
- ☐ pozveme rodiče písemně na schůzku, s konkrétním datem, místem schůzky a kontaktem na osobu, s níž je možné termín schůzky konzultovat – využijeme formulář č. 2 **Pozvání rodičů do školy na schůzku a žádost o tlumočníka**;
-
- ☐ potřebujeme-li zajistit tlumočníka na schůzce, využijeme příslušnou část formuláře č. 2;
-
- ☐ před schůzkou informujeme rodiče o nutnosti donést potřebné doklady – k tomu můžeme použít formulář č. 3 **Žádost o doklady a doložení předchozího vzdělávání**;
-
- ☐ jako přípravu na okruhy informací o dítěti potřebných pro školu předáme formulář č. 4 **Tipy, na co se zeptat rodičů**; tyto informace pak na schůzce upřesníme za přítomnosti tlumočníka;
-
- ☐ pro výměnu potřebných kontaktů použijeme formulář č. 5 **Kontakty na školu a na rodiče žáka**, do kterého stačí doplnit konkrétní údaje školy.
-

B. Schůzka s rodiči

Následující formuláře naleznete vždy u konkrétního jazyka v části
Praktické informace pro rodiče:

-
- ☐ na schůzce informujeme rodiče o fungování školy v ČR, k čemuž můžeme využít následující formuláře, do kterých stačí doplnit konkrétní údaje o škole:
 - č. 6 **Vzdělávací systém v ČR;**
 - č. 7 **Harmonogram školního roku;**
 - č. 8 **Výuka a rozvrh hodin + seznam předmětových zkratk;**
 - č. 9 **Klasifikace žáků;**
 - č. 10 **Přehled práv a povinností žáků a rodičů;**
-
- ☐ předáme rodičům také informace o možnostech podpory jejich dítěte ve škole, s využitím formuláře č. 11 **Možnosti podpory žáků s OMJ při vzdělávání;**
-
- ☐ domluvíme s rodiči možnosti domácí přípravy, vyjasníme, co se od žáků a rodiny očekává – k tomu můžeme použít formulář č. 12 **Domácí příprava;**
-
- ☐ sdělíme praktické informace související s oblékáním a přezouváním žáků, se stravováním v české škole, se zajišťováním učebnic a pomůcek apod. – formulář č. 13 **Praktické informace;**
-
- ☐ informujeme předem o platbách souvisejících se vzděláváním a chodem školy, s využitím formuláře č. 14 **Platby ve škole (akce, třídní fond, pomůcky aj.),** který se nám může hodit opakovaně i v průběhu celého školního roku;
-
- ☐ pro informace o školní družině, jejím základním chodu a provozních záležitostech využijeme formulář č. 15 **Základní informace o chodu školní družiny;**
-
- ☐ informujeme o možnosti stravování ve školní jídelně, chodu jídelny a dalších organizačních záležitostech s využitím formuláře č. 16 **Základní informace o chodu školní jídelny.**
-

Příloha ke kapitole č. 7

Připravili jsme pro Vás přehled zásadních témat vztahujících se k přijímacímu řízení pro žáky s OMJ na SŠ. Původní text jsme posílali jako newsletter do škol. Přihlásit se k odběru newsletterů se můžete na našich stránkách www.meta-ops.cz nebo www.inkluzivniskola.cz.

Jak předat rodičům informace k přijímacímu řízení v ČR, když nerozumí dobře česky?

Je důležité rodiče dostatečně informovat o tom, jak vypadá přijímací řízení, kdy se odevzdávají přihlášky ke studiu nebo kdy se konají jednotné přijímací zkoušky a jak vypadají. Rodiče z jiného kulturního prostředí nemusejí dostatečně znát český školský systém a informace o přijímacím řízení pro ně mohou být nesrozumitelné, zvláště pokud nerozumí dobře česky. Pro komunikaci školy s rodiči jsme připravili různé dopisy a formuláře v několika jazykových mutacích, které jsou zdarma ke stažení. Pro potřeby informování rodičů o přijímacím řízení a studiu na SŠ můžete využít formulář Studium na SŠ – jazykové verze, který najdete na stránkách https://www.inkluzivniskola.cz/studium_ss_jazykove_verze. Obecné informace k přijímacímu řízení na SŠ najdete na stránkách: <https://www.inkluzivniskola.cz/prijimaci-riteni-na-ss>.

Mají žáci s nedostatečnou znalostí vyučovacích jazyka nějaké úlevy?

Žáci, kteří dokončili základní školu v zahraničí, mohou mít na základě žádosti prominutou jednotnou zkoušku z českého jazyka, znalost českého jazyka pak ředitel ověří pohovorem. Pro ostatní žáky s odlišným mateřským jazykem je možné získat úlevy (delší čas či překladový slovník) jen na základě vyšetření a doporučení pedagogicko-psychologické poradny. Více o možnostech uzpůsobení přijímacích zkoušek pro žáky s OMJ najdete na stránkách: <https://www.inkluzivniskola.cz/prijimacky-pro-zomj>.

Jaké doklady o předchozím vzdělání musejí uchazeči o studium střední škole doložit?

Ve většině případů dokládají splnění 9 let povinné školní docházky, a to předložením dvou posledních vysvědčení dokládajících docházku do školy po dobu devíti let.

Osvědčení o uznání rovnocennosti nebo rozhodnutí o uznání platnosti (= nostrifikaci) dokládají pouze ti uchazeči, kteří ukončili základní vzdělání za méně než 9 let (např. kvůli odlišnému systému školství nebo v případě nadaných žáků). Více informací najdete na stránkách: <https://www.inkluzivniskola.cz/doklady-o-predchozim-vzdelani-pri-prijimani-na-ss>.

Jak připravit žáky s OMJ k didaktickému testu z češtiny?

Žáci s OMJ potřebují hlavně porozumět zadání, které je psané specifickým stylem. K tomu může posloužit materiál DT (didaktický test) – Na co se mě vlastně ptají?, kde se pracuje s porozuměním zadání. Pro ověření, jak rozumí žáci zadání, můžete použít materiál DT – Cvičení (Na co se mě vlastně ptají?). Oba materiály najdete na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/priprava-k-prijimackam-cjl>.

Se zadáním je také dobré učit žáky strategii vyplňování testu (např. nečíst hned celý úryvek – nejprve přečíst zadání a vyhodnotit, zda je nutné číst celý text, či jen jeho část), zapisování do záznamového archu, případně v jakých případech a jak použít efektivně překladový slovník (pokud jej má k dispozici). Stejně jako všechny ostatní žáky je však potřeba i ty s OMJ připravovat postupným procvičováním. Čím více testů si žáci vyzkouší, tím lépe. Více tipů najdete na stránkách: <https://www.inkluzivniskola.cz/priprava-k-prijimackam-cjl>.

Vytváříte materiály k přípravě žáků s OMJ na přijímací zkoušky z ČJL a rádi byste se o ně podělili? Chtěli byste spolupracovat na tvorbě takových materiálů? Napište na e-mail: jiroutova@meta-ops.cz.

Co když se žák v 1. kole nedostane na školu, kterou si vybral?

To je samozřejmě nemilé, ale není třeba panikařit. Mnoho středních škol vypisuje druhá a další kola přijímacího řízení. Kritéria pro přijetí v těchto kolech jsou v pravomoci ředitele školy, který může (ale nemusí) zohledňovat výsledky z jednotných testů z M a ČJL.

Krajské úřady zveřejňují přehled SŠ s údaji o počtu volných míst v jednotlivých oborech vzdělání a formách vzdělávání pro druhé, resp. každé další kolo přijímacího řízení. V Praze mohou uchazečům pomoci s výběrem vhodné střední školy nejen v dalších kolech přijímacího řízení sociální pracovníci společnosti META.

Nebylo by lepší, aby se tito žáci nejdřív naučili jazyk a až potom nastoupili na střední školu?

Bylo, zatím ale v systému neexistuje kurz, který by je jazykově připravil na studium na SŠ. META v současnosti pilotuje čtvrtý ročník ročního přípravného kurzu pro budoucí středoškoláky, kteří do ČR přišli bez znalosti češtiny. Přečtěte si, jak takový kurz vypadá na stránkách <https://www.inkluzivniskola.cz/rocní-přípravný-kurz-ke-studiu-na-ss>. V tuto chvíli jde o projekt zahraničního donora. V budoucnosti chceme tento nástroj dostat do systému českého školství, jde o jeden z našich strategických cílů, které prosazujeme.

Studenty s nedostatečnou znalostí češtiny už na střední škole máme, co s nimi dál?

Důležitá je podpora během celého studia, aby je úspěšně zakončili maturitní zkouškou. Všechny důležité informace k podpoře studentů s odlišným mateřským jazykem na SŠ najdete na portále Inkluzivní školy v sekci Střední škola zde: <https://www.inkluzivniskola.cz/stredni-skola>. Inspirujte se také již vytvořenými výukovými materiály do různých předmětů. Pokud si s něčím nevíte rady, můžete nás s dotazem kontaktovat.

Studentům s OMJ výrazně pomáhají individuální či skupinová doučování, kde je možné reagovat přímo na jejich konkrétní potřeby ve škole (a to nejen v českém jazyce). V Praze zajišťují doučování kromě dalších aktivit organizace META, Nová škola nebo InBáze. O možnostech doučování či kurzů češtiny v dalších regionech mohou informovat také místní Centra na podporu integrace cizinců nebo krajsí koordinátoři v krajských centrech podpory NIDV.

Příloha ke kapitole č. 6

Jméno a příjmení žáka: Minh

Věk žáka: 14 let

Ročník: 7. A

Třídní učitel: x x x

Jazykové znalosti žáka: Vietnamština, čeština – začátečník

Důvod sestavení PJP: Znalost ČJ úroveň 0

Datum vyhotovení: 15. 9. 2018

Vyhodnocení PJP plánováno ke dni: 15. 12. 2018

Pedagogická diagnostika

Minh nastoupil do 7. třídy. Nemluví česky, úroveň A0. Rodina spolupracuje minimálně, rodiče česky mluví velmi špatně. Minh má ve škole jednu hodinu češtiny týdně, formou doučování v odpoledních hodinách, ale téměř nepostupuje vpřed. Mimo školu už žádné doučování češtiny ani jiného předmětu nemá. Při výuce jeví známky stresu, uniká do pasivity, přestává se snažit. Zdá se, že rozumí nejběžnějším pokynům typu: čti, piš, otevři si učebnici apod., ale neovládá českou formu latinky, nedokáže psát podle poslechu. Při matematice a angličtině pracuje dobře. Při většině předmětů není schopen i při nejlepších snaze učitelů nic pochytit.

Osobnost: milý, usměvavý, ústupný, pasivní, snadno se unaví, s velmi úzkým rozhledem, zatím nevíme, jaké má zájmy; zajímá se o Manga, pookřeje, když se promluví o Vietnamu; nemá žádné kroužky, hraje na počítači, obkresluje komiksy; kontakt s lidmi má rád, v kolektivu je přijímán, emočně reaguje přiměřeně.

Jazyková diagnostika

Výslovnost: Nevyslovuje správně „č“, vyslovuje jako „s“, nerozlišuje J/Ď, Č/Ť.

Pokyny: Rozumí pokynům: ukaž, přečti, napiš, na konci věty/řádku, Jaký je rozdíl?, stejný, jiný.

Slovní zásoba: Ovládá pouze konkrétní pojmy, abstraktní nezná ani pasivně, nemá osvojený systém nadřazených pojmů, postrádá slovní zásobu pro vyjádření pocitů.

Gramatika: Určí slovesa a podstatná jména, která zná. Pokud nezná, nedokáže poznat. Skloňování slabé, časování slabé, nepoužívá minulý, budoucí čas; podmiňovací způsob nechápe.

Cíle vzdělávání v ČDJ

Dlouhodobý cíl: Rozvíjet slovní zásobu v oblastech, které si dokáže představit, zaměřit se na slovesa, časování, tvorbu minulého a budoucího času; nácvik výslovnosti – pokud možno s logopedem; dítě se rozmluví a rozeptí, alespoň v několika oblastech, kterým bude rozumět – některá slovíčka z naukových předmětů, gramatika češtiny pro cizince.

Krátkodobé cíle: 3 měsíce

Plán na září, říjen, listopad, prosinec (cca 6-8 týdně ČDJ)

Cíle dle vzdělávacího obsahu na <https://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jako-druhy-jazyk/vzdelavaci-obsah-cdj>.

Chlapec zvládne několik tematických okruhů, konkrétní náplň se zaměří na to, aby se dokázal orientovat v tom, co ho obklopuje:

- Seznámení (jméno, věk, třída, adresa)
- Třída (pomůcky, instrukce, rozvrh)
- Čas, hodiny (dny v týdnu, zítra, pozítří, včera, hodiny, volno)
- Škola (orientace ve škole a v provozu školy + slovesa činnosti ve škole)
- Město (Kde bydlím, kudy jdu do školy.)
- Dopravní prostředky (Čím jedu do školy.)
- Dům a pokoj (Co mám doma v pokoji.)
- Rodina (moje rodina)
- Volný čas (slovesa)

Předměty ve kterých bude realizována výuka podle PJP

Český jazyk – formou intenzivní ČDJ, po dobu tří měsíců (uvolňován z výuky podle §50)

Téma: Seznámení (jméno, věk, třída, adresa)

Výukový cíl: Zná typy pozdravů (ahoj, dobrý den, čau, nashledanou). Umí říct a napsat své jméno a příjmení, adresu, tel. číslo, email – tiskacím písmem. Umí hláskovat své jméno a adresu.

Slovesa

Výukový cíl: Používání slovesa být: jsem, jsi, jste – ve větách.

Výslovnost, základní pojmy

Výukový cíl: Procvičuje výslovnost písmen, hlásek. Umí rozlišit písmeno, slovo, větu.

Téma: Třída (pomůcky, instrukce, rozvrh)

Výukový cíl: Zná názvy školních pomůcek (tužka, sešit, kniha, pero). Rozumí základním školním pokynům, které se opakují v ustálených podobách. Umí sdělit, že nerozumí. Umí požádat o pomoc, půjčení pomůcky. Umí se omluvit, že nemá DÚ, přišel pozdě. Orientuje se v prostoru třídy (vepředu, vzadu, na tabuli, ve skřínce, na židli). Rozumí modálním slovesům – může, musí, nesmí.

Slovesa

Výukový cíl: Umí použít slovesa mám, nemám, jdu, nejdu, (ne)byl jsem, (ne)šel jsem, (ne)měl jsem.

Instrukce

Výukový cíl: Rozumí instrukcím, které se často používají – přeškrtni, zaškrtni, napiš, přepiš, opiš, vypiš. Rozumí, když se řekne: Vezměte si sešit. apod.

Téma: Čas (dny v týdnu, dnes, zítra, pozítří, včera, hodiny)

Výukový cíl: Vyjmenuje dny v týdnu – umí použít správnou předložku (kdy?). Ukáže čas dvanáct třicet na hodinách. Zapiše čas dvanáct třicet číslem. Zapiše půl jedné číslem. Rozumí instrukcím – Přijďte, zítra., Přineste v pátek., Musíte mít zítra. Reaguje na otázky Kdy? V kolik hodin? – pokusí se odpovědět. Rozumí zkratkám – PO, ÚT... Zeptá se Kdy? V kolik hodin? Zítra?

**Téma: Škola (orientace ve škole a v provozu školy
+ slovesa činnosti ve škole)**

Výukový cíl: Umí základní směry i verbálně (nahore, dole, vlevo, vpravo).
Umí se zeptat, kam mám jít? Kde je...? Umí požádat o pomoc – Můžu...?
Umí se omluvit.

Slovesa

Výukový cíl: Zná slovesa činností ve škole.
Umí je použít.

Slovní druhy

Výukový cíl: Jaký, Co je kde.

Téma: Město (Kde bydlím, kudy jdu do školy.)

Dopravní prostředky (Čím jedu do školy.)

Výukový cíl: Zná slova označující místa ve městě, v budovách. Umí se zeptat na cestu za pomoci kreslení a ukazování. Umí se zachovat podle instrukcí – Nejdřív vlevo, potom nahoru. Musíš jít rovně. Umí popsat cestu do školy, domů pomocí výrazných bodů a ukazatelů. Zná příslovce místa – vlevo, vpravo, vzadu, rovně. Rozumí rozdílu Kde? x Kam? Zná svou adresu. Pojmenuje dopravní prostředky. Umí používat 7. pád –čím jedeš? Ví, co je jízdní řád, pokud ho používá pro své cestování do školy, a orientuje se v něm.

Slovesa

Výukový cíl: Slovesa pohybu – jet, jít, chodit, jezdit.
Rozumí rozdílu jedu/jezdím, jdu/chodím.

Slovní druhy a předložky

Výukový cíl: Jaký, Co je kde. předložky do/na/v

Téma: Dům a pokoj (co mám doma v pokoji)

Výukový cíl: Orientuje se v budově, v místnosti (pojmenuje části domu, první patro...). Rozumí instrukcím, kam má jít v budově, kam má něco dát. Umí popsat svůj pokoj. Umí názvy místností – kuchyň, záchod, koupelna,... Umí zazvonit a říct do mluvítko, kam jde a za kým. Umí se zeptat, kde je záchod, kde je koš, popelnice...

Slovní druhy, předložky

Výukový cíl: Používá 6. pád a správné předložky – na chodbě, v prvním patře, po schodech, v jídelně.

Téma: Rodina a profese (moje rodina)

Výukový cíl: Pojmenuje členy svojí rodiny – umí použít konstrukci To je... Rozumí významu – můj, tvůj. Umí správně gramaticky použít můj, tvůj. Umí pojmenovat profese v okolí a použít oslovení – paní učitelko, pane řediteli, paní doktorko. Napíše 3–4 věty o své rodině. Dokáže vést jednoduchý rozhovor o své rodině. Umí říct, co dělají jeho nejbližší, jaká je jejich profese. Umí říct, čím chce být.

Slovesa

Výukový cíl: Co kdo dělá. Chci být programátor, Je kuchař...

Podstatná jména

Výukový cíl: Aktivně používá 5. pád – oslovení.

Téma: Volný čas, aktivity, sport

Výukový cíl: Rozumí výrazům: někdy, nikdy, vždycky. Umí říct: co umí, neumí, rád/nerád dělá, co dělá po škole. Umí se domluvit s kamarádem, co budou dělat. Dokáže reagovat na otázky typu: Kdo jde hrát fotbal? Jdeš na hřiště? Co děláš večer? Je schopen vést rozhovor o konkrétních zálibách a denním programu. Napíše krátké věty o sobě, svých zálibách.

Slovesa

Výukový cíl: Rozliší osoby u sloves, která zná. Rozumí rozdílu plavu/plaveš/plaveme. Rozděluje slovesa do skupin a časuje. V textu najde známá slovesa. Rozumí, o čem je text se slovesy, která zná.

Přírodopis

Téma: Základní pojmy

Výukový cíl: Naučí se základní slovní zásobu – živočich, zvíře, rostlina – max. 5/10 pojmů. Vytvoří s použitím PC prezentaci nebo plakát s několika zvířaty, která si vybere. Pokud bude chtít, může výsledek prezentovat před třídou.

Téma: Plazi

Výukový cíl: Přiřadí názvy plazů k obrázkům plazů (zmije, užovka,...), pojmenuje části těla plazů.

Zeměpis

Téma: Vodstvo / Vietnam

Výukový cíl: Naučí se základní slovíčka – voda, řeka, moře, oceán. Protože rád mluví o Vietnamu, udělá referát, obrázkovou mapu s popisky, a napíše základní údaje – doplní do připraveného formuláře: Vietnam se nachází..., Hlavní město Vietnamu je..., Nejdelší řeka ve Vietnamu je... Největší jezero je... apod.

Matematika

Téma: Názvy základních matematických operací

Výukový cíl: Upevní si základní pojmy – číslo, plus, minus, rovná se, sčítání, odčítání, násobení, dělení, zlomek, je rovno apod. Pojmy budou navazovat na témata probíraná v matematice.

Téma: Slovní úlohy

Výukový cíl: Práce se zjednodušenou formou slovních úloh, ověřování porozumění.

Výchovy

Téma: Komiks

Výukový cíl: Vytvoří komiks s krátkými dialogy, popisem situace (budov, lidí).

Podpůrná opatření

Komunikace s PPP o doporučení PO, zatím bez doporučení PO.

Metody výuky

Obecný přístup

Individualizace zadávání, zadávání jednoduchého úkolu, průběžná kontrola porozumění a průběžná kontrola plnění úkolů. Častější kontakt a podpora učitele, dovysvětlení. Práce s jednotnými a stálými pokyny práce (přečti, ukaž na mapě). Individuální pracovní materiály – PL, e-learning. Práce na

společném projektu se spolužáky. Využívání mateřského jazyka pro lepší porozumění (práce se slovníkem, internetem, obrázkový překladač, PC program Symwriter). Vyhledávání faktů, překlad pojmů k danému tématu. Poskytnutí multisenzorické opory při zpracování úkolu (využití symbolů, obrazových materiálů, organizérů). Zavést zvláštní sešit, kde budou dané pojmy, a bude ověřováno porozumění a správnost.

V hodinách ČDJ

Výuka zaměřená na slovní zásobu, výslovnost, praktické fráze a gramatiku z pohledu ČDJ. Inspirace: Barbora Nosálová a kol.: Učíme češtinu jako druhý jazyk – průvodce pro učitele (2018).

Ve všech předmětech

M. trénuje pravopis na slovní zásobě konkrétního předmětu. M. si osvojuje v tématech klíčová slova a popisy názorných schémat, obrázků apod.

V hodinách českého jazyka

Pravopis se učí jako slovíčka. Fixuje vizuální podobu slov. Stavbu slova trénuje na jednoznačných případech. Třídí vždy z výběru slov (slovní banky) do kategorií – a to slova, která předtím viděl – při nácviku může používat pomůcky (tabulky, přehledy, slovník). Ve větách určuje pouze slova, která zná, nebo určuje pouze v jednoduchých, srozumitelných větách.

Organizace výuky

Minh bude po dobu 3 měsíců uvolňován na výuku ČDJ (8 hodin/týden). Ta bude probíhat v době výuky českého jazyka a 1 hodiny přírodopisu, dějepisu, zeměpisu. Výuka ČDJ bude probíhat ve skupině celkem 4 žáků s OMJ z 1. stupně, kteří jsou v češtině také začátečníci a budou také za účelem výuky ČDJ uvolňováni z běžné výuky. V případě potřeby bude intenzita výuky ČDJ zvýšena/snížena. Tříkrát týdně bude v běžné výuce Minhovi pomáhat asistent pedagoga, který bude Minha podporovat ve výuce a v zapojování do aktivit.

Způsob zadávání a ověřování informací

Písemnou formou

- kontrola vyplnění pracovních listů, cvičení;
- kontrola domácí přípravy;

- testy;
- aktivity při výuce.

Ústní formou

- ne před celou třídou;
- kontrola při skupinové práci;
- individuálně.

Hodnocení

Učitelé budou hodnotit dosažený pokrok, zlepšení dle PJP. Budou klást důraz na motivační složku.

Pomůcky

- učebnice Levou zadní, obrázky, slovník, pracovní listy z <https://www.inkluzivniskola.cz/materialy-pro-vyuku-cdj>, internet, e-learning www.cestina2.cz;
- může používat při hodině mobil nebo tablet, překladový slovník, Google;
- materiály z portálu Inkluzivní škola <https://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jazyk-komunikace/ucebnice-online-odkazy>.

Spolupráce s rodiči

Domluva s rodiči, aby dohlédli na domácí přípravu; zajistí někoho na domácí přípravu. Rodiče budou pravidelně komunikovat s třídním učitelem – číst jeho emaily. Domluva s rodiči na zapsání Minha do kroužku, například kreslení, které ho baví.

Podíl žáka

Minh plní zadané úkoly, dá najevo, že úkolu rozumí, nebo nerozumí. Plní domácí přípravu.

Vyhodnocení PJP

INDIVIDUÁLNÍ VZDĚLÁVACÍ PLÁN

Příloha ke kapitolám č. 6 a 7

Jméno a příjmení žáka: Olaf

Datum narození: 14. 7. 2011

Bydliště: x x x

Škola: Základní škola x x x

Ročník: II. (2. A)

Školní rok: 2018/2019

ŠPZ, které vydalo doporučení pro IVP: Pedagogicko-psychologická poradna x x x

Kontaktní pracovník ŠPZ: x x x

Školská poradenská, zdravotnická a jiná zařízení, která se podílejí na péči o žáka: x x x

Rozhodnutí o povolení vzdělávání žáka podle IVP ze dne: 11.1.2019

Zdůvodnění: Výukové obtíže z důvodu nedostatečné znalosti vyučovacího jazyka (bilingvní prostředí). Obtíže v oblasti slovní zásoby a vyjadřovacích schopností (žák s odlišným mateřským jazykem). Úroveň jazyka: je začátečník na úrovni cca A1, komunikuje česky ve velmi jednoduchých větách s chybami v časování, skloňování, psaný projev na úrovni začátečníka.

Priority vzdělávání a dalšího rozvoje žáka (cíle IVP): Zapojení do výuky pomocí základní slovní zásoby a frází, porozumění pokynům, orientace ve škole a základní slovní obraty v komunikaci s učitelem a žáky. Postupné osvojování češtiny na komunikační i akademické úrovni.

Předměty, jejichž výuka je realizována podle IVP: Český jazyk, anglický jazyk, matematika, člověk a jeho svět

Podpůrná opatření (specifikace stupňů podpůrných opatření)

Metody výuky (pedagogické postupy): Individualizace zadávání, zadávání jednoduchého úkolu (přízpusobeného jazykovým možnostem), průběžná kontrola porozumění a průběžná kontrola plnění úkolů. Vizualizace zadání (obrázkové kroky). Při ověřování porozumění – návodné otázky, uzavřené otázky ANO/NE, výběr z možností, otevřené otázky. Častější kontakt a podpora učitele, dovysvětlení. Práce s jednotlivými

a stálými pokyny práce (přečti, ukaž na mapě). Využívání názorné opory, obrázků, nákresů, modelů, přírodnin apod. Systematické rozvíjení slovní zásoby (vedení slovníčku, databanka slovíček, tematické myšlenkové mapy, obrázkový slovník). Práce na společném projektu se spolužáky, využívání skupinové práce, patronů. Dostatek času na práci, redukce úkolů, rozřazování úkolů. Individuální pracovní materiály – PL, e-learning.

Učitel využívá následující principy podpory při práci s celou třídou.

Učitel píše a kreslí na tabuli. Používá schémata a tabulky (vlastní nebo v učebnici). Učitel si zajistí, že když má Olaf splnit úkol, zná slova a věty, se kterými pracuje. Učitel zapisuje pravopis na tabuli a Olaf ho přepisuje. Učitel zadává jednoznačné a srozumitelné instrukce a ověřuje jejich porozumění. Učitelé rozvíjí jazyk ve všech vyučovacích předmětech. Počítají s tím, že pro Olafa může být každé slovo nové a ověřují porozumění. Pracují s klíčovými slovy pro každé vyučované téma – viz <https://www.inkluzivniskola.cz/materialy-tipy-do-vyuky>.

Metody výkladu spojují učitelé s vizualizací a možnostmi praktické aplikace – názornost (obrázky, videa, přehledy).

Učitelé aktivně zapojují žáka do výuky (žák dostává zadání odpovídající jeho schopnostem, může mít přizpůsobený obsah, při skupinové práci je zapojen a dostává odpovídající úkoly). Učitelé pozitivně hodnotí i menší pokroky a jakýkoli úspěch.

Úpravy obsahu vzdělávání: ČJ – obsah učiva bude probrán dle ŠVP se zaměřením na osvojení klíčových pojmů a porozumění. M – obsah učiva bude probrán dle ŠVP se zaměřením na osvojení klíčových pojmů a porozumění. ČJS – zaměřeno na osvojení slovní zásoby a frází z daných témat. Posílení výuky českého jazyka jako jazyka cizího v rozsahu 3 h/týden – výuka místo 2 hodin ČJ a 1 hodiny ČJS.

Úprava očekávaných výstupů vzdělávání: Bez úprav.

Organizace výuky: Žák se vzdělává se třídou, 3x týdně má podporu sdíleného AP. Z ČJ a ČJS odchází na výuku češtiny na 3 hodiny týdně.

Způsob zadávání a plnění úkolů: Individualizace zadávání, zadávání jednoduchého úkolu (přizpůsobeného jazykovým možnostem), průběžná kontrola porozumění a průběžná kontrola plnění úkolů. Úkoly zadávat po krocích, srozumitelně, jednotné instrukce. Využití vizualizace zadání (obrázkové kroky). Při ověřování porozumění – návodné otázky, uzavřené otázky ANO/NE, výběr z možností, otevřené otázky.

Způsob ověřování vědomostí a dovedností: Přiřazování slov k obrázkům, popis obrázků (písemný, ústní, možnost výběru a přiřazení celých vět). Popis ústní nebo písemný různých schémat a nákresů, možno s podporou volby z připravených vět, řazení sekvencí za sebou (obrázky, věty, pojmy). Testy abc. Doplnňování slov (známých, procvičených) do vět. Dialogy. Individuální rozhovory, „referáty“.

Hodnocení žáka: Hodnocení pokroku, hodnocení menších/dílčích celků. Včetně neverbálního hodnocení (gesta). Žák si vede portfolio a spolu s učiteli průběžně hodnotí. Formativní hodnocení a zpětná vazba. Využívání sebehodnocení, hodnocení porozumění (smajlíci-škála). Žák je hodnocen slovně.

Pomůcky a učební materiály: Využití internetu, tabletu, obrázkové encyklopedie, Můj první obrázkový slovník, Logico-primo, DIDA. Materiály z Inkluzivní školy, pracovní listy, obrázková domina, pexesa, kartičky na slovíčka. Učebnice Domino na výuku ČDJ. Vedení vlastního slovníčku, doplněno obrázky.

Podpůrná opatření jiného druhu: 1 hodina pedagogické intervence (předučování, doučování), 1 hodina speciálně pedagogické péče (logopedická péče), podpora školního psychologa (adaptace, socializace).

Personální zajištění úprav průběhu vzdělávání (asistent pedagoga, další pedagogický pracovník): Ve třídě je sdílená asistentka pedagoga (0,5 úv.). Výchovný poradce koordinuje práci s AP. Je možné využít konzultace se školní psycholožkou (již ve třídě 3x byla na monitoringu).

Další subjekty, které se podílejí na vzdělávání žáka: Školní družina – vychovatelky průběžně monitorují pohodu Olafa, domluvena podpora při práci na DÚ v družině.

Spolupráce se zákonnými zástupci žáka: Domluvena komunikace e-mailem a pomocí sdělníčku. Dohlíží na plnění DÚ (označeny v sešitě + úkolníček). Kontrola hlasitého čtení (10 min). Rozvoj mateřského jazyka (encyklopedie, čtení, psaní babičce).

Dohoda mezi žákem a vyučujícím: Když Olaf nerozumí práci nebo úkolu, zeptá se paní učitelky/asistentky pedagoga.

Podrobný popis pro jednotlivé vyučovací předměty, ve kterých jsou uplatňována podpůrná opatření (Je-li potřeba specifikovat)

ČJ: mluvnice

- pozná začátek a konec věty. Rozliší druhy vět (přiřadí k pojmu a symbolu);
- přiřadí slova podřazená slovům nadřazeným ze známých témat probíraných v ČaS;
- pravopis (úůu, y/i, dě, tě, ně, bě, pě, vě) se učí jako slovíčka v rámci témat. Zaměřeno na užitečné výrazy;
- píše vlastní jména (která zná) s velkým písmenem;
- známá slova řadí podle abecedy, neznámá hledá ve slovníku;
- párové souhlásky a spodoba pouze na známé slovní zásobě a učí se jako slovíčka.

ČJ: sloh

- vyprávění – řadí sekvence s komiksovou/obrázkovou oporou, rozvoj slovní zásoby, ústní vyprávění dle osnovy;
- popis zvířete – rozvoj slovní zásoby, frází, osnova + ukázkové medailonky zvířat, spolupráce se spolužáky, vlastní ústní i písemný popis;
- vypouštíme: popis pracovního postupu.

Čtení: Pozná žánry pohádka, komiks, báseň. Řekne, co rád čte, vypráví jednoduše obsah (dle struktury, se vzorem učitelky a spolužáků). Práce se slovní zásobou (předčtenářské aktivity), vyhledávání klíčových slov v textu (obrázková podpora). Po přečtení textu zodpoví otázky na porozumění.

ČJS: Učí se základní slovní zásobu a fráze z probíraných témat.

Na vybraná témata vytvoří např. vlastní plakát, myšlenkovou mapu, díky které si fixuje slovní zásobu, a při prezentaci/popisu si fixuje také fráze.

Témata: Týden a dny v týdnu; Rodina, rodinná oslava; Domácí zvířata a péče o ně; Dům (části domu); Cestování (dopravní prostředky, výlet); Jaro; Ptáci; Na louce; Na rybách, moře.

M: Počítání spolu se třídou, důraz na osvojování jazyka: číslice, znaménka, základní porozumění slovním úlohám (pomocí vizualizace kroků).

ČDJ: Osvojení slovní zásoby (SZ), výslovnosti, gramatiky a komunikace v tématech, která navazují na témata ČJS + pomáhají v orientaci a komunikaci ve škole. Čtení s porozuměním – ideálně navazovat tematicky – krátké ukázky z knížek, čítanky, případně zjednodušené texty na porozumění.

- Třída (pomůcky, instrukce, rozvrh) – opakování a rozvoj nové SZ, frází.
- Čas, hodiny (dny v týdnu, zítra, pozítří, včera, hodiny, volno) – navázáno na ČJS – SZ, fráze, čtení s porozuměním.
- Škola (orientace ve škole a v provozu školy + slovesa činnosti ve škole) – opakování + rozvoj SZ a frází.
- Rodina (moje rodina) + navázat na téma z ČJS, vč. čtení s porozuměním.
- Zvířata – navázat na témata z ČJS, vč. čtení s porozuměním.
- Dům a pokoj (co mám doma v pokoji) + navázat na téma z ČJS, vč. čtení s porozuměním.
- Město (kde bydlím, kudy jdu do školy).
- Dopravní prostředky (čím jedu do školy) + navázat na téma Cestování z ČJS.
- Volný čas (slovesa) – časování sloves, řekne, co rád dělá.
- Ryby, ptáci, základní hmyz, rostliny (navázáno na témata z ČJS) – učit SZ + fráze, zakomponovat i mluvnici a gramatiku.

Vychází z cílů definovaných pro úroveň A1/2 ve vzdělávacím obsahu na <https://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jako-druhy-jazyk/vzdelavaci-obsah-cdj>.

Příloha ke kapitolám č. 6 a 7

**Jméno a příjmení dítěte, žáka
nebo studenta (dále jen „žák“):** Tuman

Škola: ZŠ x x x

Ročník: VIII

Důvod k přistoupení sestavení PLPP: Žák s OMJ

Datum vyhotovení: 1. 10. 2019

Vyhodnocení PLPP plánovaného ke dni: 1. 12. 2019

I. Charakteristika žáka a jeho obtíží

(silné, slabé stránky; popis obtíží; pedagogická, případně speciálně-pedagogická diagnostika s cílem stanovení úprav ve vzdělávání; aktuální zdravotní stav; další okolnosti ovlivňující nastavení podpory)

Tuman pochází z Mongolska, v ČR žije už 5 let. Nyní už chodí do 8. třídy a v češtině ovládá základní komunikaci. Nemá problém si povídat se spolužáky, na otázky učitelů ale reaguje velmi pomalu a nejistě, někdy mlčí. Často nerozumí zadání úkolů, má problémy s vyjadřováním v hodinách, velmi těžce tvoří samostatné věty. Ve výuce působí nesměle, naopak o přestávkách je živý a veselý. Hraje fotbal za školní tým a rád o něm diskutuje s ostatními. Do výuky se zapojuje jen částečně, daří se mu ve skupinové práci, ale samostatně zvládne splnit jen některé úkoly.

II. Stanovení cílů PLPP

(cíle rozvoje žáka)

Cílem plánu je podpořit produktivní řečové dovednosti Tumana, s důrazem na vyjadřování mluvené i psané, a tím posílit jeho sebevědomí v samostatném zvládnutí úkolů. Budeme postupně a cíleně budovat osvojování složitějších větných struktur, a to ve všech předmětech.

III. Podpůrná opatření ve škole

(Doplňte konkrétní postupy v těch kategoriích podpůrných opatření, které uplatňujete.)

a. Metody výuky

(specifikace úprav metod práce se žákem)

Ve všech předmětech:

Zadávání úkolů formou zjednodušených formulací, vždy doplnit příkladem, či společně udělat jeden příklad, aby T. pochopil zadání. Zpočátku průběžná kontrola porozumění a průběžná kontrola plnění úkolů. Využívání názorné opory, obrázků, nákrešů, klíčových vizuálů, modelů, přírodnin apod. Systematické rozvíjení slovní zásoby (vedení slovníčku, databanka slovíček, tematické myšlenkové mapy, překladové slovníky z Inkluzivní školy – T. má vytištěný a nosí sebou). T. vždy dostane k tématu užitečné fráze, které může použít, a pomohou mu vyjádření (může být jako cílená aktivita s celou třídou – jazykové uvědomování). Práce s texty – vyhledávání frází, slovní zásoby, formulací, práce s klíčovou slovní zásobou, úkoly na shrnutí textu (ve dvojici, trojici, skupině). Větší využívání skupinové práce, při níž T. trénuje formulace, následná prezentace s ostatními, vyjadřování s oporou o fráze, začátky vět apod. Pravidelně využívat skládkové učení a podobné metody, které „nutí“ k vyjadřování. Při psaní využívat strukturování textů, klíčové vizuály (grafické organizéry), práce s frázemi, jazykovými strukturami.

V hodinách českého jazyka:

Větší důraz na produktivní řečové dovednosti – při slohu – práce se slovní zásobou a frázemi. Větší strukturace textu, práce s ukázkovými texty před samotným psaním (vyhledávání frází, slovní zásoby, modelování textu). V mluvnici více pracovat na systematizaci jazyka (koncovky, časování, skloňování, slovotvorba), k využití i přístup z učebnic češtiny pro cizince.

b. Organizace výuky

(úpravy v organizaci výuky ve školní třídě, případně i mimo ni)

1 x týdně doučování – osvojování si odborného jazyka, který se používá v aktuálně probíraných tématech naukových předmětů, doučování probrané látky, případně předučování.

1 x týdně výuka se sdíleným asistentem pedagoga (financovaným ze šablón MŠMT).

c. Hodnocení žáka

(vymezení úprav hodnocení, jak hodnotíme, co úpravami hodnocení sledujeme, kritéria)

T. bude hodnocen z jednotlivých předmětů s přihlédnutím k úrovni akademického jazyka. Učitelé budou využívat předem daných kritérií, prvků formativního hodnocení a motivovat žáka k rozvoji akademického jazyka. Učitelé budou hodnotit za to, u čeho si předtím ověřili porozumění. Učitelé se při hodnocení soustředí zejména na individuální hodnocení pokroků, nesrovnávají výkon se spolužáky.

V českém jazyce se T. více soustředí na zvládnání konkrétních gramatických jevů (učebnice češtiny pro cizince jako inspirace), pravopis hodnotíme motivačně.

d. Pomůcky

(učebnice, pracovní listy, ICT technika atd.)

Ve všech předmětech:

- pracovní listy k předmětům – viz <https://www.inkluzivniskola.cz/pracovni-listy-predmety> nebo sdílenou školní složku nebo šanon materiálů ve sborovně,
- překladové slovníčky k předmětům – viz <https://www.inkluzivniskola.cz/pedagogicka-prace-s-diverzitou/mongolstina>,
- mongolsko-český slovník, v hodině má povoleno používat mobil nebo tablet, překladový slovník, Google,
- vedení vlastního slovníčku žáka.

Učebnice češtiny pro cizince: Boccou Kestřánková, M. a kol.: Čeština pro cizince B1: učebnice a cvičebnice, Edika 2016.

Pro rozvoj češtiny jako druhého jazyka a trénování poslechu může využít stránky <https://mluvtecesky.net/en> (cvičení slovní zásoby, gramatiky a poslechů „ze života“), na <https://quizlet.com> si může tvořit vlastní trénink slovíček i frází, nebo využít již hotové procvičování na stránkách <https://quizlet.com/JitkaP>.

Pro trénink pravopisu může využívat online nástroje: <https://www.mojecestina.cz>; <https://www.pravopisne.cz>; <https://www.umimecesky.cz> (k tomu bude používat online slovníky, aby si vyjasnil

neznámou slovní zásobu, povede si slovníček, nebo si z těch slov bude tvořit nové kartičky na Quizletu). Pokud bude využívat google translate, dostane „školení“, jak zobrazit více možných překladů jednoho slova a že nesmí nikdy zadávat celé věty.

e. Požadavky na organizaci práce učitele

Učitel využívá následující principy podpory při práci s celou třídou: Učitel píše (fráze, slovíčka) a kreslí na tabuli. Používá schémata a tabulky (vlastní nebo v učebnici). Učitel si zajistí, že když má T. splnit úkol, zná slova a věty, se kterými pracuje. Učitel zadává jednoznačné a srozumitelné instrukce a ověřuje jejich porozumění. Učitelé rozvíjí jazyk ve všech vyučovacích předmětech. Počítají s tím, že pro T. může být každé slovo nové, a ověřují porozumění. Pracují s klíčovými slovy pro každé vyučované téma – viz <https://www.inkluzivniskola.cz/materialy-tipy-do-vyuky>. Učitel má pro každé téma připravené užitečné fráze a slovní spojení, která podporují T. vyjadřování. Učitel využívá strukturované texty, při mluvení i psaní (sloh, referát apod.) nabízí T. jasnou strukturu, začátky vět a fráze.

Metody výkladu spojují učitelé s vizualizací a možnostmi praktické aplikace – názornost (obrázky, videa, přehledy).

IV. Podpůrná opatření v rámci domácí přípravy

(popis úprav domácí přípravy, forma a frekvence komunikace s rodinou)

Domácí samostudium: <https://mluvtecesky.net/en>;
<https://quizlet.com> – tvorba slovníků a vět + trénování

Pro trénink pravopisu může využívat online nástroje:
<https://www.mojecestina.cz>; <https://www.pravopisne.cz>;
<https://www.umimecesky.cz>.

Domluvena komunikace s rodiči e-mailem, rodiče budou dohlížet na domácí přípravu. Při domácí přípravě může Tuman používat svůj mateřský jazyk, vyhledávat informace na internetu, používat slovníky.

V. Podpůrná opatření jiného druhu

(respektovat zdravotní stav, zátěžovou situaci v rodině či škole – vztahové problémy, postavení ve třídě; v jakých činnostech, jakým způsobem)

Posilovat postavení žáka ve skupině – pomáhat v zapojování do činností, ve kterých je žák úspěšný. Podporovat Tumana ve sportovních aktivitách, zejména v jeho zapojení do školního fotbalu, oceňovat jeho úspěchy. Respekt k sociokulturní odlišnosti.

Příloha ke kapitole č. 7

A. Příprava na výuku

- ☐ Rozhodl/a jsem, co je pro žáka v tématu **důležité** (je to centrální, frekventované a užitečné).
 - ☐ Mám **seznam slov**, která jsou nutná pro porozumění tématu, a vím, jak je vysvětlím (mám obrázky, modely, grafy, klíčové vizuály, mapy apod.).
 - ☐ Mám **seznam frází**, kterým budou žáci potřebovat rozumět nebo je budou používat při výuce.
 - ☐ Mám využitelné **podpůrné materiály** (grafy, modely, klíčové vizuály).
 - ☐ **Přizpůsobil/a jsem obsah** (např. texty, úkoly) úrovni dovedností všech žáků.
 - ☐ Naplánoval/a jsem **smysluplné aktivity**, které propojují obsah hodiny s příležitostmi procvičovat jazyk (skupinovou nebo párovou práci, psaní, čtení).
-

B. Při výuce

1. Stavím na tom, co už žáci umí nebo vědí

- ☐ Používám **aktivity**, při kterých mohou žáci **navázat na své předchozí zkušenosti a představy** (např. brainstorming, diskuzi nad obrázkem či situací, metodu VCHD, diskuzi ve dvojici nad otázkou apod.).
 - ☐ **Navazuji na již probrané učivo** a propojuju jej s novým učivem (myšlenkové mapy apod.).
-

-
- ☐ Průběžně zdůrazňuji **klíčovou slovní zásobu** (představím, napíšu, zopakuju, zvýrazníme v textu apod.).
-
- ☐ Povzbuzuju žáky v hledání slov ve slovníku (překladači) a hlavně v psaní **vlastního slovníku**.
-

2. Srozumitelně předávám nové informace

- ☐ Používám řeč přiměřenou jazykové úrovni žáků (např. pomalejší tempo, artikulaci, jednoduché věty).
-
- ☐ **Píšu a kreslím na tabuli** (nová slova, fráze, důležité myšlenky, jména apod.).
-
- ☐ Jasně a srozumitelně **vysvětluju akademické úkoly** (čím kratší a jasnější zadání, tím lépe).
-
- ☐ Používám **různé techniky** k vyjasnění obsahu a hlavních myšlenek (např. modely, klíčové vizuály, praktické aktivity, videa, pokusy, gesta, řeč těla).
-
- ☐ Poskytuju **vhodné množství podpory**, abych zvýšil/a porozumění žáků (grafy, mapy, obrázky).
-
- ☐ Dávám žákům příležitost k **vyjasnění klíčových myšlenek** v mateřském jazyce (J1) s asistentem, spolužákem nebo s textem v J1 (wikipedie, učebnice a knihy v J1).
-

3. Podporuji interakci

- ☐ V hodině je dostatek **příležitostí** k interakcím a diskuzím mezi učitelem a žákem a mezi žáky.
-
- ☐ Povzbuzuju žáky k rozvinuté a propracované odpovědi.
-
- ☐ Zapojuju **skupinové a párové aktivity**, které podporují jazykové a obsahové cíle hodiny.
-
- ☐ Poskytuju žákům **dostatek času na odpověď**.
-

4. Dávám prostor pro procvičování/aplikaci

- ☐ Připravuju dostatek aktivit na procvičení **nových obsahových vědomostí a nových slov a frází**.
 - ☐ Zapojuju praktické a tvůrčí aktivity, při nichž mohou žáci **aplikovat nový obsah a jazyk**.
 - ☐ Zapojuju aktivity, které **propojují všechny jazykové dovednosti** (čtení, psaní, poslech a mluvení).
-

5. Zacílení a průběh hodiny

- ☐ (Všechny) aktivity, materiály i „výklad“ v hodině směřují k **dosažení obsahového i jazykového cíle**.
 - ☐ **Zapojuju všechny** žáky přibližně na 90–100% času (většina žáků se účastní úkolů).
 - ☐ **Nastavuji tempo** hodiny s ohledem na úroveň dovedností žáků.
-

6. Opakování a hodnocení

- ☐ Opakujeme **klíčová slovíčka** a fráze.
 - ☐ Srozumitelně opakujeme **klíčové obsahové myšlenky** (používám klíčové vizuály, popis modelů, obrázků).
 - ☐ Dávám žákům **pravidelně zpětnou vazbu** (k jazykovému pokroku, spolu/práci, zapojení).
 - ☐ Dávám prostor pro **sebehodnocení** žáků (porozumění, zapojení, jazykový rozvoj apod.).
-

Příloha ke kapitole č. 6

Zde uvádíme pro inspiraci příklady tří škol, které již mají se začleňováním žáků s OMJ mnohé zkušenosti a mají ve škole vytvořen vlastní systém podpory těchto žáků. Popisujeme zde stručně jejich systémy podpory, způsoby organizace a financování výuky ČDJ, zajišťování doučování a volnočasových aktivit, adaptační procesy, personální zajištění, spolupráci pedagogických pracovníků včetně koordinace začleňování žáků s OMJ, spolupráci s rodiči a další aspekty podpory dětí s OMJ.

ZŠ Marjánka, Praha 6

ZŠ Marjánka je základní škola s rozšířenou výukou jazyků, tělesné a hudební výchovy. Celková kapacita školy činí 650 žáků. Ve školním roce 2019/2020 se ve škole vzdělává přibližně 90 dětí s OMJ. Škola si vybudovala vlastní systém podpory těchto žáků, kterým nabízí intenzivní jazykovou přípravu v době běžné výuky. Do této jazykové přípravy jsou zařazeny všechny děti, které ji potřebují, a to bezprostředně po jejich nástupu do školy kdykoliv v průběhu školního roku. Škola má třístupňový systém podpory těchto žáků. Každý stupeň představuje jeden výukový cyklus v oblasti češtiny jako druhého jazyka a děti jsou do jednotlivých cyklů zařazovány dle jejich jazykové úrovně. Škola nazývá ČDJ „češtinou pro cizince“. Systém tedy spočívá ve 3 cyklech: nultý cyklus, cyklus inkluze a cyklus integrace.

Každý cyklus trvá 3 až 6 měsíců podle potřeby dětí. Vždy po 3 a po 5 měsících probíhá testování dosažené úrovně češtiny a koná se pedagogická rada, která zhodnotí pokrok dětí. Škola má zpracovanou vlastní jazykovou diagnostiku formou ústní zkoušky. Hlavním kritériem, podle kterého se posuzuje jazyková úroveň dítěte, je to, nakolik dítěti při testu musí pomáhat zkoušející. Pokud se ukáže, že dítě ani po 5 měsících nedosahuje dostatečné úrovně k tomu, aby mohlo přejít do dalšího podpůrného cyklu, dostane ještě jeden měsíc podpory navíc ve stávajícím cyklu. Ukazuje se, že je to často potřeba u dětí pocházejících z velmi odlišného kulturního a jazykového prostředí.

1. Nultý výukový cyklus

Do tohoto cyklu jsou zařazeny děti s nulovou znalostí češtiny a děti, které neumí česky číst a psát. Pro zařazení dětí do tohoto cyklu zpravidla není potřeba provádět jazykovou diagnostiku, úroveň dítěte se často projeví už při zápise. S těmito dětmi následně pracuje logoped a speciální pedagogové, kteří je učí češtinu pro cizince. Děti v tomto cyklu jsou rozděleny na dvě skupiny pro výuku češtiny – zvlášť se učí 1. a 2. třída a zvlášť 3. až 9. třída. Žáci v 1. a 2. třídě se učí zejména číst, psát a mluvit česky.

Děti v tomto cyklu mají 4 až 5 hodin výuky češtiny pro cizince denně, celkem 21 hodin týdně. Z toho je jedna hodina věnována logopedii, kdy si žáci procvičují výslovnost nově osvojených slov a frází, a to pomocí rytmických cvičení, říkadel a písniček za doprovodu hudebních nástrojů. Na jednu hodinu týdně chodí děti s asistentkou pedagoga do terénu, kde se učí češtinu ve vztahu k tomu, co vidí kolem sebe. Kromě češtiny pro cizince děti také absolvují hodinu denně s kmenovou třídou.

2. Inkluzivní výukový cyklus

V cyklu inkluze děti absolvují část výuky s kmenovou třídou, zejména předměty, kde se můžou již nějakým způsobem alespoň částečně zapojit do výuky. Jsou to zejména výchovy, ale také matematika, člověk a svět práce, environmentální výchova apod. Kromě toho děti absolvují 8 až 12 hodin češtiny pro cizince týdně.

3. Integrační výukový cyklus

Děti v tomto cyklu se učí dle rozvrhu se svou kmenovou třídou, ale navíc mají 3 hodiny češtiny pro cizince týdně namísto druhého cizího jazyka. Cizí jazyk jako takový se děti s OMJ učí jen jeden, a tím je angličtina. Žáci jsou vedeni k tomu, aby v hodinách dovedli pracovat samostatně na zadáných úkolech. Díky tomu je možná jejich individuální výuka v hodinách s kmenovou třídou. V naukových předmětech děti nemají asistenty pedagoga, předpokládá se, že své školní povinnosti už dovedou plnit samostatně.

V jedné skupině pro výuku češtiny pro cizince je přibližně 10 až 13 dětí. Ve školním roce 2019/2020 jsou ve škole vytvořeny 2 skupiny v nultém výukovém cyklu, 2 skupiny v inkluzivním cyklu a 2 skupiny v integračním cyklu.

Děti s OMJ ze všech ročníků a všech výukových cyklů mohou navíc navštěvovat volitelný předmět Speciální jazykové cvičení, který prohlubuje jejich dovednosti v mluvení a výslovnosti. Od ledna 2020 bude škola pro financování tohoto předmětu využívat možnost většího dělení hodin v rámci nového systému financování regionálního školství.

Dětem s OMJ pomáhají také jejich spolužáci. Třídní učitel ve třídě určí dětem jejich role, z nichž některé spočívají právě v péči o spolužáky, kteří nějakým způsobem potřebují pomoc či podporu. Tímto způsobem jsou podporovány nejen děti s OMJ. Spolužáci pomáhají dětem s OMJ s orientací ve škole, s přípravou školních pomůcek apod.

Učitelé se na výuku dětí s OMJ speciálně připravují. Koordinaci celého systému nemá na starosti pouze jedna osoba, ale vede jej několik vzájemně spolupracujících pedagogů, přičemž každý zodpovídá za jinou oblast. Jedna pedagožka koordinuje systém podpory, paní ředitelka zajišťuje komunikaci mezi učiteli češtiny pro cizince, další dvě učitelky vedou seznam dětí s OMJ a zaznamenávají si informace o těchto žácích, které předávají ostatním pedagogům, aby věděli, jakou podporu jednotliví žáci potřebují.

Škola podporuje vzdělávání vlastních pedagogů v oblasti výuky češtiny pro cizince. Organizuje metodická setkání a pořádá čtyři odborné semináře ročně, které jsou otevřeny i zájemcům z ostatních škol. Na seminářích přednášejí i odborníci ze zahraničí. Semináře jsou zaměřené zejména na pedagogickou práci s dětmi s OMJ a jejich psychologickou podporu.

Škola má vyhrazený prostor pro sdílené materiály pro výuku češtiny pro cizince. Některé materiály, např. pracovní listy, si tvoří sami pedagogové, jiné škola nakupuje.

Ročně škola potřebuje na podporu svých dětí s OMJ milion a půl korun. K financování této podpory využívá rozvojový program MŠMT, Šablony OP VVV, MAP I a II a OPPPR.

Podpůrná opatření škola využívá, ale do pedagogicko-psychologických poraden posílá pouze děti, které mají kromě neznalosti češtiny ještě nějaký přidružený problém.

ZŠ Masarykova, Plzeň

Masarykova ZŠ v Plzni je dosažitelná do deseti minut městskou hromadnou dopravou z centra města. Má 400 žáků, z toho je 50 žáků s odlišným mateřským jazykem. Škola je inkluzivně zaměřená, spolupracuje dlouhodobě s řadou neziskových organizací, které se věnují tématu sociálního vyloučení.

Škola si vypracovala vlastní ucelený systém začleňování žáků s odlišným mateřským jazykem. Na škole pracuje **koordinátorka vzdělávání cizinců**, která se stará o adaptaci žáků s OMJ po jejich přijetí, začlenění do třídy a do výuky, o komunikaci s rodiči i s vyučujícími. Kromě koordinátorky ve škole působí ještě další učitelka ČDJ, několik školních asistentů a speciální pedagog.

Po nástupu nového žáka s OMJ do školy si škola vždy zajistí službu adaptačního koordinátora u krajského pracoviště NIDV. **Adaptační koordinátor** se žákovi věnuje po dobu prvních čtyř týdnů. Pomáhá mu s adaptací v novém školním prostředí, se začleňováním do třídního kolektivu, s orientací ve škole. Seznamuje ho s dětmi ve třídě i s učiteli. Vysvětlí mu, co se od něj ve škole očekává, jaký je jeho rozvrh hodin, jak probíhá přemísťování mezi učebnami, jaké jsou možnosti stravování ve školní jídelně. Motivuje žáka, aby se účastnil volnočasových aktivit pořádaných školou, ať už v rámci školní družiny, školních klubů nebo odpoledních kroužků. Adaptační koordinátor žáka také učí základní fráze v češtině pro komunikaci ve škole, současně komunikuje s koordinátorkou, která žákovi zajistí navazující výuku ČDJ a podporu ve výuce.

Koordinátorka s novými žáky provádí **jazykovou diagnostiku**, kterou zjišťuje jejich úroveň češtiny i obecné studijní předpoklady. Na základě toho vytváří **PLPP** nebo **IVP**, kde ve spolupráci s ostatními pedagogy stanovuje obsahové i jazykové výukové cíle žáka. Ostatním pedagogům poskytuje metodickou podporu pro výuku žáků s OMJ a ve spolupráci s asistenty pedagoga připravuje pracovní listy.

Koordinátorka je současně učitelkou ČDJ a žákům také pomáhá s přípravou na ostatní předměty. Koordinátorka také **pracuje s celým třídním kolektivem**, připravuje třídu na příchod žáka s OMJ a poté se stará o klima ve třídě. Děti ve spolupráci s třídním učitelem vytvářejí pro nově příchozí žáky s OMJ mapky školy a komunikační kartičky, na nichž jsou obrázky znázorňující základní informace, které žák ve škole potřebuje běžně sdělovat učitelům nebo spolužákům. Koordinátorka chodí do tříd za žáky s OMJ i během přestávek, aby sledovala, jak se jim daří, zda nedochází k šikaně, jak komunikují s ostatními žáky. V případě potíží koordinátorka svolá schůzku s rodiči, v případě potřeby i za

přítomnosti tlumočníka.

Výuka češtiny jako druhého jazyka (dále jen ČDJ) je na škole zajištěna třemi způsoby. Po vyučování probíhá **kroužek Český jazyk pro cizince**, trvá jednu vyučovací hodinu a je zvlášť pro žáky 1. a 2. stupně. Zároveň probíhá **kurz ČDJ**, který je realizován v běžné výuce 1,5 hod. týdně zvlášť pro 1. a 2. stupeň. Výuku ČDJ také dle potřeby zajišťuje speciální pedagog nebo koordinátor inkluze zvlášť pro žáky z 1. a 2. stupně, obvykle individuálně nebo pro 2–3 žáky s odlišnou úrovní znalosti češtiny.

Na škole probíhá doučování pro žáky se SVP, kam mohou docházet také žáci s OMJ. Zároveň škola pracuje s řadou plzeňských NNO, které poskytují sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi pro žáky se SVP a také žáky s OMJ. Součástí těchto služeb je pro žáky 1,5 hod. **doučování v rodině** týdně.

Škola se také zabývá **evaluací systému podpory**. Po roce až třech letech inkluze žáků s OMJ se těchto žáků ptají, jaké pro ně byly první dny ve škole, první týdny, měsíce, co oceňovali, co jim pomohlo, co bylo naopak těžké a co jim chybělo. Na základě toho škola vytváří kazuistiky a vylepšuje systém.

Podpora žákům s OMJ je zajišťována díky finančním prostředkům čerpaným z rozvojového programu MŠMT Podpora vzdělávání cizinců ve školách, ze Šablon II a díky službě NIDV Adaptační koordinátoři do škol.

ZŠ Tábořská, Praha 4

ZŠ Tábořská je fakultní škola Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a úzce spolupracuje na přípravě budoucích učitelů. Klade důraz na pohodové školní prostředí, zdravé učení, otevřené partnerství a zásady správné výživy. Řídí se vzdělávacím programem s názvem „Škola porozumění“ s cílem porozumět žákům, nárokům současného světa i regionu, v němž žijeme. Součástí filozofie školy je i důraz na inkluzivní vzdělávání.

Na škole působí speciální pedagožka, která se věnuje začleňování i výuce ČDJ na plný úvazek. Pracuje současně jako učitelka ČDJ i koordinátorka inkluze žáků s OMJ. Kromě ní se dětem s OMJ věnuje částečně i další speciální pedagog a někteří asistenti pedagoga, z nichž jeden je dvojjazyčný.

Učitelka ČDJ děti rozřazuje do skupin pro výuku, zajišťuje samotnou výuku ČDJ, poskytuje konzultace dětem s OMJ, stará se o komunikaci a výměnu informací mezi učiteli a spolupracuje s rodiči. Probíhají pravidelné individuální konzultace s žáky s OMJ a jejich rodiči. Jelikož učitelka ČDJ je speciální pedagožka, dovede pomoci i žákům, kteří mají kromě neznalosti češtiny i nějaký přidružený problém.

Výuka ČDJ je zajišťována čtyřmi vzájemně se doplňujícími způsoby:

1. Intenzivní kurz ČDJ pro první třídu

- a. První měsíc probíhá adaptační období, kdy děti chodí do své kmenové třídy, seznamují se se svými spolužáky, ale zároveň chodí na 2–3 hodiny denně k učitelce ČDJ, která je učí základy komunikace ve škole, seznamuje je s organizací ve škole, pomáhá jim zorientovat se ve školním prostředí.
- b. Po adaptačním období následuje samotná výuka ČDJ, která probíhá 2–3 hodiny týdně v době běžné výuky. Jednu hodinu týdně se děti učí číst a psát a věnují se logopedii, v dalších hodinách si osvojují slovní zásobu jednotlivých předmětů a upevňují si učivo z těchto předmětů, aby s touto pomocí zvládli tempo své třídy. Tato výuka funguje ve spolupráci s třídním učitelem. Učitelka ČDJ děti buď seznámí s danou látkou předem, nebo jim doplňuje téma poté, co jej probraly ve škole.

2. Výuka ČDJ pro 2. – 5. třídu

Děti se účastní všech předmětů dle rozvrhu společně se svou kmenovou třídou kromě českého jazyka a literatury. Místo toho si spolu s učitelkou ČDJ doplňují pojmy a učivo z ostatních předmětů.

3. Podpora žáků s OMJ na 2. stupni

Na škole působí několik asistentů pedagoga, z nichž někteří věnují část svého času žákům s OMJ. Podporují je přímo v hodinách a někdy je i vytahují z výuky a probírají s nimi danou látku samostatně, stranou.

4. Odpolední doučování

Doučování probíhá 1 – 2 x týdně pro všechny skupiny žáků s OMJ. Učitelka ČDJ jim poskytuje doučování či pomoc, pokud žáci v hodině něco nestihli. S prvňáky se více procvičuje čeština, mluví se, hrají se hry. Žáci druhého stupně potřebují spíše pomoc s domácími úkoly, referáty, slohovými pracemi, oborovými pracemi apod.

Všem dětem s OMJ je k dispozici pracovní učitelka ČDJ. Děti vědí, že je jim otevřená a mohou tam přijít kdykoliv, když potřebují s něčím pomoci. Současně tam probíhá výuka a pro děti je to bezpečné prostředí, kde mohou dělat chyby a kde mají důvěru. Nebojí se a dovedou si tam říct o pomoc. Současně se tam děti s OMJ vzájemně poznávají.

Škola čerpá finance z Operačního programu Praha – pól růstu, dále z projektu MČ P4 Žijeme na čtyřce společně, z RP MŠMT, ovšem v případě výpadku těchto zdrojů financí je schopna pokrýt výuku ČDJ i z vlastních zdrojů.

Škola svůj systém podpory žáků s OMJ pravidelně reflektuje. Systém má velmi kladné přijetí ze strany pedagogů, kteří jej vnímají jako pomoc. Učitelé spolu vzájemně komunikují a vyměňují si informace o vzdělávání dětí s OMJ a zkušenosti. Systém působí pozitivně i na celkové klima ve škole – zlepšila se vzájemná komunikace i důvěra mezi učiteli, současně jsou ve větší psychické „pohodě“, protože díky podpoře se žáci mnohem lépe zapojují do výuky.

PŘEHLED PODPŮRNÝCH OPATŘENÍ

podle vyhlášky č. 27/2016 Sb.

Příloha ke kapitolám č. 6 a 7

Pro koho je

1. stupeň PO: Pro pokročilé žáky
2. stupeň PO: Pro žáky s nedostatečnou znalostí češtiny
3. stupeň PO: Pro žáky s neznalostí češtiny

Nutnost získání doporučení pedagogicko-psychologické poradny

1. stupeň PO: Ne
2. stupeň PO: Ano
3. stupeň PO: Ano

Nárok na výuku ČDJ

1. stupeň PO: Není, měla by stačit podpora ve výuce, zejména osvojování si akademického jazyka.
2. stupeň PO: 3 hodiny týdně / max. 120 za rok
3. stupeň PO: 3 hodiny týdně / max. 200 za rok

Nárok na pedagogickou intervenci a péči

1. stupeň PO: Ne
2. stupeň PO: 1 hodina týdně pedagogické intervence, 1 hodina týdně speciálně pedagogické péče³⁷
3. stupeň PO: 2 hodiny týdně pedagogické intervence, 2 hodiny týdně speciálně pedagogické péče³⁸

Nárok na plány podpory

1. stupeň PO: Plán pedagogické podpory
2. stupeň PO: Individuální vzdělávací plán
 - úprava obsahů vzdělávání
 - přizpůsobení organizace a metod výuky

³⁷ Toto podpůrné opatření je určené pro děti, které mají kromě nedostatečné znalosti vyučovacího jazyka ještě nějaký další přidružený problém, diagnostikovaný PPP.

³⁸ Toto podpůrné opatření je určené pro děti, které mají kromě nedostatečné znalosti vyučovacího jazyka ještě nějaký další přidružený problém, diagnostikovaný PPP.

- 3. stupeň PO:** Individuální vzdělávací plán
- úprava obsahů vzdělávání
 - přizpůsobení organizace a metod výuky

Nárok na úpravu obsahu vzdělávání

- 1. stupeň PO:** Ne
- 2. stupeň PO:** Ano
- 3. stupeň PO:** Ano

Nárok na asistenta pedagoga, na dalšího pedagogického pracovníka a na školního psychologa

- 1. stupeň PO:** Ne
- 2. stupeň PO:** Ne
- 3. stupeň PO:** Asistent pedagoga a školní psycholog v rozsahu 0,5 úvazku

Nárok na speciální pomůcky a učebnice a kompenzační pomůcky

- 1. stupeň PO:** Ne
- 2. stupeň PO:** Ano
- 3. stupeň PO:** Ano

**Průvodce začleňováním žáků
s odlišným mateřským jazykem**
Pro základní školy

Autorky: Michala Bernkopfová, Barbora Nosálová,
Kristýna Titěrová, Tereza Vágnerová, Jana Vávrová
Editorky: Michala Bernkopfová, Kristýna Titěrová
Obsahová korektura: Alice Kourkzi, Lucie Sichingerová
Jazyková korektura: Miroslava Čápová, Renáta Sobolevičová
Grafická úprava: Klára Zápotocká, Studio Breisky

Vydala: META, o.p.s. – Společnost pro příležitosti mladých migrantů
a Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy
2019
první vydání

ISBN 978-80-88171-24-9
(META, o.p.s. - společnost pro příležitosti mladých migrantů; pdf)

© **META, o.p.s.** – Společnost pro příležitosti mladých migrantů

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

PEDAGOGICKÁ
FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY

...META*~

MUNI

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická ■

Pedagogická
fakulta
of Education
Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Guide for Inclusion of Pupils with a Different Mother Tongue is a practical manual for grammar schools where children with different mother tongues are educated. It is suitable for all pedagogical staff who meet these pupils at work. It is useful not only for schools who are just beginning with the integration of these children, but also for those who already have some experience and who would like to educate these pupils more systematically. This publication captures the whole inclusion process of children with different mother tongues, covering the following topics: inscription to the school and communication with the parents, adaptation into the school environment and the children's socialization with their peers in the classroom, education of Czech as a second language and its organisation, the pupils' inclusion to the regular educational process, and, last but not least, long-term observation and evaluation not only of the children's school progress, but also of their overall well-being and level of integration.

Průvodce začleňováním žáků s odlišným mateřským jazykem je praktická příručka pro základní školy, v nichž se vzdělávají žáci s odlišným mateřským jazykem. Je vhodná pro všechny pedagogické pracovníky, kteří se při své práci s těmito žáky setkávají. Je určena jak pro školy, které se začleňováním těchto žáků teprve začínají, tak pro ty, které již mají určité zkušenosti, ale chtěly by vzdělávání těchto žáků více systematizovat. Publikace zachycuje celý proces začleňování žáků s OMJ, počínaje jejich příchodem do školy a navázání komunikace s rodiči, přes adaptaci těchto dětí do školního prostředí a socializaci v třídním kolektivu, zajištění výuky češtiny jako druhého jazyka a zapojení žáků s OMJ do běžné výuky, až po dlouhodobé sledování a vyhodnocování nejen jejich školních pokroků, ale i celkové psychické „pohody“ a míry integrace.

META, o.p.s. je nezisková organizace, která od roku 2004 podporuje cizince v rovném přístupu ke vzdělávání a pracovní integraci. Současně poskytuje podporu učitelům a školám, které se potýkají se specifickými potřebami dětí a žáků s odlišným mateřským jazykem (OMJ). Od roku 2009 spravuje portál www.inkluzivniskola.cz, kde zveřejňuje veškeré dostupné informace a materiály pro pedagogy k tématu vzdělávání a začleňování dětí a žáků s OMJ. Prostřednictvím svých aktivit napomáhá rozvoji otevřeného dialogu a porozumění mezi cizinci a většinovou společností.

www.meta-ops.cz
www.inkluzivniskola.cz